REVISTA ISTORICĂ

PUBLICAȚIE TRIMESTRIALĂ

SUPT CONDUCEREA LUI

N. IORGA

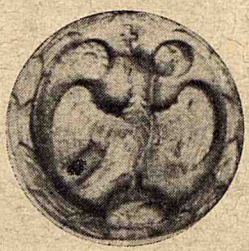

VOL. XX. FASC. 1–4 IANUAR—DECEMBRE 1934

www.dacoromanica.ro

REVISTA ISTORICĂ

Anul al XX-lea, N-le 1-3. Ianuar-Mart 1934.

SUPT
CONDUCEREA
LUI
N. IORGA

SUMARIUL:

N. Iorga: O descoperire în domeniul relaţiilor noastre cu Moscova.
Virginia Sacerdoţeanu: Ceva cu privire la pretendentul Gheorghe Despot.
N. Iorga: Romînii în armatele apusene (o amintire pierdută).
Eufrosina Dvoicenco: Două note dintr'o revistă rusească despre A. Hasdeu.
Ioan C. Filitti: Din călătoria lui Carol I-iu în Occident la 1873.
N. Iorga: I. D. Negulici, „Biblioteca enciclopedică".
Al. Ciorănescu: Un proiect de aventură în Muntenia la 1571.
Th. Chapidan: Un lexicon grec-aromîn-albanes.
Nicolae-Anastase Gheorghiu: Însemnări de cronică muntean din secolul al XVIII-lea.
Remus Ilie: Drumul regelui Carol al XII-lea prin Ţara-Românească şi Ardeal în anul 1714.
Emil Virtosu: Tot despre 1821.
Al. Ciorănescu: Despre nişte bani depuşi de Duca-Vodă la Veneţia.
Dr. Andrei Antalffi: Două documente din Biblioteca Egipteană de la Cairo despre cucerirea Chiliei şi Cetăţii-Albe în 1484.
D. Berciu: Scurtă privire asupra preistoriei Olteniei în lumina noilor descoperiri.
N. Iorga: Noi ştiri bizantine despre istoria Romînilor.
„ „ Două scrisori româneşti din vremea lui Şerban Cantacuzino.
Documente, Dări de samă, Cronică şi Notiţe de *N. Iorga* şi alţii.

1934
TIPOGRAFIA „DATINA ROMÂNEASCĂ", VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Preţul **40 Lei.**

www.dacoromanica.ro

DIRECTOR:

N. IORGA

BUCUREŞTI, 6, ŞOSEAUA BONAPARTE.

SECRETARĂ DE REDACŢIE:

VIRGINIA SACERDOŢEANU

FACULTATEA DE LITERE, BUCUREŞTI

---

www.dacoromanica.ro

REVISTA ISTORICĂ
– DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ŞI NOTIŢE –
SUPT CONDUCEREA LUI N. IORGA.

Anul al XX-lea, n-le 1-3. Ianuar-Mart 1934.

O descoperire în domeniul relaţiilor noastre cu Moscova [1]

Între fotografiile aduse de la Moscova de neuitatul I. Bogdan d. Dimitrie G. Ionescu a găsit aceia a textului tratatului încheiat de Gheorghe Ştefan, cu Ţarul, la 1656. D-sa îl scoate de acolo şi-l publică [2].

În *Studii şi documente*, IV, Prefaţa, în paginile care premerg documentelor din volumul X al colecţiei Hurmuzaki şi în deosebite alte rînduri am vorbit de relaţiile între ţerile noastre la jumătatea secolului al XVII-lea şi acei Muscali la cari se gîndia, cum iarăşi nu mi-a scăpat din vedere, şi un Matei al Mirelor, cînd, de la noi, din Ţara-Românească, încă de la începutul acestui secol, el vorbia de „popoarele bălane de la Miazănoapte“ care ar fi chemate să continue opera unui Mihai Viteazul. N'am dat numai, în acel volum din „Studii şi documente“, privilegiul de comerţ căpătat de la Muscali pentru Moldova supt Gheorghe Ştefan, dar şi acel fragment din socotelile acestuia în care e vorba de un călugăr moscovit trimes la noi şi care e de sigur Arsenie Suharov pomenit acuma de d. Dimitrie G. Ionescu şi am indicat locul unde Memoriile lui Bandini vorbesc de înfăţişarea emisariului înaintea lui Matei Basarab, căruia nu-i plăceau înoirile. De atunci în *Memoriile Academiei Romîne*, XXXIV, d. Silviu Dragomir a dat patru scrisori schimbate între Ţar şi Voevodul nostru la 1654 [2]. Se ştia de atunci că solia moldovenească era compusă din Mitropolitul Ghedeon şi din acel boier Grigore Neniul [3] despre care, ca şi despre familia lui, am vorbit nu odată,

[1] Dimitrie G. Ionescu, *Tratatul încheiat de Gheorghe Ştefan cu Ruşii în 1656, contribuţii la cunoaşterea legăturilor noastre politice cu Rusia*, în „Revista Istorică Romînă“, III, 2-3 (1933); extras.

[2] Dar nu poate fi vorba de un sol moldovean care s'ar fi chemat în adevăr Ioan Grigore.

www.dacoromanica.ro

în „Studii şi documente“ ca şi în *Istoria literaturii româneşti*[1]. Se ştie, iarăşi, din actele publicate în „Hurmuzaki“, IX, şi acea dată cînd, în Iulie, ambasadorii Moldovei au jurat în Catedrala Adormirii din Moscova.

Avem a face în descoperirea de astăzi, de fapt, cu „expunerea de ambasadă“ a solilor.

Gheorghe Ştefan ar vrea, după îndemnul călugărului, să se închine Moscovei, dar e „împresurat şi închis de toate părţile de către Necredinţioşi, de către Turci şi Tatari şi de către alţi Necredincioşi“ şi nu poate ieşi făţiş cu legătura sa aceasta. De ar afla aceia, „nici pămîntul n'ar fi rămas întreg în acel loc şi toată ţara cu totul ar fi prăpădit-o“. Recunoaştem stilul din scrisorile lui Vodă, care deci însuşi a dictat, aşa cum făcea şi Mihai Viteazul, expunerea. Tot el e cel care-şi aduce aminte, dorind păstrarea vechilor „aşezăminte“ (τάξαις) de „vechii Domni ai locului nostru cari nu erau supuşi şi în voia Împărăţiei Turcilor“. Şi e de cel mai mare interes să se vadă cum afirmă acest Domn al vremilor mai slabe că, şi după ascultarea de Turci, nimic nu s'a schimbat în rosturile seculare ale stăpînirii: „Însă şi Domnii de mai tărziu, cari erau în voia Turcilor şi supt a lor supunere, cum şi noi sîntem, măcar că au luat Turcii haraciu şi de la aceia d'înaintea noastră şi de la noi şi de la ţară, însă cinstea Domniei şi aşezarea locului întru nimic n'au stricat-o“.

Nu se cere o dinastie, dar Domnul, după obiceiu, să fie localnic, nu străin (cu gîndul la Vasile). Ca şi Domnii de pe vremea lui Petru Rareş, ca şi Petriceicu pe urmă, el vrea cetăţile răpite de Turci; să le poată lua, puind în ele ostaşii săi.

Haraciu nu mai vrea să deie, ci numai un dar anual.

În rest, se scusă că poate fi silit a merge în ajutorul Poloniei (contra lui Gheorghe Rákóczy al II-lea) împreună cu Hanul: nu poate să facă altfel. Dar, cînd va porni Ţarul contra păgînilor, şi el îşi va face datoria creştinească.

Ca „mîngîiere“ îşi cere un „hrisov“ de la noul prieten. O „dobrovolnă“ (ντόμπρο-βόλνα; paşaport) i-ar trebui pentru mersul soliilor. Vrea şi ceva icoane pentru mănăstirea ce face acum (la Caşin).

---

[1] *Acesta* e Grigore Ioan.

www.dacoromanica.ro

Garanţia o dau Patriarhul Ierusalimului şi acela al Antiohiei, care călătoria atunci prin aceste părţi, Macarie [1].

Păcat că reproducerea folotipică e aşa de mică şi de ştearsă.

N. Iorga.

Ceva cu privire la pretendentul Gheorghe Despot.

În studiul despre „Pretendenţi domneşti în secolul al XVI-lea" d. N. Iorga menţionează că pretendentul Ioan Gheorghe Heracleu Basilic Despot adresa o scrisoare *Signoriei* genovese în anul — complectat de d-sa — 1566 [2]. Găsise informaţia în repertorii ale Archivei din Genova, care reproduseseră adresa şi iscălitura scrisorii, dar de urma acesteia nu se putu da [3]. Poate o orînduire nouă a archivei făcu să iasă la iveală ceia ce atunci părea pierdut [4].

Pretinsa rudă a lui Despot-Vodă — de acolo numele pe care şi-l da — se găsia în Lombardia. Anul va fi fost 1566, de oare ce el spune că au trecut circa trei ani de când a fost alungat din stăpînirea lui „del mio Regno e Dominio gia trei ani in circa". Se raporta de sigur la anul morţii lui Despot, care e 1553 [5]. După cum povesteşte reiese că împrejurările i se par acum favorabile. Tiranul care-i luase locul reuşise să revolte pe toţi prin cruzimile sale; numai în ultimele zece luni ar fi omorît optzeci şi două personagii, toate, după numirea curentă, duci, marchisi şi conţi. E vorba de sigur de represiunea exercitată de Lăpuşneanu asupra boierilor,

---

[1] Unele observaţii nu pot fi inutile: Βασιλεία e „Împărăţia", nu „Măria". Βαλεία e βασιλεία, şi se schimbă atunci şi sensul, dispărînd „cei cari au nevoie". Ambele însemnări româneşti sînt tot ale lui Neaniul.

[2] *Analele Academiei Romîne*, seria II, t. XIX, *Memoriile secţiunei istorice*, p. 226.

[3] Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Rominilor*, XI, Bucureşti 1900, p. 76, nr. CXVI şi nota 2.

[4] Văzusem scrisoarea într'o visită pe care am făcut-o odată la Archivele de Stat din Genova. Mulţămesc aici direcţiunii acelor Archive pentru deosebita amabilitate cu care s'a ocupat de fotografiarea documentului, reuşind să-mi trimită o probă întrebuinţabilă după un original avariat, ceia ce mi-a permis revederea copiei pe care o posedam.

[5] Scrisoarea e nedatată. Cuprinsul ei confirmă supoziţia făcută de d. N. Iorga — în Hurmuzaki, *Documente*, XI, p. 76 şi nota 2, — că, după datele scrisorilor citate imediat înainte şi după, în repertoriile genovese, ea ar fi din 1566 (anume dintre 15 Iulie şi 10 August).

www.dacoromanica.ro

la întoarcerea lui din exil, dar aceasta se petrecuse cu doi ani mai înainte şi victimele nu atingeau cifra pomenită [1]. Pretindea chiar că poporul revoltat îl doreşte şi-l aşteaptă cu o mare devoţiune. Se impunea deci să meargă la Împăratul, cu care să trateze afacerile sale, dar, neavînd bani, se roagă *Signoriei* pentru un ajutor. Abil îi exploatează slăbiciunea : dacă, deci, conducătorii Genovei i-ar permite să li vorbească, el li-ar arăta în ce fel ar putea să li fie de folos la traficul mărfurilor, odată ce şi-ar reciştiga tronul. Spera să li smulgă mai mult într'o eventuală audienţă ? Repetă că nu se va mai întinde în scris, de oare ce îşi reservă să li vorbească oral : „Ne piu mi extendero în scritto hora che tutto mi risserbo à Boccha".

Deocamdată trimete scrisoarea prin cineva, care, lîngă orice alt pretendent, cu mai multă bănuială de legitimitate decît cel de care ne ocupăm, ar face curioasă figură. E un Evreu, pe care Gheorghe Despot îl arată ca fiind un mare om, „un Grande Huomo", negustor în Valahia-de-jos, ţara solicitatorului, „Merchante dila Bassa Valachia, nostro paese" [2]. Pe acesta i l-ar fi deputat partisanii din ţară şi astfel se afla de aproape o lună la sine Pus pe sacrificiu, Evreul şi-ar fi lăsat orice posibilitate, soţie şi copii, ar fi cheltuit mare parte din avere pentru a-l găsi pe dînsul.

Care va fi fost resultatul acestei scrisori – se pare a doua [3] – către conducătorii Genovei, nu putem şti. Nu ştim nici dacă pretendentul va mai fi mers la Împăratul, care era atunci Maximilian al II-lea. De altfel, acesta avea acum la dînsul, pentru a-l folosi în ostilităţile cu Turcii, pe un alt pretendent la tronul Moldovei, pe Ştefan Mîzgă [4].

Cu Genovesii însă Gheorghe Despot a rămas în relaţii bune, căci peste patru ani, cînd avem din nou ştiri de la el, îl aflăm stabilit în oraşul acestora. De data aceasta, îndeplineşte cu mai multă pompă rolul de pretendent la un tron. Nu-şi mai ţine singur corespondenţa, ci are secretar pe un Dominic Anselm,

---

[1] *Letopiseţul Ţerii Moldovei până la Aron-Vodă*, ed. C. Giurescu, pp. 208-9.

[2] Mai sus Gheorghe Despot îşi zice „Principe di Moldovia" şi e pretendent la tronul acestui principat. „Bassa Vallachia, nostro paese", n'ar putea fi în cazul acesta decît tot Moldova.

[3] Arătînd intenţia lui de a merge la Împăratul, Gheorghe Despot adaugă : „si come gli ho scritto".

[4] N. Iorga, *Pretendenţi domneşti*, p. 223.

www.dacoromanica.ro

poate un Italian sau Ragusan, care subscrie din ordinul stăpînulu său. Intrebuinţează limba latină în loc de italiană, redactarea e după toate regulele scrisului, nu lipseşte acum nici localitatea şi nici data expedierii. Dar nu mai sînt posibile nici destăinuirile, pe care rigiditatea cancelariei le ţine în frîu. Adresîndu-se dogelui Veneţiei [1], Gheorghe Despot îşi amplifică titlurile. El e coborîtor al împăraţilor romani şi constantinopolitani, cu drept asupra întregii Grecii, rege – pănă acum îşi zicea despot – al Moreii şi încă al Moldovei şi Valahiei şi altele. A creat un Ordin al Sf. Gheorghe, instituindu-se Mare Maestru. Deţinător al atîtor titluri orientale, el se interesează de războiul pe care Veneţia îl duce cu Turcii şi-i oferă cu multă gravitate ajutorul său. Cere deci un salvconduct pentru sine sau pentru un represintant al său, ca să se poată presinta dogelui.

Se pare că la mijloc e un sistem, pe care l-a intrebuinţat şi în scrisoarea faţă de Genova: acela de a se insinua ca necesar, pentru a trage pănă la urmă un oarecare profit bănesc. Tot un izvor de venituri trebuie să-şi fi constituit el prin conferirea insignelor Ordinului creat de dînsul [2]. O scrisoare, – de data aceasta mai puţin pompoasă, căci nu-şi valorifica în ea drepturile în faţa unei Curţi suverane –, ni-l arată investind cu acest Ordin imaginar pe un paşnic cetăţean din Lucca [3]. Iscăleşte ca simplu principe de Moldova; totuşi la Posilippo, unde se afla atunci, locuia un castel „Herculea", căci expediţia scrisorii se face „dela nostra torre Herculea". Este probabil amintirea originii divine pe care şi-o

[1] Scrisoare publicată întăiu de C. Esarcu, în *Columna lui Traian*, VIII, 1878, pp. 187-188, şi de două ori în Hurmuzaki, *Documente*, VIII; odată supt anul 1570, p. 158, no. CCXXVII, şi a doua oară, greşit, supt anul 1520, p. 48. O copie italiană după ace'aşi o dă d. N Iorga, în Hurmuzaki, XI, pp. 80-81, nr. CXXV. *Ibid.*, p. 81, no'a 1 rectificarea interpretării greşite de lună şi zi din Hurmuzaki, VIII. Numele secretaruluí lui Gh. Despot va fi fost Dominic Anselm din original, şi nu Antonio Anselm din copia italiană.

[2] Aşa face mai tărziu şi Radu Cantacuzino, fiu şi nepot de Domn acesta. Crease şi el un Ordin constantinian; v. N. Iorga, *Radu Cantacuzino*, în Academia Romînă, *Memoriile secţiuni istorice*, seria III, t. XIII, pp. 152-153. Tot acolo comparaţia cu Gheorghe Despot.

[3] I. C. Filitti, *Din Arhivele Vaticanului, II, Documente politice, 1526-1788*, Bucureşti 1914, p. 43, nr. XLII. Pentru contestaţia datei documentului v. Iorga, în *Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, I, p. 201.

www.dacoromanica.ro

născocise înaintaşul în Domnia Moldovei, a cărui rudă zicea că este.

Archivio di Stato di Genova,
Sala 58, Lettere Principi, n. 2787 [1].

Serenissimi et Invictissimi Signori,

Ritrovandomi io tenero e sfortunato Gioanie Gioan Georgeo Eracleo Basilico Despoto della Morea Pellaponense casa di Levante Principe di Moldovia al presente espulso e scatiato fui...(?) del mio Regno e Dominio gia trei anni in circa da un tirrano per traddiggione come cio al Mondo e notissimo. Quale per sentenza di Iddio non puotendo piú durrar per le sue sceleragine havendo da dieci mesi in qua fatto morir ottanta dui personaggi, tutti per il nostro nome duchi marchesi e conti e gli populi tutt'hora desiderandomi, essendosigli per tal conto e per altri fatti tutti rebbelli, con grandissima devottione m'aspettano, e bramano, e non veddono per hora torsi di sotto il giogo di questo perfido Re. Elessero teste il lator della presente il quale e un grand Huomo hebreo, merchante dila Bassa Vallachia nostro paese, quale ha lasciato ogni sua faculta, moglie e figlioli per ricercarmi ha speso gran parte del suo. E cosi per divina bonta havendomi gia fa un mese in circa ritrovato in Lombardia e dovendo passar mio camino per andar alla corte di sua Maesta Cesarea per negotiar con quella le mie facende, si come gli ho scritto, se sfortiato per ritrovarmi hor povero cavaglier e soldato sol con la spada e capa dimandar aiutto e suffraggio a vv. ss. serenissime per puoter viver e passar mio camino per girar alla corte di prefata sua Maesta con miei servitori appresso over qualche trattinimento per puoter con quella negotiar il mio fatto, o come piu parera a vv. ss. serenissime o chel signor Iddio le spirara ad essermi favorevoli e in aiuttorio; il che facendo, come in vero in quelle ho sempre hauto speranza e ferma fede potrebbe venir tempo sarebbe resa la pariglia di altera maniera e qualita a vv. signorie, dalle quale havendo gratia puoterli parlar gli faro conoscer quanto gli potrebbe melior io giovar nell traffico delle luor mercantie; ogni fiata perho che nostro signor Iddio me doni gratia si come in lui spero ch'io

[1] Supt aceiaşi cotă se află azi şi scrisoarea adresată de Ştefan Petriceicu, Domnul Moldovei, către Republica Genovei, la 30 Martie 1673 şi publicată de B. P. Hasdeu în *Columna lui Traian*, 1882, pp. 477-8.

www.dacoromanica.ro

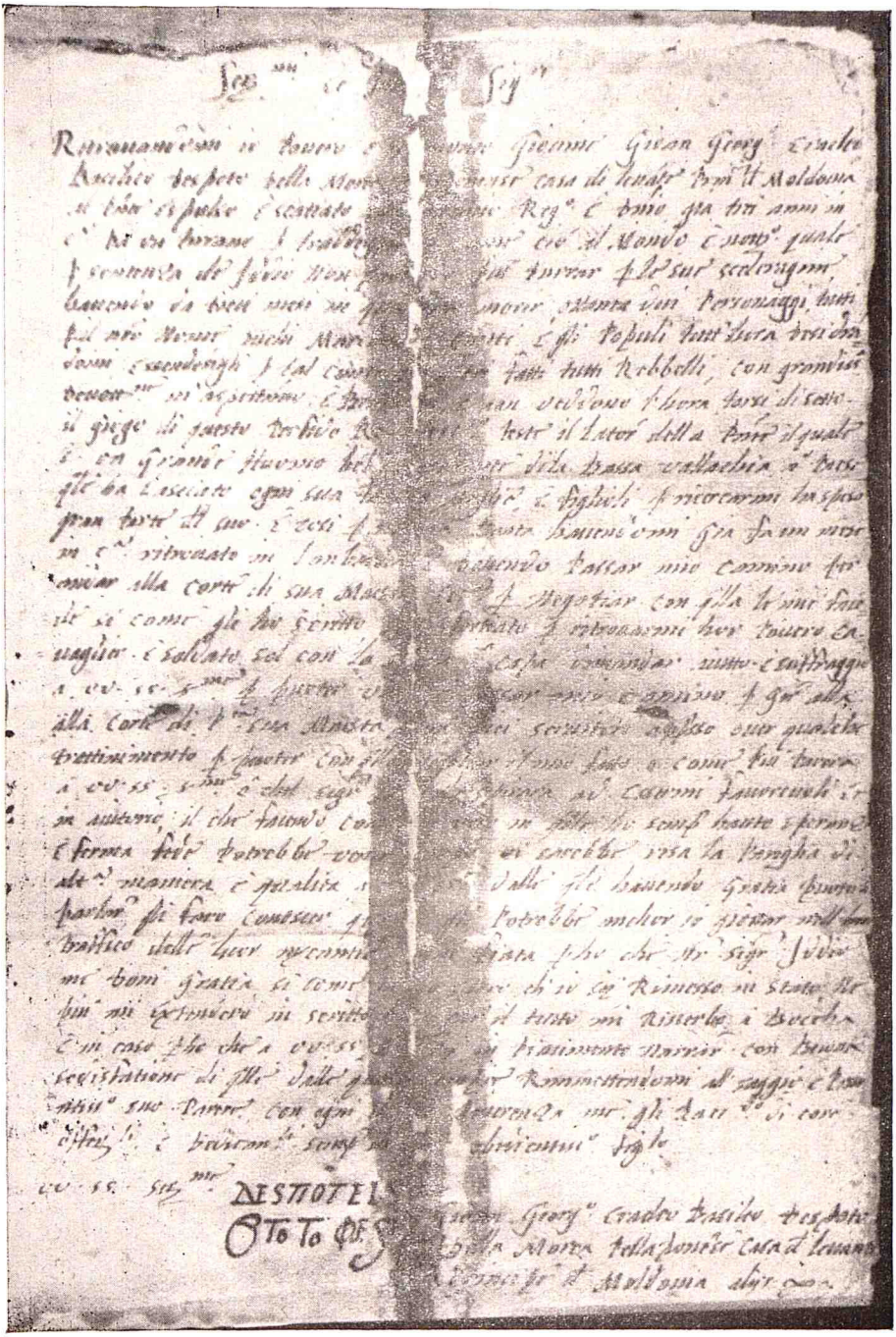

Scrisoarea lui Gheorghe Despot, pretendent la Domnia Moldovei, către conducătorii Genovei (ca. 1566).

www.dacoromanica.ro

sii rimesso in stato, ne piu mi extendero in scritto hora che il tutto mi risserbo a boccha, e in caso perho che a vv. ss. serenissime sii in piacimento narrar con buona sodisfatione di quelle; dalle quale sempre rimmettendomi all'saggio e prudentissime suo parere, con ogni debita riverenza me gli raccomando di core. Offerendoli e dedicandoli sempre di quelle obedientissimo figliolo.

Di vv. ss, serenissime

Δεσπότεις
ὁ το[ῦ]το φέρει.

Gioan Georgio Eracleo
Basilico Despoto Della Morea
Pellaponense casa di Levante
Principe di Moldovia aliis.

Vo: Alla Serenissima Signoria di Genua sua sempre osservandissima.

Virginia Sacerdoțeanu.

Romînii în armatele apusene

– o amintire pierdută –

Sînt aproape patruzeci de ani de cînd un ofițer romîn, cred, Gh. Pherekyde publica în „Convorbiri Literare“ [1], după *Mémoires sur l'art de la guerre* ale vestitului Mauriciu de Savoia (Dresda 1757), extrase din corespondența bastardului, un celebru general, cu tatăl său, August de Savoia, rege al Poloniei, cu privire la folosul ce poate aduce, pe orice cîmp de luptă, cavaleria ușoară a Valahilor, întrebuințată de mult, cu succes, de acest Suveran și de regele Suediei.

În adevăr se arată că încă din 1713, a doua zi după catastrofa de la Prut a lui Petru-cel-Mare, regele Poloniei „adusese în Pomerania douăsprezece companii de Valahi, cari făcură minuni, pentru că Suedesii nu aveau de loc cavalerie ușoară. Valahii aceștia mereu neliniștiau gardele lor cele mari. Furajele noastre, pescuitul nostru se făceau cu ușurință și fără grijă; ale lor erau totdeauna atacate“.

E vremea cînd Apostol Chigheciu servia la Țarul Petru [2].

Scrisoarea mareșalului urmează: „Regele Suediei simți aceste consecințe și aduse din Turcia cîteva companii de Valahi,

[1] XXX, p. 267 și urm.

[2] V. Prefața mea la *Documentele Callimachi* și *Istoria Armatei*.

www.dacoromanica.ro

care fură causa pierderii aproape complecte a Danesilor în Norvegia, căci Danesii nu aveau de loc cavalerie".

E vorba de războiul pe care, întors de la Varniţa, lîngă Bender, însuşi Carol al XII-lea l-a dus în Pomerania cu Polonii lui August la 1714, şi de acela pe care eroul suedes, pierzînd Stralsundul în 1715, l-a purtat în Norvegia contra regelui Danemarcei, în 1718, anul păcii austro-turceşti de la Pojarevać (Passarowitz): se ştie că în Decembre al acestui an Carol al XII-lea a fost omorît de un glonte misterios înaintea cetăţii Frederikshall.

Între aceşti ostaşi era acel Sandu Colţea, a cărui poveste am putut-o presinta cu ani în urmă, arătînd cum a scăpat din Siberia, unde fusese prisonier, şi, ajuns în Suedia fără ocupaţie după moartea „leului nebiruit", se ruga să i se îngăduie întoarcerea în ţară, unde-l chiamă, cu toate amintirile lui şi obiceiurile ei, dorul. Se lămureşte astfel cariera lui militară.

Peste vre-o douăzeci de ani, August îşi aduce aminte de ajutorul avut de la aceşti sprinteni ostaşi şi, în scrisoarea de la 21 Maiu 1732, el se rosteşte, recunoscător, astfel asupra lor:

„Eu sînt de părere că companiile valahe sînt mai bune (decît husarii). Cele douăsprezece pe care le-aţi avut (e vorba de Mauriciu) în Pomerania la 1713 sau la 1714 au servit foarte bine, şi am auzit vorbind cu laudă de cele pe care le-a avut supt ordinele sale regele Suediei în Norvegia. Aşa dar preferinţa mea este pentru Valahi, cu atît mai mult, cu cît îmi este mai lesne să-i am, cu cît ei sînt mai puţin supuşi la desertare şi caii lor sînt mai buni. Cred că tendinţa arătată de generalii miei de a fugi de companiile valahe provine din faptul că ele se asamănă cu companiile polone, şi cunoaşteţi antipatia lor".

Mareşalul repetă cuvintele tatălui său — „dacă Maiestatea Voastră a fost încîntată de Valahi, pe cari i-a avut în Pomerania, dacă acei ai regelui Suediei şi-au făcut aşa de bine datoria lor în Norvegia" —, precisează, cum am văzut, cînd au servit astfel de „Valahi" la Poloni şi cînd la Suedesi şi adauge că „Turcii sînt superiori în număr şi în sprinteneală (husarilor Împăratului)".

„Valahii", cari pe atunci roiau în toate oştirile, sînt firesţe Moldoveni [1].

[1] Mai jos, Turcii pe cari i-a cunoscut Mauriciu în Ungaria sînt Turci adevăraţi.

www.dacoromanica.ro

Am crezut că nu e inutit să se desgroape această informație, care, de atunci, a fost trecută cu vederea, să se puie în legătură cu ce s'a găsit pe urmă — eu însumi am dat, după un desemn păstrat la Academia Romînă uniforma lor cu opinci și căciuli, purtînd pe pieptul unui suman colorat curele încrucișate și ținînd pușca vînătorește — și dînd pentru întâia oară însuși textul frances care-i privește.

Legăturile pe care ei le represintă, nu numai cu Polonia vecină, plină, nu numai de la bătrînul Cantemir încoace, ci încă de la războiul de la jumătatea acelui secol al XVII-lea, precum o arată scrisorile lui Desnoyers către regina francesă a Poloniei [1], de ostași moldoveni, dar, prin epopeia aventuroasă a lui Carol al XII-lea, cu Norvegia însăși, ajută la acea integrare a vieții noastre naționale în istoria lumii la care, prin cursul ce încep în acest an la Universitate, lucrez.

N. Iorga.

Două note dint'o revistă rusească despre A. Hasdeu

A. Hasdeu, tatăl vestitului B. P. Hasdeu, interesează din ce în ce mai mult pe cercetătorii literaturii romîne.

Făcîndu-se cunoscut Romînilor încă de la 1838 prin patrioticul său discurs: „Cuvînt către ucenicii școlii din Hotin" (tradus și publicat în românește în „Foaia pentru minte" din Brașov și reripărit la 1839 în „Curierul Românesc"), el intră în istoria literaturii romîne [2] ca începătorul folklorului și nuvelei istorice romîne în rușește, pe basa listei bibliografice a operelor lui, publicată de M. Kogîlniceanu în „Dacia Literară" (1840, p. 480). Studiile posterioare despre A. Hasdeu au semnalat activitatea lui filosofică, istorică, filologică și de publicist, iar acum de curînd a apărut un studiu despre el al d-lui E. Gane [3], unde A. Hasdeu este numit „primul slavist romîn" și unde se vorbește amănunțit despre relațiile lui cu vestitul slavist polon Waclaw Maciejowski. Între altele, autorul acestui studiu zice că *„întreaga* listă bibliogra-

[1] Cf. Prefața mea la Hurmuzaki, X.

[2] N. Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. XIX*, II, p. 41.

[3] E. Gane, *A. T. Hasdeu, primul slavist romîn* (în *Viața Basarabiei*), 1933, 22 Iulie, p. 1.

www.dacoromanica.ro

fică a *operelor* și traducerilor lui A. T. Hasdeu a fost publicată în anul 1835, în „Jurn. Min. Nar. Prosv.[1]", partea V," din care listă d. Gane ni face cunoscut numai două traduceri ale lui A. Hasdeu: „Istoria limbii și scrierii slave" de Šafarik și „Gramatica slavă compărată" de Gerkel.

Căzîndu-mi și mie în mînă această notă din revista rusească despre A. Hasdeu, am găsit că merită să fie tradusă *în intregime*, și de aceia m'am hotărît s'o dau mai jos împreună cu o altă știre importantă despre călătoria lui A. Hasdeu în Moldova și Bucovina la 1838. De altfel, urmele acestei călătorii se întrevăd și în cîteva poesii rusești ale lui A. Hasdeu, aflătoare la Biblioteca Universității din Iași în ms., în care găsim, printre indicațiile locurilor unde au fost scrise, localitățile: Suceava, Putna ș. a.

Anunț din „Revista Ministeriului Instrucțiunii Publice", 1835, Martie, partea a V-a, p. 623.

„În redacția Ministeriului Instrucțiunii Publice s'a primit o scrisoare din Basarabia de la d. Hasdeu, care roagă să se facă cunoscut un fragment din scrisoarea către el a d-lui Maciejowski, autorul „Istoriei legislațiilor slave". Conținutul acestui fragment e următor:

D. Maciejowski, aflînd din vol. X al acestei reviste (Octombre 1834, p. 37) că studentul Savinici de la Universitatea din Moscova a tradus supt îndrumarea profesorului Pogodin tomul I și II al „Istoriei Legislațiilor slave" publicate în limba polonă (opera d-lui Maciejowski), acum roagă să se facă cunoscut că *el însuși*, împreună cu d. Hasdeu, publică ediția a II-a a acestor tomuri, în *limba rusă, corectată și mărită cu importante adausuri*, și că tonurile III și IV vor fi editate *întăiu* în rusește, apoi în limba polonă și *ca original* va trebui să fie considerată ediția rusă, redactarea căreia este încredințată de însuși autorul d-lui A. Hasdeu.

D. Maciejowski mai anunță că toate cele patru tomuri ale ediției ruse, dintre care I și II cu totul prelucrate, corectate și complectate față de edițiile din Varșovia și Leipzig din 1832, se vor tipări în anul curent (1835) și că la ele se va adăugi ediția Monumentelor legislațiiilor slave (în două volume aparte, ca tomurile V și VI ale ediției complete). D. Hasdeu din partea sa anunță că la procurarea listelor și recensiilor pentru editarea monumentelor vor lua parte Pavel Safarik și Wenceslav Hanka, și mai departe zice:

[1] *Revista Ministeriului Instrucțiunii Publice.*

www.dacoromanica.ro

„D. Maciejowski, ca răsplată a ostenelilor mele pentru redactarea ediției ruse a operei lui, mi-a pus la dispoziție o jumătate din exemplare, adecă venitul de la ediția rusă să fie împărțit în două părți egale între mine și autor. De aceia eu sînt gata cu drag și prietenie să recompensez ostenelile d-lui Savinici din partea ce mi se cuvine mie".

La sfîrșitul scrisorii, d. Hasdeu amintește despre alte opere, *traduse* de el *în cursul ultimilor cinci ani*, care sînt: *Savigny*, „Istoria dreptului roman în evul mediu" (pănă la Acursiu); *Niebuhr:* „Istoria Romei"; *Görres:* „Istoria mitică a lumii asiatice"; *Vico:* „Basele unei științi noi"; *Lelièvre:* „Cercetarea originii legilor celor XII-e table"; *Stresser:* „Încercare despre plebeii romani în timpurile antice"; *Guizot:* „Încercări asupra istoriei Franciei"; *Philips:* „Istoria dreptului anglo-saxon"; *Hans:* „Dreptul de ereditate în evoluția istorico-universală"; *Savigny:* „Dreptul de proprietate"; *Moné:* „Istoria păginismului slav"; *Safarik:* „Istoria limbii și scrierii slave"; *Gerkel:* „Gramatica slavă comparată"; *Bopp:* „Gramatica comparată a limbilor: sanscrită, zendă ș. a."

Extras din Procesele Verbale ale Ședinților Academiei Imperiale de Științe[1] (Ședința din 13 Aprilie): „D. director al Departamentului Instrucțiunii Publice, prin scrisoarea din 22 Mart către Secretarul General, îi face cunoscut că Inspectorul Circumscripției de Învățămînt a Odesei a obținut de la d. ministru un concediu de trei luni pentru d. Hasdeu, eforul școlilor din județul Hotin, pentru întreprinderea călătoriei în Moldova și Bucovina, în timpul căreia dumnealui dorește de asemenea să se ocupe și cu cercetări botanice și mineralogice și-și propune serviciile, dacă Academia îl va onora cu însărcinările sale.

În consecință, d-nii Kupfer, Ber și Bonciar, înștiințați fiind despre aceasta de Secretarul General, au înaintat, fiecare după specialitatea sa, o listă a obiectelor, asupra cărora ei vor cu predilecție să atragă atenția călătorului".

Eufrosina Dvoicenco.

---

[1] „Revista Ministeriului Instrucțiunii Publice", 1838, partea XIX, n-l 7 (Iulie), p. 149.

www.dacoromanica.ro

Din călătoria lui Carol I-iu în Occident la 1873

La 10/22 Iunie 1873, Domnitorul Carol I-iu, însoţit de miniştrii Petre Mavrogheni şi Vasile Boerescu şi de adiutanţii maiori N. Schină şi Constantin Filitti, a plecat într'o călătorie în Occident [1], determinată atît de consideraţii politice, cît şi de dorul de familie şi de grija sănătăţii.

Printre hîrtiile tatălui mieu, au rămas şi cîteva relative la această călatorie.

Domnitorul a sosit la Viena la 11/23 Iunie [2]. A doua zi, maiorul C. Filitti telegrafia primului ministru, Lascar Catargi: „Leurs Altesses sont arrivées ici hier soir en très bonne santé. Elles ont été reçues partout avec grand enthousiasme. Détails sur cette splendide réception, par poste [3]".

În legătură cu festivităţile ce au urmat la Viena, am următoarea invitaţie din 18/30 Iunie la o serată de gală [4]: „Einladung zu einer Vorstellung im Schlosstheater zu Schönbrunn, am 30. Juni 873, vor 1/2 8 Uhr Abends. Die Damen erscheinen in runden Kleidern, mit Schmuck. Die Herren vom Militär in Dienstuniform, resp. en parade, ohne Feldbinde; jene vom Civile erscheinen im Frack, mit weisser Cravate. Die Bänder der Ordensgrosskreuze werden nicht über dem Rocke getragen".

Pe o foaie deosebită: „Einladung zum Souper bei Ihren Majestäten, nach dem Theater, in der grossen Galerie in Schönbrunn".

La 20 Iunie (2 Iulie), Domnitorul, însoţit numai de adiutanţi, a sosit la Neuwied şi a fost găzduit în reşedinţa de la Segenhaus, aproape de Monrepos [5]. Mi-a rămas o invitaţie, din ordinul principelui şi principesei de Wied, la „dîner", Sîmbătă 5 Iulie, oara 5, la Monrepos. „Frac cu cravată albă."

La 26 Iunie (8 Iulie), Carol I-iu pleacă să facă o cură la Imnau, mică localitate din principatul de Hohenzollern [6]. Aici, maiorul C. Filitti primeşte de la mareşalul Curţii noastre, Teodor Văcărescu, următoarea scrisoare, datată din Kissingen, 6(18) Iulie:

---

[1] *Notes sur la vie du roi Charles de Roumanie, par un témoin oculaire*, II, p. 155.
[2] *Ibid.*
[3] Cf. *ibid.*, pp. 155-6.
[4] Cf. *ibid.*, p. 160.
[5] *Ibid.*
[6] *Ibid.*

www.dacoromanica.ro

„Costică dragă. Îți scriu aceste rînduri spre a mă informa mai întâiu de sănătatea ta, spre a te întreba ce mai faci, cum petreceți timpul pe acolo. Ce mai face Vodă și Doamna, cum li este sănătatea, și cura de la Imnau a început a le face bine la amîndoi?

„Te rog, dragă Costică, dă-mi nuvele și scrie-mi detailat. Ați văzut pe tata lui Vodă la Hekingen, și pe cine ați mai văzut? Îți trimit, aici alăturat, niște gazete cu portretul Domnitorului; te rog foarte mult să le dai Mării Sale din partea mea, spre a le vedea. Eu ți-aș scrie mai mult, dar doctorul de aici m'a poprit cu desăvîrșire de a mai scrie și a mai ceti, din causa durerii de ochi de care sufăr foarte. Dar tu, Costică dragă, te rog scrie-mi despre toate și spune-mi până la ce dată Vodă și cu Doamna au de gînd să șază în Imnau. Crede că nu puțin vei îndatora și mulțămi pe vechiul și devotatul tău amic, T. G. Văcărescu. Marie [1] îți trimete mii de complimente. Spune amiciții din parte-mi doctorului Theodori și lui Skină".

De atunci este și următoarea telegramă (fără loc și dată) a maiorului C. Filitti către Lascar Catargi: „Le capitaine Gherghel parti aujourd'hui avec les papiers. S. A. R. la comtesse de Flandres [2] est arrivée hier soir ici, pour passer quelques jours avec nos augustes souverains".

La 9/21 Iulie trimete următoarea invitație: „Par ordre de L. A. prince et la princesse de Roumanie, le soussigné a l'honneur de prévenir Mademoiselle de Van der Burch, Dame d'honneur de S. A. R. M-me la Comtesse de Flandres, qu'elle est invitée à diner aujourd'hui Lundi, 21 Juillet, à 1 $^1/_2$ heures de l'après-midi, à la villa. Erkerbau".

În aceiași zi, maiorul Filitti scrie agentului nostru la Viena, Gheorghe Costa-Foru: „Măria Sa Domnitorul mi-a ordonat a vă scrie că a primit cu o vie plăcere scrisoarea d-v. și că vă mulțămește de cercetările ce faceți. Măriile Lor se află în deplină sănătate, vor mai sta aici încă 15 zile, spre a săvîrși cura pe care o urmează regulat și în urmă vor trece la Sigmaringen, unde vor sta 15 zile, astfel că la Viena se vor afla peste patru săptămîni. Măria Sa ar avea de mare plăcere a vă vedea la Sigmaringen peste 15 zile, dacă veți isprăvi până atunci cura ce faceți".

---

[1] Maria Teodor Văcărescu, născută Mănescu-Filitti, vară al doilea cu maiorul C. F.

[2] Sora lui Carol I-iu.

www.dacoromanica.ro

La 14/26 Iulie, Costa-Foru răspundea din Carlsbad: „Am primit scrisoarea d-v. din 9 Iulie, şi am simţit o vie mulţămire aflind că Măria Sa Domnul a dat timpului toată întinderea necesară pentru căutarea sănătăţilor Înălţimilor Lor. Profitînd de dispoziţiunile luate în această privinţă şi de binevoitoarea invitare ce-mi face Înălţimea Sa, îndată ce voiu isprăvi cura de aicî (ceia ce va fi pe la 25 ale lunii), voiu veni la Sigmaringen, ca să presint omagiile mele şi să iau ordinele M. S."

În ţară, în această vreme, Guvernul lui Lascar Catargi avea de luptat cu holera, cu opoziţia, mai ales la Craiova, contra legii licenţelor[1], votată în Mart precedent, şi cu constituirea comitetului Creditului Funciar Rural, abia înfiinţat. În legătură cu aceste chestii, mi-au rămas mai multe telegrame cifrate ale lui Catargiu, trimise la Imnau, spre a fi înfăţişate Domnitorului.

„14/26 Iulie. Holera s'a mai ivit într'o comună la Cahul. Mortalitatea la Craiova, mai mare, se suie până la optsprezece pe zi. La Galaţi, şapte morţi pe zi şi la Brăila nouă. Recolta în unele districte a suferit din causa ploilor, fiind grîul secerat, porumbul însă îmbunătăţit cu ploile. Am avut anchete pentru incendiile urmate la Botoşani, Snagov, Fălciiu. Incendiile s'au urmat din întîmplare. La Botoşani, din causa unei lăzi cu chibrituri. Sîntem ocupaţi cu aplicarea legii licenţelor spirtoaselor, pentru care avem dificultăţi prin unele districte. Opoziţia a făcut apel prin jurnalul „Romînul" ca să facă comitete în toate districtele, supt nume de a denunţa abusurile. Am luat măsuri",

„16 Iulie. Nu am telegrafiat din Galaţi despre întîmplarea din Craiova, căci Boerescu v'a anunţat telegrafic. Acum totul liniştit. Până acum sînt douăzeci şi trei de arestaţi. Se urmăresc şi ceilalţi. Lucrăm în Consiliu de miniştri spre a modifica legea şi astfel a înlesni şi punerea în aplicare fără a provoca nemulţămiri. Fălciu astănoapte a ars aproape jumătate, fiind vînt tare".

La 17 Iulie, maiorul C. Filitti telegrafiază lui Lascar Catargiu: „Leurs Altesses se portent bien. Aujourd'hui au dîner de famille se trouvaient Leurs Altesses Royales prince Antoine de Hohenzollern et princesse, prince héréditaire Léopold et princesse, comtesse de Flandres, prince de Wied et princesse".

De la 19 Iulie este următoarea telegramă a lui Lascar Catargiu:

[1] *Ibid.*, p. 162.

www.dacoromanica.ro

„În Craiova s'au arestat cîţiva indivizi. Holera este în aceleaşi localităţi. În 4 şi 5 Iulie au murit şeaptesprezece. Am numit la credit pe Dimitrie Cornea, vice-preşedinte al Camerei deputaţilor. Legea licenţelor se aplică. În Galaţi au ars patru magasii cu marfă."

La 23 Iulie / 4 August, agentul ţerii la Berlin, Teodor Rosetti, scrie maiorului Filitti: „Ayant besoin de savoir au juste le temps que S. A. le prince restera encore à Imnau, je vous serais bien obligé de me le faire connaitre et vous prie en même temps de me communiquer, si faire se peut, l'itinéraire que suivra S. A. pour retourner dans le pays. Veuillez bien adresser la réponse Schellingstrasse 3.

De la 25 Iulie /6 August este o invitaţie, semnată de baronul de Gagern, din partea principelui şi principesei de Wied, la dineu la oara 2 p. m., la Fürstenbau, în Imnau.

De la Imnau, Domnitorul a plecat la 29 Iulie (10 August) la Krauchenwies, lingă Sigmaringen [1], unde a stat până la 9/21 August.

La 31 Iulie, Lascar Catargiu telegrafia: „Holera scăzut peste tot cu excepţia Galaţi, unde au fost douăzeci şi cinci morţi într'o zi. Acum, scăzut la şease. La Dorohoiu am numit prefect pe generalul Ghergheli, care fiind de acolo, am credinţa că va împăca neînţelegerile. Aplicaţia legii licenţei merge foarte încet",

În aceiaşi zi, maiorul Filitti telegrafia mareşalului Curţii, Teodor Văcărescu, la Kissingen, să vie Simbăta următoare direct la Sigmaringen.

Din aceiaşi vreme sînt următoarele acte nedatate:

Telegramă de la Lascar Catargiu: „Holera a scăzut la Mehedinţi şi Dolj. La Craiova douăzeci bolnavi, din cari şapte morţi. La Galaţi şase morţi, dintre cari cinci soldaţi. Recolta merge. În cîteva locuri a fost piatră. Linişte perfectă. Comitetul creditului nu merge prea bine. Vernescu a demisionat. Beizadea Ghica, Gheorghe Cantacuzino vor asemenea a da demisia. Comisari nu numit încă. Grădişteanu şi Lahovari au refusat a primi."

Altă telegramă de la Catargiu: „La credit s'au făcut modificări în personal. Vernescu dat demisia şi comitetul a ales pe Dimitrie Sturza în loc. Asemenea dat demisia Ioan Brătianu din vice-preşedinte. În locul lui s'a ales cu majoritate Gheorghe Cantacuzino.

[1] *Ibid.*

www.dacoromanica.ro

Aceste modificări au determinat pe beizadea Dimitrie Ghica a renunța la demisie".

În sfîrșit, următoarea scrisoare a maiorului Filitti către generalul Ion Em. Florescu, ministru de Război: „Înălțimea Sa Domnitorul mi-a ordonat să vă scriu că combinația de șabracă a roșiorilor, ce prin depeșa d-voastră arătați că ar fi bine să se dea călărașilor, spre a se putea cu înlesnire și mai puțină cheltuială mută la trebuință dintr'un corp într'altul, o găsește cu totul contrarie uniformei călărașilor și că, pe cît se armonisează de bine cu a roșiorilor, pe atît la ceilalți nepotrivirea va fi mai frapantă. Măria Sa socotește că e bine, din spirit de economie, a se da călărașilor o șabracă de postav civit închis, coloarea tunicii, cu un simplu galon roșu, forma acelei de la jandarmi, fără cifră."

În ultima zi a șederii la Krauchenwies, 21 August 1873, principele Carol Anton de Hohenzollern iscălia brevetul prin care conferia ordinul Casei sale adiutantului fiului său.

Ioan C. Filitti.

I. D. Negulici, „Biblioteca enciclopedică"

„Biblioteca enciclopedică" a lui I. D. Negulici, pictorul, de la 1848 înseamnă fără îndoială una din cele mai largi concepții culturale și mai îndrăznețe încercări literare pe care le presintă literatura noastră mai veche din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

În adevăr iată care erau împărțirile ei și cărțile, mai toate de tradus, care erau avute în vedere:

1. „Religie, morală și educație și cele în legătură cu dînsele." Se cuprinde, pe lîngă Testamentul Nou, Faptele Apostolilor, Psaltirea, o „alegere din Viețile Sfinților", un „sinopsis complect", unele opere ale lui Clement de Alexandria, Ioan Hrisostomul, Sf. Efrem, Sf. Grigore cel Mare, iar, de la Francesi, pe lîngă Bossuet și Fénelon, ceva din Nicole.

Un catehism de D. I. Poenaru era să stea lîngă Viața lui Isus, „Istoria Bibliei" și alte cărți de pietate. Copiilor li se promite o întreagă bibliotecă în care e Franklin, Pestalozzi, Berquin, Campe, d-na Guizot, etc. Pentru educație și morală Rousseau, Pestalozzi, Guizot, d-na de Remusat, d-na Necker de Saussure, Gérando.

La 2, literatură: Brougham, Cervantes cu „Noua Galatee",

www.dacoromanica.ro

„Noua Eloisă" lîngă „Princesa de Clèves", „Vicariul din Wakefield", Bernardin de Saint-Pierre și d-na de Genlis, Chateaubriand și Manzoni, Xavier de Maistre („Călătoria în jurul camerei mele"); dintre romantici: Balzac *(Louis Lambert, Le lys dans la vallée)*, Hugo *(Dernier jour d'un condamné)*, Alfred de Vigny *(Stello)*, Charles Nodier (cu două bucăți), alegeri din Georges Sand, Alexandre Dumas și Eugène Sue, adăugindu-se, supt titlul de „Critică". Apuleiu, *don Quixote*, *Gulliver*, Le Sage și Cazotte, care a și apărut, iar supt acela de „Nuvele": ceva din Cervantes, Scarron, Toepffer, Mérimée și Nodier, iarăși Dumas, Musset și necunoscutul Berthud, a cărui *Marie* s'a publicat. La „basne" se pune cîteva ceva din M-me d' Aulnoy, Florian, Marmontel și Nodier, pe lîngă „O mie și una de nopți", „O mie și una de zile", „Sultan și Viziri".

La 3, teatru, unde „este de făcut o mare alegere", se va da „Dreptatea lui Dumnezeu", jucată la București, și „Samuil negutitorul".

Se promite o gramatică românească, un vocabulariu românesc, un dicționar al neologismelor, un dicționar romîn-latin și latin-romîn.

Urmează cărți de „Bele-Arte", de Științi Naturale și Matematici (cu Bernardin de Saint-Pierre și Aimé-Martin), de jurisprudență cu Puffendorf și „tratatul despre pacea perpetuă" al lui Kant), de „politică și teorie politică" (cu „Utopia" lui Morus, „Télémaque", Hobbes, „Contractul Social" și „dialoguri" de Harrington), de economie politică (două cărți), de agricultură, „știință populară", „industrie", „economie și igienă".

La „științile istorice și geografice" e Vico, Bossuet, Bălcescu, „Puterea armată", o serie de manuale, și pentru „Istoria Țerii-Românești" (și o geografie), un „vocabulariu geografic" (și unul mitologic), și o „Cronologie generală", pe lîngă „Costumele tuturor națiilor" și „călători". Malebranche stă lîngă Hegel (și cu Aimé-Martin și Dugald Stewart) la „științile morale și politice sau sociale".

„Gulliver", apărut cu *Maria, Clotilda* și *Edmond*, cu „Filosofia socială sau educația mumelor", cu „Vocabulariul romîn" e o foarte bună traducere, revăzută și pe textul engles de D. Em. Angelescu. Traducătorul Negulici („Negulice") dă și multe ilustrații făcute la Wenrich, pe care le semnează ca originale, de și o de aproape imitație îmi pare evidentă.

N. Iorga.

---

www.dacoromanica.ro

Un proiect de aventură în Muntenia la 1571

Printre actele păstrate în secțiunea *Collegio, Lettere dei Principi*, vol XIX, din Archivele de Stat de la Veneția, se găsește și următoarea scrisoare, adresată dogelui de un aventurier din Ljubliana, în speranța că își va găsi vre-o întrebuințare în slujba Republicii. Că adresantul e un aventurier, se cunoaște din felul în care își recomandă invenția, niște „ghiulele nemai pomenite", cu care nădăjduiește să facă mari isprăvi. Ceia ce ar fi interesat mai mult ar fi fost să știm cine e acel domn mare pe care el vrea să-l ajute să ieа tronul muntean. E poate vorba de un pretendent romîn, care, ca atîția alții în acest veac, va fi alergat să-și caute ajutoare pe la Curțile apusene; ar putea fi însă și un aventurier de alt neam pe care cine știe ce legături cu țara despre care știe sigur că îl iubește și amintirea aventurii recente a lui Despot, care îi dovedia cît de ușor de cîștigat va fi tronul, îl vor fi îndemnat spre acest pas. Republica n'a dat însă urmare acestei cereri, și astfel proiectul de aventură a rămas fără niciun resultat.

Serenissime Principe,

Cognoscendo io l'alto valoare e magnanimo animo di Vostra Serenità, e similmente havendo per isperiencia veduto l'amorevolissima cortesia di quella usata verso mi, povero forestiere, che si degnò di far abraciar una suplica mia mentre che fui in Venecia, d'uno arricordo il quale, se fosse stato in Cipro, Nicosia saria veramente anchora di quella Serenissima Republica, — non ho voluto manchare come buono christiano et humile servitore di Vostra Serenità di mandar il presente messo a posta et far sapere l'animo mio in alcune cose, come puoi più ampiamente intenderà, aciochè la Serenità Vostra e tutti mi cognoschino prima per amorevolissimo servitore di quello Serenissimo e felicissimo stato, puoi credendo veramente ch'io faccia professione di huomo da bene e non di ciarlatano, volendosi servire di me, sappino dov'io sia e m'adoprino.

Offero adonque alla Serenità Vostra prima di far fare una sorte di balle quale, per rovinare terra-pieni, fortezze e trinciere ottima, perfetta et mirabille è; qualle sorte di balle s'haveria già a nostre spese fatta e messa in effetto, se tante e così grande disgracie e persecucioni com'il Magnifico Magister Bartholameo Moro, mio honorando compadre, sa, non mi fossero acadute. E di più altre

www.dacoromanica.ro

sorti di fuochi mirabile e balle non più viste, qualle sono sofficienti di rovinare gabioni pieni di terra e simile cose de'inimici e far grande mortalità dove giungeranno; delle qualle balle alcune per mostaro et artiglieria, altre con mano si puosono tirare, et faranno mirabil effetto,—et ogni altra sorte de fuochi che sia mai possibile a fare.

Di più cognoscendo la grande possanza dil Turcho, qualle comme arrabiato cercha di dar da fare pure assai e per mare e per terra a quello Serenissimo stato, io m'offero, havendo commodità per me e doe persone meco, e per lasciar qualche cosa alla mia povera famiglia, in compagnia d'uno secretario o de chi parerà alla Serenità Vostra, di andar a trovare uno signore, grande mio amico e patrono, dil cui ne puosso benissimo disporre, e fare così secò che, volendo la Serenità Vostra o con dinari o con alcuna fanteria e cavaleria nel principio aiutarlo, assalterà la Valachia, qualle facilissimamente, per voler gli bene tutta quella gente e mal al Despota loro principe, come io veramente so, l'otterrà, e di livi procederà a danno dil Turcho, il che non di picciol momento saria, essendo la Valachia molto vicina a Costantinopoli.

Oltra di questo, havendo quella Illustrissima Republica bisogno di fanteria e cinque o sei millia cavalli Todeschi, io m'offero di fargli havere e condurgli nel Friuli o dove vorano, che sarano bene a cavallo, buoni soldati e bene forniti de arme.

Questo è quello che per adesso, piacendo a Iddio, puosso per me solo insieme con il mio maestro fare et metter in effetto; il che se piace alla Serenità Vostra, pregho volermi dare benigna risposta, et insieme, parendo di volersi prevaler di me in qualche cosa, si degni di farmelo sapere, ch'havendo io una fede e salvo condutto di poter andar, star e venire senza esser impedito da alcuno, et che niuno, perchè ho veramente dagli malevoli, per sei mesi mi dia fastidio et imp[edimento] acciò, e datami commodità di venire, io verrò subito livi a Venecia, a ciò che scrivo metterò in effeto quanto prima. Io aspetto sopra questo benigna risposta della Serenità Vostra, e pregola humilmente con tutt'il cuore che si degni di darmela, perchè se sarà conforme al desiderio mio ringracierò il Signor Iddio; se non, anchora havendo fatto il debito mio insina ad havere consumato e speso quasi tutto quello che havea al mondo per servire e far bene a quella

www.dacoromanica.ro

Illustrissima Republica; e, non potendo ciò ottenere, io attenderò a fare altro. Iddio con questo conservi Vostra Serenità longamente, a bene et utile della christianità, alla quale humilmente mi raccomando prontissimo sempre di servirla et ubedirla.

Di Lubiana, alli sei di Febraro 1571.

Ferdinando de Wuittenstein.

Al. Ciorănescu.

Un lexicon grec-aromîn-albanes

D. Marcu Beza, într'o călătorie făcută la Sfîntul Munte, a descoperit la mănăstirea Sf. Pantelimon un *lexicon grec-aromîn-albanes,* scris cu mîna pe 33 de pagini, format mic, pe care l-a dăruit Academiei Romîne.

Îndată ce am aflat despre acest nou manuscris aromănesc, m'am adresat Academiei Romîne ca să mi-l pună la îndemînă, spre a a face un studiu asupra lui. Din prima lectură am bănuit că este vorba despre o copie după lexiconul în trei limbi al lui Cavallioti, tipărit în Veneția în 1770 și reprodus în 1774 de profesorul german Johann Thunmann, în *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*, pp. 181-238, după un exemplar care nu se mai păstrează, dăruit de studentul Constantin Hagi-Ceaganì, Aromîn originar din Moscopole. Bănuiala mea se întemeia pe limba lexiconului, în partea lui aromănească, care prin păstrarea lui *e* în poziție neaccentuată netrecut în *i*, ca și prin alte particularități, se arată mai veche decît limba celorlalte texte, care ni vin din Moscopole și împrejurimi. Mai tărziu, confruntîndu-l cu textul lexiconului lui Cavallioti din reproducerea lui Thunmann, m'am putut încredința că într'adevăr noul manuscris cu lexiconul în trei limbi represintă o simplă copie a lucrării lui Cavallioti.

Înșirarea în ordine alfabetică în prima coloană a cuvintelor grecești, după care în alte două coloane consecutive urmează traducerea aromănească și albanesă, este aceiași. Autorul anonim n'a schimbat nimic din ortografia grecească în care a fost tipărit textul original, în partea aromănească și albanesă, după cît se poate constata din textul lexiconului reprodus de Thunmann. Scrisul este cetet și foarte bine caligrafiat. Afară de unele greșeli

www.dacoromanica.ro

neînsemnate, asupra cărora autorul revine, făcînd îndreptările de-asupra formelor respective corectate, manuscrisul, scris de la început pănă la sfîrșit de o singură persoană, nu presintă nimic deosebit.

În ce privește conținutul, „lexiconul" nu este complet. Se știe că lexiconul lui Cavallioti cuprinde, după numerotația lui Thunmann, 1.170 de cuvinte.

Dintre acestea în manuscrisul descoperit lipsesc 490 cuvinte grecești, 486 aromănești și 487 albanese. În ordine alfabetică, aceste lipsuri se arată după cum urmează: Din litera A lipsesc, la început, 21 de cuvinte grecești cu traducerea lor în aromînă și albanesă (nle 1—21); din litera K lipsesc 5 cuvinte albanese (nle 444-448), 5 cuvinte grecești (nle 472-476), 4 cuvinte aromănești (nle 472-475), 7 cuvinte grecești (nle 486-492 și 494), 52 cuvinte grecești cu traducerea lor aromînă și albanesă (nr. 500-551), 1 cuvînt grecesc (nr. 553). De oare ce manuscrisul ajunge pănă la mijlocul literei P, de la această literă pănă la sfîrșit lipsesc 409 cuvinte grecești cu traducerea lor aromînă și albanesă (n-le 761-1170).

Th. Chapidan.

Însemnări de cronică munteană din secolul al XVIII-lea

Într'un manuscript miscelaneu al Academiei Romîne, nr. 3920, pe trei pagini, la început, se găsesc cîteva date de cronică muntean din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Pe lîngă laconica însemnare a fugii fiilor lui Alexandru Ipsilanti și a mazilirii acestuia, sînt de semnalat informațiile anterioare, cu privire la împrejurările morții lui Scarlat Ghica și la înscăunarea fiului său, Alexandru, care, mai înainte ca tatăl să fi închis ochii, porni în grabă spre Constantinopol să capete Domnia. Le dau în întregime:

„1781, Dichemvrie 16, Joi sara spre Vineri, au fujit bizdadelele Domnului lui Alexandru.

1782, Ghenari 12, Joi dimineața, au venit veste de mazilie. Pănă seara au venit și caimacan de la Țarigrad. Au mazilit pe Măriia Sa Alexandru Voevod Ipsilant.

1766, Noemvrie 2, Simbătă dimineața, s'au aprins prăvăliile

www.dacoromanica.ro

Herescului în Târgul Cucului, de au ars de tot, mergînd și Măriia Sa Scarlat Ghica V[oe]v[o]d la foc. Și de atuncea s'au bolnăvit din căsul acela. Dichemvrie 2, Sâmbătă dimineața, la un čas din zi, au lăsat sănătate la toți creștini, în casele dumnealui Brîncoveanului, auzînd mulți că au murit de čumă, și zicea; dar numai milostivul D[u]mnezeu știe de moarte, că pă urma Mării Sale n'au mai murit nimeni. Și l-au îngropat la besearica Mării Sale pe pod[ul] lui Șărban-V[odă]. La besearica cea noao în tindă întâiu Măriia Sa s'au îngropat, unde iaste hramul Sfântului Spiridon, cu mare slujbă și pompă, ca pre un Domnŭ.

1766, Dechemvrie 1, Vineri dimineața, au plecat la Țarigrad bizdadea Alexandru Ghica pentru Domnie, și o au luat. Din Țarigrad au plecat cu caftan de Domnie, și au venit la Scaunul domnescŭ, și s'au numit stăpân a toată țara.

1766, Dichemvrie 3, Duminecă dimineața, înaintea sfintei liturghii, fiind adunați toți arhierei și boerimea, mari și ai doilea, deci pogorându-se Măriia Sa Alexandru Ghica Vod[ă], pe cum i-au eșit înnaintea Mării Sale Mitropolitul Grigorie, cu sfânta Evanghelie, și patru diiaconi cu trichelile și cu sfășnicele, și l-au luat de mână și l-au dus în sfântul oltari și l-au hirotonit după obiceaiul Domnilor, cântând *Isaiia* χόρεβε și sărutând sfântul prestol la patru cornuri, și apoi l-au îngerunchiat înnaintea sfântului preastol și i-au cetit molitfa, apoi i-au dat dar de Domnie creștinească și i-au cântat ἅγιος după obicei, și l-au pus în Scaunul Mării Sale în sfânta bisearică domnească București, și au rămas până când au venit și de la putearnica Înpărăție Turcul cu tuiurile și cu sangiacul și cuca.

Aceste mai sus zise le-amŭ găsit la o carte veche, și le-amŭ scos de acolo și le-amŭ scris aici, într'ačastă cărticică, ca să se afle spre pomenire. 1795, Fevr. 25".

Cartea veche din care cineva a copiat aceste însemnări putea fi mai curînd o tipăritură sau un manuscript în care un contemporan – preot sau călugăr venit din Moldova – scrisese aceste întîmplări, decît o cronică în adevăratul înțeles al cuvîntului. Nu e de admis ca, în casul din urmă, copistul să se fi mulțămit numai cu atît.

Nicolae-Anastase Gheorghiu.

www.dacoromanica.ro

Drumul regelui Carol al XII-lea prin Țara-Românească și Ardeal în anul 1714

Se cunosc împrejurările care au determinat pe tînărul rege al Suediei, Carol al XII-lea, să poarte războiul cu Rușii prin ținuturile Ucrainei, — război care s'a terminat prin desastrul suedes de la Pultava (1709). În amănunte cunoaștem apoi evenimentele desfășurate între anii 1709-1713 pe pămîntul Moldovei, unde, la Tighina și în împrejurimi, își găsise adăpost neîmpăcatul rege al Suediei[1].

Răsbunarea înfrîngerii de la Pultava o caută în provocarea unui război ruso-turc, care a și avut loc în anul 1711, fără a se ajunge însă la ceia ce visase Carol al XII-lea.

După acest război au urmat zile grele pentru regele suedes și credincioșii săi. S'a ajuns la conflictul sîngeros din Februar 1713, cînd regele, întărit la Varnița (lîngă Tighina) și încunjurat de mica lui gardă, s'a împotrivit unei adevărate armate turco-tatare[2]. Eroismul regelui, arătat și cu această ocasie, îl menționează și un cronicar brașovean, care spune că „regele a doborît cu pumnul său optsprezece Turci" și că numai rănit a putut fi prins și dus spre Adrianopol[3], împreună cu cei mai de samă prieteni ai săi. Ofițerii și soldații suedesi, rămași la Varnița, au rătăcit în toate părțile. Unii au venit și prin București, unde au lucrat — se zice — Turnul Colții[4]; pe Weismantell îl găsim rătăcind prin Moldova, ajungînd apoi și la Brașov[5], pentru ca în 1714 să apuce drumul Poloniei[6], așa precum alții se îndreptau spre Brașov, pentru ca de aici să pornească spre Suedia[7].

În anii 1713 și 1714, regele Suediei a stat în Turcia, mai întăiu

---

[1] *E. H. Weismantells Dagbak, 1709-1714,* Stockholm 1928. Referitor la această lucrare a făcut d. N. Iorga o amănunțită dare de samă în „Revista Istorică", XVI, n-rele 1-3, p. 1 și urm.

[2] *Ibid.*, și mai cu samă: N. Iorga, *Carol al XII-lea, Petru-cel-Mare și Țerile Noastre,* București 1900 (Mem. Ac. Rom.).

[3] *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó,* VII, 1918, pp. 461-2.

[4] Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daziens,* Viena, 1787, I, p. 294.

[5] *Rev. Ist.,* XVI, 1-3, p. 5.

[6] *Ibid.,* p. 11.

[7] *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó,* VII, p. 462: „Kommen nach und nach viel Schweden aus Bender auf Cronstadt und ziehen von hier auf Schweden zu".

www.dacoromanica.ro

la Adrianopol și apoi la Demotica[1], ducînd mare lipsă de bani și făcînd împrumuturi care au atins un total de 300.000 de taleri[2].

Toate aceste greutăți, ca și veștile rele ce-i parveniau din Suedia[3], au determinat pe Carol al XII-lea să se întoarcă în țara sa. La 1-iu Octombre 1714, însoțit de un capigibașă și de șase ceauși[4], se îndreaptă spre Dunăre. A trecut rîul pe la Rusciuc (unde sosise la 17 Octombre[5]) la Giurgiu, și poate să fi poposit și în București, unde nu mai domnia Constantin Brîncoveanu, care-l compătimise atunci cînd, rănit și prisonier, era dus supt pază spre Adrianopol[6].

La 19 Octombre, regele Suediei ajungea la Pitești, unde a făcut popas pănă la 5 Novembre. Popasul a durat atîtea zile din două motive. Se aștepta sosirea unui curier trimes la Viena și apoi, aici la Pitești, a trebuit să sosească armata suedesă, atîta cîtă mai rămăsese, de la Tighina[7].

În ce privește armata aceasta rămasă la Tighina, există un raport din 8 August (1714), dat din Viena, în care se spune că generalul suedes Axel Sparre, din Tighina, își aștepta regele încă din cursul lunii Iulie; îl aștepta să sosească la Tighina însă, pentru ca de acolo, — cu ostașii existenți —, să pornească în Suedia, trecînd prin Muntenia, Transilvania, Ungaria[8].

Sau, cum regele apucase un alt drum, — fiind probabil împiedecat de Turci de a mai trece prin Tighina, — urma ca generalul suedes să-l întîlnească la Pitești, lucru ce se va fi întîmplat la 26 Octombre 1714[9].

Armata strînsă la Pitești număra la 1.500 de oameni, cari au format cinsprezece unități, fiecare fiind alcătuită din aproximativ o sută de oameni. Această armată urma să plece în direcțiunea Bran-Brașov la date și pe căi diferite[10]. Primele unități au

[1] Voltaire, *Charles XII*, cartea VII.
[2] *Rev. Ist.*, III, p. 7-9, p. 278.
[3] Voltaire, o. c., livre VII.
[4] *Ibid.*
[5] N. Iorga, *Carol XII, Petru-cel-Mare și Țerile Noastre*, p. 54.
[6] N. Iorga, *Constantin-Vodă Brîncoveanu*, 1914, p. 203.
[7] N. Iorga, *Acte și fragmente*, I, p. 101.
[8] *Ibid.*, p. 100.
[9] *Ibid.*, p. 101: „Les gens qui étoient restés à Bender, ont joint icy depuis dix jours“ (scrisoarea poartă data de 5 Novembre 1714).
[10] *Ibid.*, pp. 100-101.

www.dacoromanica.ro

pornit în ziua de 6 Novembre 1714[1]. Însuși regele a plecat în timpul nopții de 8 spre 9 Novembre, Joi spre Vineri[2], în mod secret, anunțîndu-și plecarea Turcilor, cari îl însoțiseră până la Pitești.

Era îmbrăcat într'o haină cenușie și cu o perucă de aceiași coloare, cînd a părruns în Transilvania pe un drum ascuns[3].

În ziua de 9 Novembre[4], regele Suediei, însoțit de mai mulți ofițeri, trecea prin Rișnov[5].

În calitate de prieten al Casei de Austria, regele Carol al XII-lea n'a întîmpinat nicio neplăcere din partea guvernatorului Transilvaniei, generalul Stainville, care primise instrucțiuni speciale în această privință[6]. S'a procurat pentru hrana suitei regelui șaisprezece boi[7], hrană necesară pentru drumul cu așa de puține popasuri.

În Dumineca ce a urmat (11 Novembre) Carol a ținut la Brașov o predică adresată ofițerilor suedesi ce se găsiau în cetate, inspectorul luteran Paulus Neydel, care, pentru a putea fi înțeles, a vorbit în „hochteutscher Sprache“[8].

Ultima unitate a armatei suedese, „quintus isque ultimus ordo Svecorum“, a trecut în ziua de 13 Novembre prin Ghimbav, îndreptîndu-se spre Hălchiu[9]. În toate însemnările contimporane nu găsim, — referitor la trecerea armatei suedese prin Țara Bîrsei, — decît bune primiri și laude din partea autorităților civile, militare și mai ales din partea reprezintanților Bisericii luterane, și nicio plîngere împotriva soldaților suedesi. Disciplina armatei lui Gustav-Adolf, cu toate lipsurile de care suferia, era menținută și de urmași.

La 15 Novembre, Țara Bîrsei era părăsită de ultimele elemente

---

[1] *Ibid.*, p. 101: „On partira demain pour continuer la route“ (scrisoarea din 5 Novembre).

[2] *Ibid.*, p. 100: „Sa Majesté partit en suite, la nuit de Jendy au Vendredy“ (scrisoarea din 10 Novembre).

[3] *Ibid.*, p. 100.

[4] *Quellen z. G. d. S. B.*, VII, p. 574.

[5] *Ibid.*, IV, pp. 124-5, și V, p. 132.

[6] *Rev. Ist.*, XIII, 4-6, p. 106-7.

[7] *Quellen z. G. d. S. B.*, VI, p. 81.

[8] *Ibid.*, IV, pp. 124-5 și VII, p. 415.

[9] *Ibid.*, VII, p. 415.

www.dacoromanica.ro

suedese [1] și din Hălchiu, prin Marcus, fiul lui Francisc, aflăm numele a doisprezece pastori ai regelui Carol al XII-lea [2].

Dar la această dată, — 15 Novembre —, regele Suediei lăsase cu mult în urmă grosul micii lui armate. La Novembre trecuse prin Rîșnov, cum am văzut mai sus, și pornise pe drumul cel mai scurt, evitînd deci Brașovul, prin Ghimbav-Hălchiu, drum pe care l-au urmat apoi unitățile lăsate în urmă.

Ultimul popas al regelui Carol al XII-lea în ținuturile românești a fost la Zalău, unde se păstrează pănă astăzi casa în care a fost găzduit și unde mai tărziu s'a așezat o placă amintitoare a acestui fapt: „În odaia boltită a acestei case a poposit Carol al XII-lea, regele Suediei 1714, XI 9" [3].

Este inexplicabil însă, dacă admitem exactitatea datei de pe inscripția de la Zalău, cum a putut parcurge regele Suediei distanța Pitești-Zalău în mai puțin de două zile, plecarea fiind în seara zilei de 8 Novembre [4].

Ținem sama și de extraordinara putere de resistență ca și de minunatele aptitudini de desăvîrșit cavalerist ale regelui suedes. Confusia aceasta privitoare la zilele cît regele Carol al XII-lea s'a găsit, în trecere spre Suedia, în Ardeal se datorește și explică prin faptul că regele călătoria în mod secret. Cronicarul N. Muste spune de altfel că „au mers de nu l-au cunoscut nime în gloata lui; că cei ce mergeau înainte la conace dau veste că sosește Craiul; iară cei ce veniau mai pre urmă la conac ziceau că au trecut Craiul înainte. Și așa, din conac în conac, trecînd prin Țeara Ungurească, nime l-au cunoscut" [5].

Totuși credem că o amănunțită cercetare în archivele orașelor ardelene ar aduce mai multă lumină în această chestiune, ca și în altele nenumărate.

Remus Ilie.

---

[1] *Ibid.*, IV, pp. 124-5.

[2] *Ibid.*, VII, pp. 415-6.

[3] Inscripția e în limba maghiară: „E ház boltozatos szobájában szállott meg XII. Károly Svéd Király 1714.XI.9" (Fotografia și traducerea o datoresc gentileții d-lui prof. I. Mănescu-Gion.)

[4] După Voltaire *(Charles XII,* cartea VII) plecarea regelui Carol al XII-lea s'ar fi făcut din Tîrgoviște *(sic)* la 5 Novembre și după șaisprezece zile (adecă la 21 Novembre) Carol al XII-lea ajungea la Stratsund.

[5] M. Kogălniceanu, *Cronice,* ed. 1874, III, p. 52.

www.dacoromanica.ro

Tot despre 1821

În *Revista Istorică*, N-le. 7-9 (Iulie-Septembre 1933), pp. 229-31, d. Gheorghe Potra publică *„noi documente din vremea Eteriei"*. Între aceste *„noi documente"* e și un ordin, din 2 April 1821, semnat de Tudor Vladimirescu și privind fuga familiei lui Alexandru Vilară la Brașov. Editorul documentului greșește însă, în mai multe privinți. În primul rînd, documentul nu mai e *nou* de mult. Aricescu, încă din 1874, l-a publicat, cu ortografia greoaie a vremii, în *Acte justificative la Istoria revoluțiunii romîne de la 1821*, p. 138. D. Potra n'a bănuit acest amănunt, care l-ar fi scutit de osteneală. (Menționăm că, de curînd, același document a fost utilisat, greșit, fără să fie numit, la I. C. Filitti, *Frămîntările politice și sociale în principatele romîne de la 1821 la 1828*, București 1932, p. 63, n. 1: la 2 April pleca la Brașov numai familia lui Vilară, nu și acesta, cum susține d. Filitti.)

În al doilea rînd, mai multe sînt erori de lectură.

Tudor Vladimirescu n'a semnat niciodată *„Tudor"*, ci numai *„Theodor"*, cu variantele: *„Theodor sluger"*, *„Theodor comandir"*, (cf. și N. Iorga, *Scrisori inedite ale lui T. V.*, București 1914). Numai poesia populară, contemporanii și legenda i-au spus *Tudor*. D. Potra transcrie, însă, odată *Teodor*, a doua oară *Tudor*.

Apoi, Tudor n'avea cum să se adreseze *„fraților seimeni ai adunării"*. El adunase poporul, li dăduse tuturor duhul și numele de pandur, pentru ca, împreună, sfătuindu-se și sprijinindu-se unii pe alții, să dea o nouă așezare țerii. Și, atunci, în această mare adunare a națiunii armate pentru a-și dobîndi „dreptățile cele robite de Fanarioți"[1], toți îi erau „frați". Iar dreptul lui la putere venia tocmai din confirmarea pe care i-o dădea acest referendum popular. Nu era, și nu putea fi, vorba de *seimeni*. Și, într'adevăr, textul dat mai sus, sună în original: *Fraților oameni ai Adunării*.

În loc de *„nicio ocară; să va îndrăsni a i să apropia cu cuget rău"*, cum transcrie mai departe d. Potra, în manuscrisul original se atestă: *„căci orcare să va îndrăzni a să apropia cu cuget rău"*.

Reproducem în întregime, documentul, după ms. 3266, fol. 7, de la Academia Romînă, în transcriere corectă.

[1] Cf. Emil Virtosu, *Tudor Vladimtrescu*, București 1927, p. 102.

www.dacoromanica.ro

Aceasta, pentru a pune la punct un text destul de important în legătură cu omul de idei politice și sociale îndrăznețe care a fost Aga Alexandru Vilară, democratul animator al luptei pentru Constituție în Muntenia anilor 1821-1822. (Nădăjduim să dăm, în curînd, știri importante privitoare la activitatea sa în timpul revoluției de la 1821.)

Iată acum și textul documentului de la 2 April 1821:

DE LA SLUGER THEODOR.

Fraților oameni ai adunării!

Fiindcă familiia dumnealui biv vel agă Alexandru Velara merge la Brașov, iar dumnealui rămîne aici, în slujba țării, împreună cu ceilalți prea-cinstiți boieri, poruncim ca întru nimicŭ supărare la drum să nu să facă de către cinevaș, ci mai vărtos, verice ajutor le va[1] face trebuință, să li să înlesnească. Căci orcare să va îndrăzni a să apropiia cu cuget rău de această familiie, sau de oameni carii îi are spre paza și ajutor drumului, cu cumplită moarte să va pedepsi.

1821, April 2.

Theodor.

II.

Supt titlul: *O cronică în versuri despre 1821,* d. N. Iorga publică *(Revista Istorică,* 1933, n-rele 7-9, pp. 244-45) 102 versuri dintr'un poem românesc despre revoluția lui Alexandru Ipsilanti în Principate, însoțindu-le de următoarea notă: „*Găsesc aceste patru pagini dintr'un poem despre revoluția grecească din 1821. Cine cunoaște cartea e rugat a mi-o spune*".

Întîmplător, pot furnisa indicația cerută. Erbiceanu, în *Cronicarii greci cari au scris despre Romîni în epoca fanariotă,* București, 1888, pp. LXI-LXIII, publică o variantă amplă a versurilor semnalate (303 versuri), atribuindu-le lui Naum Rîmniceanu, după manuscrisul acestuia de la Academia Romînă (ms. grec 720, acum la Moscova). În publicația lui Erbiceanu, însă, acest poem e numai un simplu capitol al cincilea *(Pentru Eteriștii crai greci)* dintr'un alt, mare, poem: *Tînguirea țărei Valahiei asupra jafului și dărăpănării ce i-au făcut streinii tîlhari greci*". În realitate, acest din urmă poem, apărut — fără nume de autor — la Buda, în 1825, supt aproape același titlu, a fost atribuit de contempo-

[1] Corectat peste „*vor*".

www.dacoromanica.ro

rani lui Paris Momuleanu [1]. Ediția de la 1825, precum și reproducerile ulterioare, și manuscrisele de la Academie (afară de cel citat, inexistent, astăzi) nu conțin și versurile publicate de Erbiceanu drept al cincilea capitol. Cunoscînd lipsa de informație a lui Erbiceanu, nu putem pune mare temeiu pe afirmațiile lui. Deci, versurile publicate de el au doi autori, cel puțin. Confirmarea o găsim tot în manuscrisele Academiei. Se află acolo două variante (pe care le vom publica la vreme), și din acestea una e atribuită lui Ioniță Bîlciurescu din Tîrgoviște. S'ar *putea* ca acesta să fie autorul poemului semnalat de d. N. Iorga.

Amintim că tot Erbiceanu a publicat și în broșură separată (de sigur extras) versurile atribuite de el lui Naum, supt titlul: *„Poesiile protosinghelului Naum Rîmniceanu asupra zaverei, scrise în 1821"* (București 1891, pp. 7-10); versurile acestea le menționează ca atare și mai tîrziu, la 1900, în discursul său de recepție la Academia Romînă [2].

Acestea sînt datele cunoscute mie.

Emil Vîrtosu.

Despre niște bani depuși de Duca-Vodă la Veneția

Cunoscuta lăcomie a lui Duca-Vodă cel Bătrîn în a-și strînge averi l-a îndemnat la toate asupririle pentru care cronica îl condamnă. „Strînsoare mare pentru bani făcea tuturor", și birurile noi înființate de el ca și asprimea aparatului fiscal de care a dispus i-au adunat, de sigur, ca atîtor alți Domni cari au putut să-și sfîrșească Domnia plecînd din țară în tovărășia cîrdului de cară cu galbeni, însemnate averi.

O parte destul de importantă a acestor bani adunați în patru Domnii pare a fi fost adăpostită în vre una din băncile venețiene, unde și-a depus mai tîrziu și Brîncoveanu; pare, de oare ce din scrisorile care urmează nu reiese dovada peremptorie a existenței acestei sume la Veneția.

---

[1] Cf. opinia lui Eliade în *Poesii ale lui Paris Mumuleanul* (cu „viața poetului" de I. Eliade Rădulescu), București 1837, p. IV; cf. și Vaillant (J. A.), *Poésies de la langue d'or, traduites*, Paris, 1851 (pp. 32-7: Plaintes de la Roumanie. La Romanesca de Paris Mumuleano).

[2] Tratează despre *„Viața și activitatea literară a protosinghelului Naum Rîmniceanu"*, București 1900 (p. 93, n-l 21).

www.dacoromanica.ro

Aceste scrisori sînt desprinse din corespondența ambasadorului venețian la Viena cu Inchisitorii Serenissimei; lipsește însă dintre ele aceia care trebuia să fie cea din urmă, și care de sigur n'a mai fost scrisă, — altfel nu se poate explica absența ei, — în care ar fi urmat ca Inchisitorii să relateze ambasadorului resultatul definitiv al cercetărilor lor, care se dovediseră la început infructuoase. Din scrisorile cite le avem nu resultă astfel dacă banii depuși de Domnul moldovean la Veneția au fost găsiți și dacă Republica a intrat în stăpînirea lor, așa cum arată că ar fi avut de gînd să facă atunci cînd, după captivitatea lui Duca, ei nu mai puteau fi reclamați.

Am reprodus scrisorile in extenso pentru că, în părțile care nu privesc chestiunea banilor lui Duca-Vodă, ele interesează încă istoria Romînilor: e vorba acolo de liga care se punea atunci la cale împotriva Turcilor și de pretenția lui Sobieski ca această ligă să-i recunoască eventualele cuceriri în țerile românești, asupra cărora avem planuri atestate de atîtea izvoare.

1658, Decembre 17, Viena. Ambasadorul Veneției către Inchisitori (Inquisitori di Stato, vol. 495, part. III, p. 103).

Illustrissimi et eccelentissimi signori, miei signori colendissimi. Nella lunga visita havuta da me del Cardinal Nuntio, che rappresento nell'Eccellentissimo Senato con il presente ordinario, m'ha espressamente confidato attrovarsi in cotesti monti ossia banchi grosse somme di denaro di ragione del prencipe di Moldavia chiamato Ducas, già installato da'Turchi, che al presente si ritrova prigione del re di Polonia, invece del quale haveva sostituito in quel prencipato quel tale Demetrio. Mi disse il cardinale ascender le somme a due millioni, e che potrebbe la Serenissima Republica valersene per la corrente guerra, prima che il re di Polonia vi ponesse le mani, come dubita. Tutto riferisco alla prudenza del'Eccellenze Vostre, che potranno scoprire la verità del fatto e motivarvi sopra per i pubblici vantaggi, mentre con profondo ossequio mi ratifico. Vienna, 17 Dicembre 1684. Di Vostre Eccellenze,

Domenico Contarini.

1684, Decembre 24, Viena. Ambasadorul Veneției către Inchisitori (ibid., pp. 104-5).

Illustrissimi et eccellentissimi signori, miei signori colendissimi. Humiliai nel passato ordinario alla dovuta notitia di Vostre Eccelenze ciò che questo Cardinal Nuntio mi confidò de certe

www.dacoromanica.ro

grosse somme di contanti che s'attrovavano costà di ragione del Ducas, prencipe di Moldavia, hora prigione del re di Polonia, per potersene valere nelle occorenze presenti di guerra. Hora devo aggiongere alla notitia delle medesime, Loro Eccellenze, come suppongo, saranno state informate dall'attentione dell'Eccellentissimo Morosini in Polonia, che la causa per la quale differisce quel re d'ordinare il giuramento in mano del Pontefice delle dichiarationi ultime delle Lega essere perchè pretenda una simile dichiaratione dell'Imperatore degli acquisti [che] potesse fare in Transilvania e Valacchia, come l'ha ricercata l'Eccellentissimo Senato sopra gli acquisti di Dalmatia. Il cardinal, al quale tutto ciò scrive il Nuntio in Polonia, ha risposto al medesimo stupirsi che, dopo haver il re ratificato le suddette dichiarationi, trovi pretesto di non giurarle in mano del Papa, poichè, essendosi parlato nel trattato della Dalmatia, era stato conveniente con più chiarezza schiararne il senso, ma che fra il re e l'Imperatore non s'era specificata alcuna cosa in tale conformità. Crede il Cardinal Nuntio esser tutto ciò effetto delle macchinationi di Bettunes, per apportar diffidenze fra una e l'altra parte e guadagnar il punto di staccar quel re dalla colleganza. Tutto ciò significo in confronto di ciò sarà statto ragguagliato all'Eccellenze Vostre dalla virtù dell'Eccellentissimo Morosini suddetto, mentre con il solito del mio ossequio mi confermo. Vienna, li 24 Dicembre 1684. Di Vostre Eccellenze humilissimo, divotissimo servitore,

Domenico Contareno.

1684, Decembre 30, Veneția. Inchisitorii către ambasadorul la Viena (Inquisitori di Stato, v. 173, no. 83).

Le confidenti communicationi fatte da cotesto Cardinale Nontio a Vostra Eccellenza di sume rilevanti di denaro che possi haver in questa città il già prencipe di Moldavia Ducas, e dall' Eccelenza Vostra partecipatoci in sue lettere de 17 stante, ci ha dato mottivo di praticar tutte le diligenze per ritrovarle, nè ci è riuscito poterne haver alcun riscontro. In Banco del Ziro certamente non vi è, nè meno nei depositi della Cecca. In mano de' Mercanti non se ne vede alcuno che di gran lunga maneggi ne' suoi negocii tal summa di oro, onde senza lumi maggiori stimiamo impossible ritrovar cosa vagia ; e serà di sua notitia.

Giro. Corner, inq.
Gio. Battista Foscarini, inq.
Lorenzo Moresini, inq.

1685, Ianuar 6, Veneția. Inchisitorii către ambasadorul la Viena (Inquisitori di Stato, v. 173, no. 84).

Non si sono tralasciate di praticar (come hoggi otto havemo scritto a Vostra Eccellenza, in risposta delle sue de 17 decorso),

www.dacoromanica.ro

e tuttavia si praticano le più accurate diligenze per ricavar dove si trova il denaro del prencipe di Moldavia Ducas, ma non potemo che confermarle lo scritto, di non ritrovarsi cosa veruna in tale proposito. Nell'altre poi di 24 passato intendemo le cause per quali pone difficultà il re di Polonia a far giurare in mano del Pontefice le confermationi della Lega, delle quali notitie ce ne prevaleremo a publico lume, con merito ben distinto dell'Eccellenza Vostra. E noi le trasmettemo alcuni avisi ultimamente pervenutici da Constantinopoli circa la dispositione di quei popoli per operare a benefficio delle armi christiane, de' quali ella si prevalerà comme le sarà dettato dalla sua prudenza, a publico beneffício.

Giro. Corner, inq.
Gio. Batt. Foscarini, inq.
Lorenzo Morosini, inq.

1685, Ianuarie 21, Viena. Ambasadorul Veneției către Inchisitori (Inq. di Stato, v. 495[3], pp. 105-106).

Illustrissimi et eccellentissimi signori, miei signori colendissimi. Ho rappresentato a questo Cardinal Nuntio le diligenze usate dall' Eccellenze Vostre per invenire le somme raccordate di ragione del prencipe di Moldavia Ducas, e come non havevano havuto l'incontro bramato. M'ha promesso il cardinal di chiamar a se quel tale che ne fece l'apertura del suddetto negotio, ch'è un prete del conte Chiachi, fu d'ordine dell'Imperatore l'anno passato in Valacchia per vedere che fondamento tiene, che possino essere tali somme in cotesta Dominante. Rendo humilissime gratie all'Eccellenze Vostre del foglio di Constantinopoli, ch'è stato molto stimato dal cardinal suddetto, e penso uno di questi giorni leggerlo all'Imperatore stesso in udienza, per animarlo a coglierne i vantaggi che alla Christianità s'offeriscono; con chè all'Eccellenze Vostre humilmente mi rassegno. Vienna, li 21 Gennaro 1684, m[ore] v[eneto]. Di Vostre Eccellenze humilissimo divotissimo servitore,

Domenico Contareno.

1685, Ianuar 28, Viena. Ambasadorul Veneției către Inchisitori (Inq. di Stato, v. 495[3], p. 107).

Illustrissimi et eccellentissimi signori, miei signori colendissimi. Ha sentito la Maestà dell'Imperatore con particolar attentione e soddisfatione il foglio che l'Eccellenze Vostre si sono compiaciute trasmettermi, ringratiandomi della confidenza che la Serenissima Republica usava seco in tutti gli incontri, alla quale haverebbe del suo canto sempre sinceramente corrisposto; che bramava

www.dacoromanica.ro

che si potesse raccogliere le aperture indicate nel suddetto avviso del canto della Serenissima Republica, mentre egli non haverebbe mancato di contribuirvi con preparamenti ad una buona campagna. Io l'assicurai che camminava del pari la sollecitudine della Republica nell'armarsi da tutte le parti, ammassando genti senza riguardo a'dispendii, per condurle dalle più remote parti al suo servitio. Il di più ricavato nell'udienza havuta Vostre Eccellenze sentiranno dalle pubbliche.

Ha mandato a chiamare il cardinale a mie replicate instanze il conte Chiachi, per sapere con fondamento delle somme di denaro che il suo prete asserì attrovarsi in cotesta Dominante di ragione del prencipe di Moldavia Ducas, e ne haveva mandato biglietto con il nome d'un mercante di Leopoli, ma, perchè era così mal scritto, glielo rimando per haverlo in forma intelligibile.

In questo punto mi manda il cardinale i nomi de'mercanti con quali ha havuto commercio il Ducas suddetto, che invio all'Eccellenze Vostre perciò potesse servire di lume per invenire il contante, et a Vostre Eccellenze mi raffermo — Vienna, li 28 Gennaro 1684 m. v.—di Vostre Eccellenze humilissimo devotissimo servo,

Domenico Contareno.

(Pe o hîrtie anexă :)

Cum quo princeps Moldaviae Ducas una simul mercari usus vocatur Urszaki Moldavus, mercator vero et amicus graecus leopoliensis vocatur Balabann.

Al. Ciorănescu.

Două documente din Biblioteca Egipteană de la Cairo despre cucerirea Chiliei şi Cetăţii-Albe în 1484.

de dr. Andrei Antalffy.

Cele două documente pe care le public în traducere sînt dintr'o colecţie de scrisori, al căror manuscris se păstrează în Biblioteca Egipteană (Egyptian Library) din Cairo, supt No. 131, *adab turki*, şi este atribuit, fals, lui Abu Ishak, numit şi Choğa-i gihan. Este o eroare şi clasarea ca turcesc a manuscrisului, cînd acesta, pe 222 de pagini, cuprinde numai două, trei scrisori în limba arabă, una singură – tocmai aceia care ne priveşte pe noi – în limba turcească, iar majoritatea covîrşitoare a scrisorilor sînt persane. Manuscrisul, un volum în-octavo, este fără îndoială o copie de mai tărziu. Fiind scris caligrafic, în „*rik'a*“ curată şi îngrijită, utilisarea lui nu presintă

www.dacoromanica.ro

nicio greutate. Pagina de titlu îi lipseşte. În schimb, pe prima pagină se găseşte „fihrist"-ul [1], pe jumătate şters, care ne ajută să stabilim, împotriva catalogului din Cairo, următoarele lucruri: 1) că Abu Ishak nu este autorul, respectiv adunătorul întregului volum, ci numai autorul primului capitol din el, purtînd ca titlu *münşa'āt-i choğa-i gihān* (Documentele lui Choğa-i gihan) cu semnarea în limba persană: *Inşā'-i mevlanā şeich Ebū Ishāk est* (Este compoziţia patronului nostru şeic E. I.); 2) calificativul elogios *choğa-i gihān* (stăpînul lumii) se referă la Baiezid al II-lea şi ca atare nu poate să fie un supranume, pe care şi l-ar fi dat Abu Ishak sau i l-ar fi dat alţii în înţelesul de *dascălul lumii* [2].

În *fihrist*, după titlul fiecărui capitol urmează şi numele autorului respectiv. Scrisoarea persană (din care n'am tradus decît un fragment, fiindcă restul scrisorii nu presintă niciun interes pentru noi) se cuprinde în capitolul întitulat *münşa'āt-i choğa-i gihān*, avînd ca autor — precum s'a amintit mai înainte — pe Abu Ishak. Toate compoziţiile din acest capitol sînt în limba persană. Fetihnameaua [3] turcească, tradusă în întregime, poartă titlul de *Türki fetihname-i Kara-Böghdān. Münşihi ....zade elmüderris* [4]. Din cele două însemnări în limba arabă de pe pagina de *fihrist* reiese că această copie, „curăţită de greşeli", este opera lui Şeich al-Imam Abu Hamid Muhammed al-Ghazali, iar posesorul ei în luna lui Muharrem, anul 1034 (1624), a fost Husein ibn Muhammed, „vestitul tevkii" (et-tevkii eş-şehir) [5], care îşi procurase manuscrisul, cumpărîndu-l în mod legal [6].

Restul scrisorilor sînt mai toate misive de Sultani (melik-namè). Despre una din ele se şi spune în suprascriptură: *Sültān Ahmed nüvişte est* (S'a scris de însuşi Sultanul Ahmed).

Faptul că acele două scrisori cuprinse în manuscrisul de la Cairo, una în limba persană, cealaltă în limba turcească, se po-

---

[1] Tabla de materii.

[2] Choğa în limba persană înseamnă atît domn, stăpîn, cît şi dascăl.

[3] Fetihnamè este o scrisoare prin care se anunţă cucerirea unei cetăţi.

[4] Numele compus cu „zadè" nu l-am putut descifra. Înţelesul titlului este: „Fetihnameà turcească despre cucerirea Moldovei. Autorul ei (este).... zadè, profesorul".

[5] Tevkii este termenul arab pentru nişangi, secretar de Stat pentru semnul de mînă al Sultanului.

[6] Tamallakahu bi'l-iştira'i şeri'i.

www.dacoromanica.ro

trivesc ca fel de exprimare și că partea narativă din cea persană se mărgenește numai la povestirea cuceririi Chiliei ne face să presupunem că scrisoarea persană nu este decît o simplă prelucrare a celeilalte. Desele citațiuni din Coran care împodobesc textul persan și lipsesc din cel turcesc ne întăresc și mai mult în această credință a noastră. Ar trebui cercetat întreg cuprinsul volumului pentru a ne putea orienta asupra valorii de izvor și a celorlalte scrisori, precum și asupra scopului ce va fi urmărit cel d'intăiu adunător al lor. Acest scop, ca și în casul vestitelor *mũnṣa'āt al-salātīn de Ahmed Feridūn*, trebuie să fi fost, între altele, și acela de a pune la îndemînă candidaților de secretari frumoase modele de redactare în limba persană. Nu-i exclus ca majoritatea acestor scrisori să fie prelucrări, săvîrșite, după cele originale, de niște maeștri iluștri ai stilului epistolar.

D. Fr. Babinger a fost acela care ni-a atras atenția asupra unei *fetihname-i Qara-Boghdan*, aflătoare în Biblioteca Egipteană, dîndu-i titlul și autorul, după indicațiunile din catalogul în limba arabă al lui 'Ali Efendi Hilmi ed-Daghestani (T. K.)[1]. Eu am nădăjduit să găsesc în acest document ceva ca o complectare a cunoscutului ziar al expediției lui Süleiman contra Moldovei în 1538. Însă, cercetînd documentul, spre marea mea surprindere am găsit că el se referă la un eveniment cu mult mai vechiu, acela al cuceririi cetăților Chilia și Akkerman de către Baiezid al II-lea, în vara anului 1484.

Anul nu se pomenește în niciunul din cele două documente, datarea făcîndu-se numai prin luni și zile din ambele ere. Varianta persană mai amintește că 20 Gemazi-achir (uchra) a căzut într'o zi de Miercuri. Însă, ținînd samă de această din urmă indicare și admițînd că anul a fost 1484 (și nu 1483, precum spune Dimitrie Cantemir în *I. I. O.*, p. 177), 20 Gemazi-achir, ca o zi de Miercuri, n'a putut să coincidă cu 22 Iulie, ci cu 14 ale aceleiași luni „din lunile Rumilor", iar 11 Regeb trebuie să fi căzut la 3 August. Greșeala se poate explica sau prin reaua transmitere a textului, sau prin chiar nepriceperea vre unui copist, care, adăugînd datele corespunzătoare creștine, ar fi uitat să compare cele

[1] Fr. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke* (Leipzig 1927): „Welche Bewandtnis es (adecă Fetihname-i Kara-Bughdan a lui Nasuh Matrakgi) mit den „münṣa'at-i fetihname-i Qara-Bogdan" des Ebu Ishak, genannt Choğa-i gihan, hat, die in Kairo, T K 159 *(sic)* liegen, kann ich nicht sagen" (p. 66, nota 1).

www.dacoromanica.ro

nouăsprezece zile dintre 20 Gemazi-uchra și 11 Regeb cu numărul zilelor ce cad între 22 Iulie și 4 August. Alte motive, cum ar fi folosirea unui calendar popular sau o metodă de intercalare neobișnuită, vor fi contribuit și ele la această nepotrivire a celor două feluri de datare.

În ce privește intervalul de nouăsprezece zile dintre cele două cuceriri, țin să amintesc că după *Tārīkh-i siyāsī-i devlet-i ʿaliyye-i osmāniyye* (Stambul 1324—1906) a lui Kiamil-Pașa, vol. I, p. 125, împresurarea cetății Akkerman de către Baiezid al II-lea, în anul 889—1484, a ținut șaisprezece zile. Socotind încă trei zile pentru drumul oștirilor de la Chilia până la Akkerman, avem exact intervalul dintre cele două date turcești: 20 Gemazi-achîr și 11 Regeb[1].

Prin trimeterea unei frumoase copii fotografice a întregului manuscris m'a obligat d. Baradda, directorul Bibliotecii Egiptene.

---

[1] Dacă și căderea Cetății-Albe trebuie să se fi întîmplat într'o zi de Miercuri, precum susțin Leunclavius și „Letopisețul dela Bistrița" (I. Ursu, *Ștefan-cel-Mare*, pp. 183-4), atunci, cu privire la data de 11 Regeb, resp. 3 August (Marți), din documentul nostru turcesc, trebuie constatate următoarele două lucruri: 1, că ea este foarte aproape de 5 August, mai corect 4 August (Miercuri) din suszisul letopiseț; 2, că ea, în același timp, întărește lămurit exactitatea afirmației Analelor lui Malipiero, care vorbesc tot despre 3 August, de și cronologia acestor Anale îi inspiră lui I. Ursu puțină încredere. Intervalul dintre data de 28 Iulie a lui I. Ursu, basată pe scrisoarea lui Baiezid al II-lea către Ragusani, și data de 9 August a lui Seadeddin, arată, de altfel, cît de șubredă este cronologia vechilor documente turcești, întocmai cînd datările din ele se fac în ambele ere, punîndu-se și numele zilei. Oricum ar fi, scrisoarea lui Baiezid al II-lea, care la 2 August anunță acum din Chilia, ca un fapt împlinit, cucerirea Akkermanului, are împotriva ei mărturia a trei documente cu aproape aceiași cronologie: 3 August din fetihnameaua noastră, 3 August a lui Malipiero și 4 August din Letopisețul de la Bistrița.

După toată probabilitatea textul slavonesc, după care s'a făcut versiunea latină vulgară (Veress, *Acta et epistolae*, vol. I, p. 38) a fost originalul scrisorii, fiindcă în cancelariile Sultanilor din această epocă se coresponda și în slavonește. În acest cas, originalul va fi purtat numai data creștină, iar diferența de o zi dintre 2 August și 11 Regeb (3 August) o putem elimina considerînd că, după socoteala muslimilor, o zi începe de la apusul soarelui din ziua precedentă, deci 2 August seara a fost acum 11 Regeb, respectiv 3 August pentru muslimi. Totuși rămîne, ca greutate, datarea scrisorii dela Chilia, de și nu este exclus ca ea să fi fost chiar antidatată.

[Cf. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă* și lămuririle definitive din articolul nostru asupra „lămuririlor grecești" 2 August e Marea Cetății-Albe, supt care se afla Sultanul. — N. I.].

www.dacoromanica.ro

I.

Manuscrisul de la Cairo, pp. 102–8.

O fetih-nameà turcească [scrisă] după cucerirea [1] puternicelor, cetăți [2] ale Kara-Büghdanului.

...[3] Suprema înțelepciune și divina voință a fost pururea așa, încît, ori de cîte ori Dumnezeu — a cărui glorie să fie prea-mărită și a cărui dovadă să fie preaslăvită — ar fi hotărît ca odoarele harurilor milostivirii [sale] divine și miresmele darurilor gloriei [sale] prea-înalte să adieze către grădinile poftelor unui om fericit, [întâiu] făcea ca grădina de zarzavaturi a acestuia să fie bîntuită de viforul dușmanilor cît vîntul de Apus de sinistri [cari] să omoare strălucirea [grădinii] sa[le], iar podoaba viilor sale s'o veștejească; și, în timp ce [Dumnezeu] a colorat trandafirii unuia și a făcut să cînte privighitoare-i, [dușmanii] să întunece straturile înflorite cu rose ale celuilalt și trandafirișul lui să-l prefacă în mărăcinișe. Dar, în casul de față, ținta acestui exordiu este ca el să înfățișeze întocmai ceia ce s'a întîmplat lui Kara-Büghdan [4], căpetenia răsvrătiților [5]. Acesta, îndeplinindu-și robeasca datorie, după cum era obiceiul din vremuri străbune, din ani de demult și din moși strămoși, își plătia în fiecare an haraciul, potrivit condițiilor șerbiei și credinței și a tuturor formelor supunerii și închinăciunii față de această Poartă împărătească. Însă, în timpul din urmă, vîntul vicleniei găsindu-și cale în nările lui nefaste, el a dat pe față abaterea lui din drumul ascultării și dreptății spre rebeliune și îndărătnicie. De oare ce călcarea învoielii și ru-

---

[1] Alinidjak (îndată ce s'au cucerit) din text este o veche formă de gerundiu. Cf. sevigek, gheligek, etc.

[2] S. I. B. din text ar fi trebuit scris S A I B (saib), în înțelesul de „greu de ocupat", „inaccesibil".

[3] Am suprimat în traducere conjuncția subordonătoare *ciun*, cuvîntul inițial din text, pentru a se simplifica construcția perioadei, prea lungi.

[4] Numele țerii pentru numele Domnului. Cf. „Kara-Büghdanla buluşup genk etti = Er stiess mit (dem Fürsten von) Kara Bogdan und kämpfte mit ihm" (dr. Friedrich Giesse, *Die altosmanischen anonymen Chroniken, Teil I., Text u. Variantenverzeichnis*, p. 115, rîndul 9) și traducerea *(Abhandlungen f. d. Kunde d. Morgenlandes*, XVII B., n-rul 1, p. 153).

[5] Din causa construcției puțin deslușite a acestei propoziții, nu știu dacă i-am redat exact sensul.

www.dacoromanica.ro

perea păcii a pornit de la el, s'a schimbat şi de spre partea mea învoiala, şi, fără nicio şovăire, ajutorul Domnului prea-înalt luîndu-mi-l drept însoţitor şi ocrotirea lui Dumnezeu Cel Sfînt drept călăuză de drum, am purces pe calea strămbunilor miei glorioşi şi strămoşilor miei iluştri. Numaî de dragul năvălirii şi a războiului sfînt şi pentru luptă şi osîrdie [pe drumul lui Dumnezeu] Împărătească Mea Maiestate am luat drumul ţinuturilor Kara-Büghdanului [1]. Cînd, după săvîrşirea trecerii peste apa Dunării, zvonul şi glasul întîmplărilor victorioase au ajuns până la urechea duşmanului păcătos, el, dîndu-şi sama că [singur] şi-a făcut fericirea lui nestatornică şi norocul lui nepriincios, şi-a ales bejenia împreună cu locuitorii Ţinutului, mici şi mari. Întăiu de toate, stindardele mulţimii Islamului, fură îndreptate [2] spre cucerirea cetăţilor. Din toate cetăţile sale Chilia [3] [este astfel zidită încît] nici pana pentru a cării iuţeală [drumul] de la pămîntul negru al Siriei până la solul alb al Rumilor n'ar fi decît un singur pas n'ar fi putincioasă şi capabilă să-i descrie tăria şi să-i zugrăvească trăinicia. Fiind, prin aşezarea ei, cheia ţerii, a rămas, mulţămită puterii sale de resistenţă din cale afară de mare, din timpurile imemoriale până în zilele noastre nedobîndită şi necucerită. Abia am sosit [acolo] cu cetele de oşteni [4], cari au făcut drumul înainte fiecare ca un crocodil cu glasul de tigru şi ca un leu cu setea de răsbunare a unui leopard, şi cetatea amintită am şi împresurat-o de toate părţile. Uneltele de bătaie şi de asalt, instrumentele de luptă şi de măcel fură adunate şi aşezate, şi, în timp ce virfurile săgeţilor şi focurile distrugerii şi ale răsbunării zburau fără încetare [şi cădeau] asupra ghiaurilor desfrînaţi ca picăturile unei ploi iuţi, puştile, cele mici şi mari, fiecare din ele fiind cîte un mîncător de oameni, ba cîte un balaur cu şapte capete, mîncau, din cînd în cînd, turnuri aşa de înalte, încît fieştecare din ele ar fi putut să ni vestească despre punctul cel mai de sus al bolţii cereşti. Cu un cuvînt, bătaia şi lupta, asaltul şi măcelul au mai ţinut. [Astfel], nemai rămînînd nicio putinţă de a mai resista, în sfîrşit, în ziua a douăzecea a lunii lui Gemazi-

[1] În text: frînele [inan] plecării împărăteşti fură îndreptate către ţinuturile Kara-Büghdanului.

[2] Iarăşi: frînele [zimam] stindardelor mulţimii Islamului fură întoarse, etc.

[3] Turceşte: Kili.

[4] Literalmente: cu oştenii cetelor.

www.dacoromanica.ro

achîr din lunile noastre, care zi a fost ziua a douzăeci și doua a lunii iui Iulie din lunile Rumilor, — în ziua aceia tocmai s'a retras soarele dinaintea apelor cerului —, cu ajutorul lui Dumnezeu cetatea fu cucerită. Așezîndu-se în interiorul ei oameni cari s'o păzească, ea a fost trecută în numărul celorlalte locuri bine păzite.

După aceia am cucerit o altă cetate a amintitului (Kara-Büghdan)[1], cea cu numele de Akkerman. Aceasta, prin situația ei, este cheia biruințîlor asupra Leșilor, Cehilor, Rușilor și Ungurilor[2] și este și un centru de negoț pentru ținuturile megieșe. Însă prin înălțimea clădirilor sale și prin tăria temeliilor sale ea sfidează comparația cu însăși bolta Saturnului, ba chiar cu cele șapte ceruri. În profunditatea șanțului ei, oricît de adînc ar vrea să se coboare gîndul, nu i-ar atinge fundul. Împresurînd cetatea amintită din toate laturile ca într'un chimir, vorba ceia: „cu o desăvîrșită voință n'a fost încă nimeni care să nu fi obținut biruință", s'a luat o irevocabilă hotărîre pentru cucerirea ei. După încuviințarea unui *cač-gŭč*[3], Maiestatea Sa ilustră, Menghili Ghirai Chan, chanul vilayetului Deșt[4], care era dornic și însetat de apa curată a întîlnirii Sale cu Mine, a venit întru întîmpinarea domnului [său] norocos cu o oaste de șaptezeci de mii de viteji, [toți] cu cercelul dorinții la urechi și cu țolul ascultării pe spate, și fu cinstit cu o audiență aducătoare de fericire. Ridicîndu-și tabăra împreună cu demnitarii Maiestății Mele împărătești, iar begul din Iflak-ili[1], Evlad[2] Voivoda, care încă de la începutul campaniei călăuzia oștirea victorioasă, făcîndu-se iarăși călăuză,

[1] De înțeles tot ca nume de persoană.

[2] Ungurus.

[3] După *Türkge Lŭghat* al lui Beha ed-Din (Stambul, 1310 H., înțelesul termenului „cač güč" este: *kadînlarîn erkeklerden cačma-sî*, va să zică retragerea obligatorie a femeilor cînd cere intrare în casă un bărbat altul decît părinții, fiii, frații lor, sau fiii fraților și surorilor lor (Coran, XXXIII, 53: 59).

[4] Deșt-i Chipciac. Teritoriul cu această numire cuprindea în secolul al XV-lea următoarele cinci chanate: Chipciac între Ural și Volga cu capitala Serai; chanatele avînd drept centre Cazan și Astrahan, apoi Nogaii dintre Don și Nipru, în fine Crimeia. Chipciacul fu cucerit de Ivan al III-lea, Cazanul a ajuns o posesiune a Țarilor în 1552, Astrahanul în 1554. Subjugarea Nogailor și a Tatarilor din Crimeia s'a săvîrșit în secolul al XVIII-lea. Familia Osman se considera moștenitoarea acestor ținuturi. În diplomele solemne, printre titlurile (unvoin) Sultanilor figurează totdeauna și „ve-tatar ve deșt-i chipciac iklimlarinin... padi-șahi".

www.dacoromanica.ro

am pornit asupra sus-zisei cetăți. Oștenii victorioși au închis-o din spre apă și uscat, fură pregătite și adunate puștile, [care] i-au dărîmat poarta și zidurile[3], bastioanele i le-au distrus și le-au smuls din temeliile lor, iar turnurile i le-au prăbușit. După ce comandantul oamenilor din cetate și alți sîrdar[i], tineri și bătrîni, fură nemeriți[4] de puști și de săgeți, și după ce șanțul ei, cu toată profunditatea lui, a fost umplut cu pietre și lemne de oamenii [noștri], cît nisipul mării de mulți, în sfîrșit, cu ajutorul lui Dumnezeu, în ziua a unsprezecea a lunii lui Regeb din lunile noastre, care, după socoteala Rumilor, este ziua a patra a lunii lui August, fu cucerită și [cetatea] aceia. Fură așezați în interiorul ei oameni cari s'o păzească, în timp ce luptătorii pentru lege s'au îmbogățit cu fel de fel de prăzi. Slavă Domnului, prin această izbîndă [ni s'a înlesnit pe viitor] cuceriri succesive, fiindcă s'au deschis căile în spre Lehi și Cehi și Ruși și Unguri; înaintarea a devenit ușoară, iar trimeterea întăririlor[5] fără nicio greutate. De oare ce această credință a sus-zișilor chan și voivoda a pricinuit buna aplecare a mea și a necesitat solicitudinile mele [față de ei], sus-amintiții voivoda și chan, precum și toți mai-marii și generalii, cari erau cu ei, s'au împărtășit și s'au bucurat de favorurile mele șăhești de toate felurile și de darurile mele crăiești de toate soiurile. [Pe urmă], dîndu-li-se voie, ei au plecat spre vilayetele lor. După ce, din mila lui Dumnezeu, am dus la îndeplinire planul și am atins ținta acestei campanii binecuvîntate în cea mai frumoasă rînduială, am trecut [și eu] Dunărea teafăr, cu multă pradă, biruitor și victorios. Întorcîndu-mă către sediul fericirii mele, am ajuns pînă aproape de Edirne. În părțile acelea s'a fixat pentru tot anul sălașul iubirii mele.

La întîmplarea acestui fel de evenimente este absolut necesar ca prietenii să dea de știre și să se întrebe despre ele. Din această

---

[1] Cuvîntul turcesc „el" sau „il" înseamnă: trib, popor, o țară locuită de un trib, un popor. Deci Rum-ili = pămîntul locuit de Greco-Romani; Iflak-ili = pămîntul locuit de Valahi, Țara-Românească.

[2] Evlad pentru Vlad.

[3] Dr-ü-divardn din text este o greșeală a copistului. Al doilea d din divardn trebuie suprimat, ca să rămîie divarn (der-ü-divarini).

[4] Literalmente: au ajuns ținta puștilor și săgeților (hedef-i top-ü-tir olup).

[5] În text: trimeterea de oști [cerî göndermek].

www.dacoromanica.ro

pricină vi s'a anunțat vouă aceste biruințe prin șerbul mieu Čaus-ʿAli.

II.

Münșa' at-i choğa-i gihan, pp. 15-20.

Varianta persană, ca stil și text, se deosebește de similarul său turcesc numai prin aceia că locul exordiului poetic din aceasta din urmă îl deține *unvan*-ul [titlurile] Sultanului Baiezid, urmat de elogiul virtuților lui și că povestirea, care se mărgenește numai la cucerirea Chiliei, se face în persoana a treia. Încolo, toate frasele, imaginile și figurile din textul turcesc se repetă, mai mult sau mai puțin alterate, și în textul persan („căpetenia răzvrătiților", „vîntul vicleniei găsindu-și cale în nările sale nefaste", „de la prima scăpărare a dimineții până la căderea pletelor răcoroase ale înserării", etc., etc.). Momentul căderii Chiliei varianta persană îl zugrăvește în astfel de cuvinte:

„Puștile, ca niște viermi ucigători, mereu fierbînd și bubuind, au făcut să ploaie asupra capetelor luptătorilor acoperiți cu [platoșe de] fier o pedeapsă asămuitoare cu niște cîrduri de păsări și cu aceea [pomenită în Scriptură]: Am lăsat să ploaie asupra lor pietre de lut ars[1]. Lupta și bătaia, asaltul și măcelul s'au mai continuat cîteva zile de la prima scăpărare a dimineții până la [căderea] pletelor răcoroase ale înserării. În sfîrșit, într'o zi de Miercuri, care a fost ziua a douăzecea a lunii *Gemazi el-uchra*, în timpul ascensiunii lui Iupiter, care este cea mai mare planetă, oastea lui Dumnezeu cel Biruitor—Dumnezeu s'o întărească în toate planurile sale, — a ridicat semnele veșnic izbînditoare ale Islămului, drept semilună, pe culmea lui ʿIyyuk[2] și a înălțat stindardele sale victorioase în înaltul palatului albastru al soarelui [a tot] cuprinzător, etc."[3]

[1] Coran, XI, 84.

[2] Steaua Capra.

[3] Ve tüfek čeiaan-i djan sitan pür-djuș djușan-ü-churușan ber ser-i djenghiian-i ahen-pușan ez sihab ʿazab manend „tairⁿ ebabil" ve „am-tarna ʿaleihim hidjaratⁱⁿ min sidjilⁱⁿ" baranide čend ruz ez-ghurra-i gharra-i sabah ta turra-i mutarra-i revah bi-djenk-ü-djidal-ü-harb-ü-kital iștighal nemudend achir ruz-i čeharșembe ki pistum-i mah-i djemazi el-uchra vakt-i tului saʿd

www.dacoromanica.ro

Iată și încheierea scrisorii: „Deci cetatea amintită, cu ajutorul lui Dumnezeu cel Atotputernic și cel Glorios, fu scăpată și liberată[1] și *chutba* din acel ținut își găsi o podoabă frumoasă prin titlurile nobile ale [Maiestății] Sale. Slăvire lui Dumnezeu care ne-a îndrumat la aceasta! Dușmanii să fie pururea învinși, luptătorii pentru lege pururea ajutați [de Dumnezeu], iar stindardele Islamului să filfîie până la ziua învierii prin Domnul robilor!"[2].

Scurtă privire asupra preistoriei Olteniei în lumina noilor descoperiri

Mulțămită activității fructuoase a Institutului de Arheologie Olteană, cu concursul de totdeauna al Muzeului Național de Antichități, Oltenia se bucură astăzi de cercetări și descoperiri sistematice, care schimbă în parte vechile probleme, pe altele le lămuresc mai bine și pun altele cu totul noi, nu numai în cadrul restrîns al preistoriei oltene, ci și al Daciei și Sud-Estului european. Pornind de la aceste descoperiri, putem schița în linii generale preistoria Ținutului de la dreapta Oltului în angrenajul ei în preistoria generală.

Dacă ținem sama de diferitele influențe care s'au exercitat în repetate rînduri în Oltenia, ni este mai ușor să prindem sensul istoric al vremurilor premergătoare tradiției scrise.

Astfel deosebim în epoca neolitică două fase:

a) Una în care predomină influențele civilisației Sudului, mai mult sau mai puțin îndepărtat, care contribuie în bună parte chiar la nașterea civilisațiilor noastre locale, cunoscute în Oltenia supt denumirea de *tip Turdaș* și de *tip Sălcuța*. Prima, plasată cronologic la începutul neoliticului la noi, se resimte puternic de

---

ekber ki neyyir-i a'zam est djund-i Allah el-ghalib—ayyadahum Allah fi djami 'i matalib — a'lam-i ebed-endjam-i ehali-i islamra mendjuk be-udj-i 'iyyuk resanide ve mahče-i sandjak nusret bairak ta kasr-i azrak-i churșid-i mutbik ber-efrachte, etc.

[1] De păgini.

[2] „Kala'-i mezkiure bi-tevfik-i Allah 'azze ve-djelle müsellem-ü-müstachlas gheșt ve chutbe-i an chitta bi-elkab-i șerefiș zib-ü-hilliyyet iaft. Al-hamdu l-Illahi ellazi hadana li-haza hemișe a'dă'mehkur ve ansar mensur ve a'lam-i islam ila 'ievm-i'l-nușur menșur bad bi-Rebb-i'l-ibad".

www.dacoromanica.ro

influențele mediteraneene, egiptene și din Asia Mică (Troia I și II); civilisația de tip Sălcuța, urmează imediat celei d'întâiu (stratigrafic suprapun direct tipul Turdaș). Ea are apropiate înrudiri cu civilisația Gumelnița și totuși se presintă în limitele Olteniei cu trăsături individuale aparte. De data aceasta se deschide larg drumul influențelor tesaliene, helladice, cicladice de început, precum și celor din Asia Mică (Troia II) și probabil și din Egipt.

b) În a doua fasă a neoliticului, cu trecerea sa spre epoca de bronz, influențele și afinitățile „nordice" încep a se resimți din ce în ce mai puternic. Avem acum civilisația de tip *Coțofeni*, ale cării forme rămîn în parte tot supt influența sudică, dar înrudirile cu Nordul sînt mai strînse, ca, apoi, în inventariul civilisației următoare, — Glina III —, ele să ridice bănuiala unei invasii nordice.

Se pare că, în aceste vremuri, cînd încep a se descoperi metodele și cînd lumea intră într'un nou ritm de viață, mult mai intens decît înainte, să fi început deplasările de populații.

Cu epoca de bronz, bine documentată, prin bogatele materiale provenite din cîmpurile de urme de la Balta Verde, Ostrovul Corbului, Ostrovul Mare, Salcia și Plosca (Dolj), care ni dau, pentru prima dată la noi, o specie ceramică din epoca de mijloc a bronzului, precum și o alta care face legătură cu prima epocă a fierului, – Hallstatt-ul – dacic, prescitic, preistoria provinciei noastre cîștigă două probleme, – de o egală importanță și pentru preistoria generală și a Daciei în special –: 1) ilustrarea bronzului mijlociu și 2) punctul de *sudură* între sfîrșitul epocei de bronz și începutul Hallstalt-ului.

În ceia ce privește orientarea culturală și comercială a Olteniei din al II-lea mileniu a. Ch., ea se îndreaptă de data aceasta spre Vest și Sud-Vest, spre cercul civilisației de tip Kličevoc-Bijelobrdo-Vattina, care acopere Oltenia cu o aripă a sa.

Ceramica propriu-zisă hallstattiană relevă afinități strînse cu Villanova, dar caracterul ei rămîne cu totul diferit. Aparițiii similare se întîlnesc în Sudul Rusiei și în jurul Liovului, unde s'a găsit o fibulă de tip Prischiera, care o datează deci în prima fază a Hallstatt-ului.

Am numit această ceramică *traco-cimeriană*. Ea constituie singurul element concret de pănă acum, pe basa căruia putem

www.dacoromanica.ro

vorbi de prezența Tracilor pe aceste locuri în mileniul al II-lea.

Venirea Sciților, — a căror prezență în Oltenia e destul de bogat ilustrată, — introduce aici, ca și aiurea, o nouă impulsiune artistică, de caracter oriental.

Alături de un strat de populații iliriene, întîlnim, nu numai de-a lungul Dunării oltene morminte și monede celtice, ci și departe în interiorul provinciei, nu cum crezuse pe vremuri V. Pârvan.

După Celți, Romanii. Monetele republicane documentează un comerț și o infiltrație romană cu mult înainte de cucerirea Daciei.

Viața rurală, locală, se desfășoară paralel cu cea urbană, superioară, în forme romane, dar descoperirile recente arată că cele două civilisații se întîlnesc, adesea, la un loc, de obiceiu lagărele și așezările civile romane. Așa începe epoca daco-romană, care trebuie introdusă în preistoria României, ca neavînd o altă semnificație decît aceia pe care o are, pentru preistoria Franciei, epoca galo-romană.

Vin apoi marile invasiuni. Triburile germanice își fac apariția, lăsîndu-ni frumoasele exemplare de artă gotică de la Pietroasa, dar cu trăsături caracteristice numai Daciei. În Oltenia avem tesaurul gotic de la Coșoveni (Dolj), care arată strînse înrudiri cu aparițiile din Sudul Rusiei și Poloniei, Austria-de-jos și Franța, constituind un jalon al drumului invasionar al Goților spre Spania și Africa-de-Nord, prin Sudul Franciei.

Astfel Oltenia se presintă, de-a lungul vremurilor preistorice și pănă adînc în timpurile istorice, cu o răscruce a diverselor influențe și invasii diferite, în creusetul căreia elementele străine se topesc la un loc cu cele locale, din amestecul cărora Oltenia ni va apărea totdeauna, ca și în zilele noastre, cu o izbitoare individualitate.

Ea nu rămîne niciodată un fel de *Hinterland*, asămănător cîmpiei muntene, unde civilisațiile ajung, ca într'un fund de sac, să încezească într'o evoluție lentă și stereotipă, ci, supt impulsiile venite de afară, care stimulează și creiază forme noi, ea va fi mereu într'o neîntreruptă fierbere și cu o viață nebănuit de intensă.

Aici se vor îndrepta, pe valea Moravei, produsele și influențele Sudului strălucitor și înaintat: aici vor ajunge de asemenea ecourile crescînde ale Nordului întărziat, ca și stimulentele Apusului, care înobilează și dă măsura în manifestări, ca și aparițiile brusce ale Orientului exuberant.

D. Berciu.

www.dacoromanica.ro

Noi ştiri bizantine despre istoria Romînilor

Într'o splendidă ediţie, Academia din Atena începe o serie de Μνημεῖα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, din care primul volum, apărut dăunăzi, cuprinde o serie de notiţe de cronică, strînse de răbdarea, îndelungată şi dătătoare de roade, a lui Spiridon Lambros.

În foarte preţioasa cronică pentru veacul al XIV-lea şi începutul celui al XV-lea Sultanul Musa e presintat ca viind de la „Tatari" şi, după înfrîngere fugind „în Ungaria" (p. 82).

Cea d'intăiu piesă chiar, nişte ştiri constantinopolitane între anii 1422 şi 1425, dă ceva nou pentru istoria Moldovei în acest timp. Se vorbeşte despre plecarea în Ungaria, la regele-împărat Sigismund, pentru ajutoare, Constantinopolul fiind asediat şi pretendentul Mustafà adăpostit între ziduri[1], a despotului Dimitrie, care se suie pe corăbii la Galata. Îndată după aceia se înseamnă plecarea, la 13 Septembre 6933, a celor două vase care merg să aducă pe Împăratul asociat Ioan (tatăl lui, Manuil, fiind de cîtăva vreme paralitic), de la Cetatea-Albă; el soseşte la Constantinopol în ziua de 1-iu Novembre:

Καὶ τῇ ιγ' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς [τῆς] γ'ης ἰνδικτιῶνος τοῦ ,ζϵλγ' ἔτους ἀπῆλθον κάτεργα δύο εἰς τὸ 'Ασπρόκαστρον νὰ ἐπάρωσι τὸν βασιλέαν τὸν ἅγιον κὺρ 'Ιωάννην καὶ αὐθέντην ἡμῶν. Καὶ τῇ α' Νοεμβρίου τῆς αὐτῆς ἰνδικτιῶνος ἦλθεν εὐταῦθα εἰς τὸ ὀσπούτιόν του ὁ ῥηθεὶς αὐθέντης ἡμῶν ὁ βασιλεὺς κὺρ 'Ιωάννης (p. 3).

E de admis că Ioan s'a coborît la Chilia numai, unde aceleaşi corăbii veniră să-l caute, cum spune Phrantzes, cronicarul, totuşi aşa de bine informat, al Casei lui Manuil (pp. 118-19)?

La 1428 se notează ca episcop de Grevena un Neofit Romînul: Καὶ ἕτερος Νεόφοτος ὁ Βλάχος ,ζϵλς' (?) (p. 45).

La 7054 (1456) se arată că „Grecia şi Vlahia" au suferit de cutremur, cu morţi de oameni (p. 61).

Expediţia lu Ioan Hunyadi de la Cosovo în 1448 e atribuită de alte notiţe lui „Iancu cu Vlahii":

Αυμήου ἐπέρασεν αὖθις ὁ 'Ιάγγος μετὰ τῶν Βλάχων καὶ ἡττήθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ ὁ 'Ιάγγος ἀπέδρα (p. 7).

Aiurea, Murad I-iu e înfăţişat ca acela care a cucerit „Vlahia-de-Jos", τὴν κάτω καλουμένην Βλαχίαν (p. 8) — interesantă numire —

[1] V. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, I, p. 381 şi urm.

www.dacoromanica.ro

și „o parte din Dalmația". Nota e din vremea Sultanului Soliman-cel-Măreț (v. p. 9).

Odată expediția lui Mohammed al II-lea contra lui Vlad e pusă pe numele lui Radu-cel-Frumos:

Ἐπῆρεν εἰς τὴν Βλαχίαν, εἰς τὸ Ῥάντουλα Βοϊβόδα, εἰς ἔτος ,ζ͡ϵ͡ο (p. 44). Tot așa la pagina 85. La pagina 60 numele lui e scris Αὐδουλὰ.

O altă serie de însemnări cuprinde expediția, notată numai în treacăt, contra unui Αὐγουλὶ-Βογδόντα, care e Δράγουλι, deci Dracul, Țepeș (p. 6).

Campania contra lui Ștefan e arătată astfel, neexact, căci „cetățile pe care le clădiseră Ungurii" n'au fost cucerite în 1476, ci numai în 1484:

Εἰς τοῦς ,ζ͡ϵ͡πζ' ἐπῆγεν εἰς τὸν Μπουγδάνον (nu Μπούγδανον) καὶ ἐπῆρε τὰ κάστρα ὁποῦ ἔκτισαν οἱ Οὔγκροι *(ibid.)*.

Exact așa la paginile 44, 60, 85.

De altfel aceasta se și spune mai jos, în următoarele rînduri:

Ἐν ἔτει ,ζ͡ϵ͡ч͡θ', Ἰουλίου ιδ'ῃ, ἐπῆγε εἰς τὸν Μπουγδάνον καὶ ἐπῆρε τὸ Κελλί. Καὶ εἰς τὰς δ' τοῦ αὐτοῦ (cetește τοῦ Αὐγούστου) ἐπῆρε τὸ Ἀσπρόκαστρον *(ibid.)*.

Îndreptarea se adevărește prin aceastălaltă formă, la pagina 69:

Ἔτους ,ζ͡ϵ͡ч͡θ' ὑπῆγεν εἰς τὸν Μπογδάνον καὶ ἐπῆρεν τὸ Κελλὶ καὶ εἰς τὰς δ' τοῦ Αὐγούστου, ἐπῆρεν τὸ Ἀσπρόκαστρον.

Data de 14 Iulie pentru luarea Chiliei se dă și la pagina 85, dar ca pentru Cetatea-Albă:

Τῳ ,ζ͡ϵ͡ч͡θ' ἐπῆγεν εἰς τὴν Μπογδανίαν καὶ ἐπῆρε τὰ Κελλία, Ἰουλίου ιδ'· τῷ αὐτῷ ἔτει, τὴν δ' Αὐγουστου, ἐπῆρε τὸ Ἀσπρόκαστρον.

Data de 14 Iulie 1484 pentru cucerirea Chiliei de Baiezid al II-lea este și a cronicii moldovenești. Pentru a Cetății-Albe ziua de 2 e foarte importantă: discuția era între 4 și 5, una potrivindu-se cu ziua de săptămînă, alta fiind dată de aceiași cronică a noastră (v. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, pp. 156-157 [1]). Dar scrisoarea Sultanului, din *Chilia*, 2 August, spune că a luat, după o bombardare de două zile, Cetatea-Albă. Pentru a înlătura greutatea propuneam a se ceti „xj", în loc de „ij", Sultanul revenind pe la Chilia. După știrea cronicii grecești ar trebui să se admită că data de loc a scrisorii, Chilia pentru Cetatea-Albă, e greșită.

[1] La pagina 157, rîndul 13 de sus, e a se ceti, firește, „căderea Cetății-Albe", nu: „a Chiliei".

www.dacoromanica.ro

Aiurea, pentru luarea Cetății-Albe data e de 6:
Ἐπῆγεν εἰς τὴν Μπογδανίαν καὶ ἐπῆρεν τὰ Κελλία, ,ζ҃ϛ, καὶ εἰς ταῖς ζ' τοῦ αὐτοῦ ἐπῆρεν τὸ Ἀσπρόκαστρο.

O notă despre luarea celor două cetăți și la pagina 10, altele, tot așa de neînsemnate, la paginile 31, 63, 65, 78, 83.

O notă despre expediția lui Sinan-Pașa contra lui Mihai Viteazul are acest cuprins: „A prădat Țara-Românească Sinan-Pașa, cînd s'a răsculat Mihaai-Vodă de supt ascultarea Turcilor, în anul 7103, și s'a făcut mare peire la sărăcii de Romîni, și de atunci au început năcazurile în acele locuri, și țin și pănă astăzi".
Ἐκούρσευσιαν τὴν Βλαχία ὁ Σανάνπασιάς, ὅταν ἀπίστησεν ὁ Μιχάλ-Βόντας ἀπὸ τὴν ὑποταγὴν τῶν Τουρκῶν, ἔτους ,ζργ', καὶ ἔγινε πολλὴ φθορὰ εἰς τοὺς ἐλεεινοὺς Βλάχους· καὶ ἀπὸ τότε ἄρχισαν οἱ σύγχυσες εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη καὶ γίνουνται καὶ ἕως τὴν σήμερον (p. 80).

Aiurea (p. 84) se spune numai că „Turcii au prădat Țara-Românească" la 7103 și „în același an li-au luat Vlahii armata" (de obiceiu: flota): Ὅταν ἐκούρσεψαν οἱ Τοῦρκοι τὴς Βλαχία, ἔτους ,ζργ'· τῷ αὐτῷ ἔτει τοὺς ἔπῆραν οἱ Βλάχοι τὴν ἁρμάδαν.

N. Iorga.

Două scrisori românești din vremea lui Șerban Cantacuzino.

Semnalăm, cu îndreptări, după d. Arnold Pancratz, în „Siebenbürgische Viertjahrschrift", Ianuar-Mart 1934, pp. 51-2, două scrisori, păstrate într'o colecție privată săsească, ale lui Șerban Cantacuzino către un vameș de la Turnu-Roșu:

Io Șerban Voevod, bj. mlstiiu gpdrŭ [1] zemli vlahiscoi Bunului priiatenului nostru dumnealui Ianoș Bocoș, vameșu[l] de la Turnu[l] Roșu, sănătate și tot binele pohtim dumitale de la Dumnezeu. Scrisoarea dumitale ce ne-ai trimes [2] ne-a venit, de sănătatea dumitale ne-a părut bine, de ce ne-ai scris dumneata am înțeles, și ce a fost pohta dumitale la noi, am isprăvit. Vei ști dumneata că am făcut cartea noastră la 6 păstori ai dumitale să aibă pace de nevoile [3] care sănt aici pre țeară. Și am făcut și astă carte la gorștinari de rămători să-i lase în pace, și am dat pecetluitul nostru la mâna omului dumitale de 'ncredere [4] pentru acei 2 oameni ce

[1] Rău tălmăcit de editor.
[2] Nu poate fi: *trimis*.
[3] Nu poate fi: *nivoile*.
[4] Nu poate fi: *credeare*.

www.dacoromanica.ro

ne scrii [1], ușurîndu-i [2] de bir pe ce ar putea, iar, pentru altă siliște [3] care au tras ei năpaste pînă acum, vei ști că le-am șters eu de la Vistierie. De aceasta avum a scrie dumitale. Să fii dumneata sănătos. Sept. 14, l. 7194. Io Șerban Voevod.

Bunului priiatenului nostru dumnealui Ianoș Bocoș, vameșul de la Turnu[l] Roș, cu sănătate.

Littera [4] celsissimi Transalpinae principis Schorbani Canthakusini, anno 1685, die 1 Sept. magno [5] cum honore transsmissa.

De sigur că s'ar putea ceti și a doua scrisoare, din 16 Ianuar 1688, a Domnului, către același. Ni s'ar putea comunica o fotografie.

Explicația peceții lui Șerban-Vodă că e „expresia atîrnării și incoherenței sale politice" *(ein Sinnbild fiir seine politische Abhängigkeit)* pentru că se văd acolo și insignele imperiale și crucea și semiluna arată că d. Pancratz nu e informat asupra originii și caracterului unei steme de mîndrie imperială în care nu e nici „lipsă de independență" nici „incoherență".

Se adauge acest răvaș de egumen către același vameș:

Anania ermonah, egumenul ot Cozia, dempreună cu toți călugării, dat-am scrisoarea noastră la mîna vameșului, jupînului Ianoș de la Turn, să să [6] știe că l-am lăsat pe moșie Bratevoeștilor [7] să-și facă stupini și să-și ție vite și să-și cosască și fin, și de nimea bîntuială să n'aibă, fără de rumîni cari sînt acolo, a locului. Că [8] așa n' [9] e tocmeala cu dumnealui. Și să-și aibă așișderea adetul pe an cum ne va fi tocmeala, de un an lei 3 și un clondir cu must [10], altă [11] nimenea să nu fie volnic, fără numai dumnealui și oamenii carii sânt de sat. Că așa ne e tocmeala cu dumnealui. Mesăța Martie dni [12] 15, vă leat 7191.

Anania egumenul ot Cozia.

Anania egumenul ot Cozia, denpreună cu toți călugării.

(Două notițe ungurești.) N. Iorga.

---

[1] Nu poate fi : *scri.*
[2] Nu poate fi : *ușurindu-i.*
[3] ?!
[4] Nu *libra.*
[5] Nu *magna.*
[6] Nu : *să.*
[7] Nu : Bretvoeștilor.
[8] Nu : *ca.*
[9] Nu : *ne.*
[10] Nu : *de cusutul.*
[11] Nu : *altă.*
[12] Nu : *dini.*

www.dacoromanica.ro

DOCUMENTE

O descriere de prădăciune tâlhărească la mănăstirea Dragomirna în 1795.

Actum în Monastire Dragomirna la 16/27 Septemvre 795.

Asupra nenorocitei întâmplări a prăzii acestei monastiri de către tâlhari pentru care nenădăjduită întâmplare cè păgubitoare, pre cât să atinge de știința celui mai gios iscălit, ca arhimandrit și igumen aceștii monastiri, prin aciasta mai întâi arăt, precum:

La 14/25 Septemvre anului ce curge, în zio prazniculuí înnălțări cinstitei Cruci după cal. vechi, sara, la 6 ciasuri, 25 minute, cel mai gios iscălit în chilie mè scriind la masă, neobicinuita turburare a sângelui am simțit, pentru care m'am rădicat de la masă, am spus slugii mele care să numește Theodor Felecan și m'am pogorât din casăle mele gios la chilie vicariusului și la ieromonahul Paisăi Ioanovici. Copilul încă au venit până acolo după mai gios iscălitul și îndată s'au întors înnapoi la chiliile mele. N'au trecut mai mult decât vr'o trei minute și numai am auzit strigarea susnumitului copil din toată puterea sa: „tâlharii, tâlharii!".

Cuviosiia Sa Paisii Ioanovici, îndată cum au auzit strigare aciasta, au fugit întru un turn care era mai aproape, iară mai gios iscălitul am ieșit spre întîmpinare copilului până în ușa tindei chiliei vicariusului (în tindă era întunerec, iară din monastire încă să vedè de zio, atâta cât să putè bine cunoaște pe oameni).

Am văzut pe copil din toată putere alergând spre mai gios iscălitul și pe doi tâlhari cum iarăș din toată putere strașnic cu armele în mîni alerga după dânsul. Am apucat numai de am zis: ce iaste? Copilul, cum au auzit glasul mieu, n'au întrat la mai gios iscălitul, ce au întors fuga sa spre niște casă pustì de piiatră și, așa alergând, au mai strigat odată: „ia tâlharii, și casa noastră îi plină de tâlhari", și au trecut cu tâlhari după dânsul, și nu s'au mai auzit glasul lui. Tot întru acè minută am zărit pe alți doi tâlhari alergând în urma celor după copil, dar acia au întâlnit pre un frate calugher (care pe urmă s'au aflat că ierom. Ignatii Ioanovici au fost) și îndată l-au apucat în măinile lor și am auzit și glasul lor pomenind de arhimandrit.

Mai gios iscălitul am ieșit din acè tindă: întru acè minută sau săcundă am auzit în urma mè zurăind, și glasul ierom. Gherman

www.dacoromanica.ro

Timothievici: „Cîto hoștet so mnoiu?“, „ce vreți cu mine?“; iară alt glas strein: „Țechi molcit, vam ne bude nicîto, daite nam arhimandrita“, „taci, voao nu va fi nimică, dați noao pe arhimandritul“. Atunce mai gios iscălitul am cunoscut că niciun folos nu va fi ca să rămân de față, dar totuș am pornit cu fuga pe din dosul chiliilor la eclisiarh pentru chieile visteriei, iară cu norocire l-am întâlnit viind săngur. L-am chiemat, ne-am suit în turnișorul cel de spre miezul nopți, care era mai aproape: acolo am aflat și pe Cuviosia Sa Paisii, unde și fără de arme eram scăpați de grija primejdii vieți, avînd și puțină nădejde de mângăiare că cheile vistiriei era la noi.

Toate aceste căte după strigare copilului până aici am arătat în vr'o 2 sau cel mult în 3 minute s'au întâmplat.

De acolo doauo ciasuri (după ciasornicul de părete care să auzi în turnul unde eram, când bătè în chilie ieromoh. Paisii) nici glas, nici suflare n'am auzit, ca cum nimene n'ar fi fost în monastire, dar la chiliile mai gios iscălitului dintru acel turn nici să putè vedè ceva, fiind beserica de mijloc, iară după doauă ciasuri am văzut întâi lumînare sus în podul beserici cei noauă, apoi am văzut și pe 2 tălhari cu lumînări aprinse în mâini și unul al triile mergè înnainte lor cu pușca în mâini, țiindu-o plecată înnainte, mergând de la turnul cel de spre Răsărit din dos pe lângă zid spre pitărie. Cei ce purta lumînările era tocma țărănește îmbrăcați, cu pistoale la brău și cu topoară pe umere, iară cel ce mergè înnainte cu pușca era ceva mai deosăbit, cu mintean și cu bernevigi sus largi, iară de la genunche în gios strâns supțire, așa cum să poartă la Moldova Grecii formagii cei proști; străluciè pe lângă dânsul la brău arme: n'am putut cunoaște ce felu de arme avè. Au întrat la pitărie, de acolo au ieșit și au întrat în casăle cele pustii de piatră; de acolo ieșind, au umblat tocma pe supt turnișorul unde eram noi: privem la dânșei bine; am auzit și suduind în limba ungurească, dar îndată după sudalma ungurește au zis rusește: „nici aice nu-i“; s'au întors, au căutat spre ușa tornișorului cè de gios, au vorbit ceva cătinel și îndată s'au întors și au întrat în gangul chilliilor celor de spre Răsărit.

În urma acestora au venit și alți doi, iarăș cu lumînări, au întrat și aciia în pitărie și, ieșind, s'au dus în rândul chiliilor celor de spre Răsărit.

www.dacoromanica.ro

Am zărit îndată pe alți trei, între care era și iromonahul Ignatii Ioanovici: am cunoscut și un sfeșnic al mieu cu umbra verde, care l-am fost lăsat în chilie cu lumînare arzând, că era în mâna numitului ieromonah între tălhari; dar pe aceia n'am văzut unde au întrat, că nu, ca ceialalți, încet, ce foarte iute umbla, ținînd umbra sfeșnicului ca să nu să atingă lumînare de vânt. Au întrat pentre beserica cè mare și pentre cè noauă, și apoi nu i-am mai văzut. Am auzit după aceia ciasornicul în chilia cuvios. Paisii bătînd 9 ciasuri.

După acìa nimica alta nici am văzut, nici am auzit, fără numai pocnitele stricări ușălor, rumpere rătezelor, zdrobire lăcăților și sfărămare lăzilor prin toate părțile și în toate chiliile.

La 11 și $^1/_2$ ciasuri înnainte de miezul nopții au încetat tot huetul și s'au făcut iarăș duhovniceasca liniște și tăcere mare în monastire, apoi am auzit pe argații monastirești strigând afară de monastire pe alți oameni: am cunoscut că s'au dus tălhari și ne-am pogorât de unde eram.

Mai gios iscălitul întăi am alergat la beserică: am aflat ușa cè mare de hier deschisă, iară d'innainte ușei în pridvor un sipet a Cucerniciei Sale Artemie Lemni, care îl pusăsă spre paza în beserică stricat. Am întrat înnontru acolo: în tinda beserici era altă ladă, a ieromonahului Paisii, iarăș stricată, dar, după ce am mers mai înnainte în beserică și în oltari, am simțit puțină răsuflare a inimii cei nădușite de năcaz, văzând că în lucrurile bisericești nu s'au întâmplat vre-o pagubă, ce toate întregi și neclătite. Am alergat la visterie: acolo m'am mângâiat că ușa intreagă am aflat și înnuntru nicio pagubă. Am mers după aceia la chiliile mele: acolo era mulți cu luminări, frați și slujitori: uni să suè uni să pogoriè,— toate deschisă, toate înprăștiate, însă, neaflând acolo pe copilul Ferecan, m'am pogorât îndată iarăș gios, l-am căutat peste tot locul și abiè după un cîvert de cias l-am aflat întru o bortă supt cuptoriul pităriei. Am mers după aceia la chiliile mele, am aflat doauă săcrieșă și un dulap stricat, iară un sipet mai mare cu cheile lui descuiate[1].

Am mers după aceia la chiliile mele, am aflat doauă sicrieșe și un dulap stricat, iară un sipet mai mare cu chieile lui descuiat

[1] De aici, copia d-lui profesor S. Reli, îngrijită de părintele Mitropolit Nectarie.

www.dacoromanica.ro

și preste tot paguba de lucrurile care anume arăt prin alăturatul aice izvod supt slova A.

Iară din lucrurile monastirești aceste din izvodul supt C, B, lipsind.

Dar, pentru pagubile fraților, și pentru aflarea istoriei aceștor nenorocite întîmplări, prin cel mai gios iscălitul ca nacealnic monastirii s'au făcut următoare cercetare,

Tot soborul s'au chemat înnainte, către care s'au făcut *un pre larg cuvînt duhovnicesc cu acest feli de cuprindere.*

Partea I-iu. Cum că pentru greșalele noastre au lăsat purtare cè dumnezeiască de grijă ca să vină preste noi întămplare aceasta, mai ales pentru ca să ne facem mai silitori spre împlinire datoriilor regulei cinului nostru, și cum că nu această ce au luat tălharii, ci faptele cele bune și ciștigare sufletelor celor căzute este comoara noastră, care nici mucizește, nici să strică, nici furii nu o sapă, nici pot să o fure.

II-a. Pentru că se cuvine a răbda nenorocirile cu mîngăiare ciè sufletiască și cum că datori sîntem a mulțămi milostevirei cei dumnezeești, că măcar că și pentru că *(sic?)* lucrurile bisericești au ferit de pagubă.

III-a. Pentru că să cuvine să avem și mai bună pază, răscumpărînd vreme cu prilej, după cuvîntul Apostol. Pavel: că zilele rele sînt.

Și cum că, fiindcă mai gios iscălitul, ca unul care nu împotriva vrăjmașilor celor primejduitori vieții aceștie, ci numai înprotiva vrășmașilor celor păgubitori de suflete și înprotiva patimilor trupești sînt îndatorit luptători și, așa, cu frații, nici am putut, nici ar fi fost de folos că să fi rămas la această întîmplare în mîinile tălharilor de față, și, pentru aceia, acei ce au fost, la următoarele întrebări să arate drept cum știu, cu luare asupra cinstei și credinței cei duhovnicești, precum de urmare tălharilor, așa și fieștecare cu aceiaș duhovnicească credință asupra pagubelor lor să diea un izvod, anume cu feliurime sa și cu prețul său drept și fără adaogere, ca să poată trimete după poroncă la cinstita c. c. giudecătorie și, după rînduială, la cinstitul Consistorium. Însă drept și fără nicio adaogere, ca nu cumva nevinovații să pătimiască pentru noi, sau mai mult decît pentru fapta lor.

Și, pentru ca să nu să lărgiască răutate lor și la obștime țerii, pedeapsa li să cuvine.

www.dacoromanica.ro

După isprăvire acestui cuvînt tot soborul au răspuns :

„Noi toate aceste știm, și nimica pentru cele ce știm și am văzut la întămplare aceasta nu avem pentru ce tăgădui, nici pentru pagubele noastre să adaogem ceva mai mult decît au fost, ci drept, cu luare asupra cinstei cinului duhovnicesc, vom arăta.“

S'au slobozit pe toți ca să-ș facă izvoade de pagubé, fieștecare pentru sine.

Dragomirna, la ziua mai sus însămnată.

ss. Ipatii Ioanovici, ieromonah,

ss. Spidon *(sic)* Stefanovici, ieromonah.

ss. Ioan Baloșescu, arhimandrit.

Actum în Dragomirna la 17-28 Septembre 1795.

Tot soborul iarăș s'au chiemat înainte, către care s'au vorovit.

Cuviosiile Voastre niciunul nu puteți tăgădui că eu, nacialnicul acestei monastiri, în lipsa monahilor, și mai ales pentru dezvinuire noastră, unii cu ieromonahia, alții cu slăbiciune bătrînețelor pentru primire slujbei portăriei monastirești, am fost silit în toată această trecută vreme de cînd mă aflu aice a-mi împlini poslușania aceasta cu slugile mele. Aduceți-vă aminte că eu încă la August al anului trecut v'am spus cum că, viind eu sara de la Soceavă, cum am întrat în monastire și au eșit viziteul cu caii, *sîngur am încuiat poarta*, și n'au trecut mai mult decît vr'o 3 minute și am auzit pe cineva șoptind la poartă. Am căutat prin crăpătură și am văzut mulți oameni, pe care după ce m'am suit în trapezare cea de sus, și de pe fereastă, fiind lună, pănă la 15 am numărat, pe lăngă zid și de la vale de poartă, și fiștecare avè cîte ceva la brîe, și de la brîie strălucè. Dar, fiindcă poarta era închisă, nu s'au ispitit să între.

Și, măcar că de obște s'au socotit cum că aceia să fi fost oarecari oameni din sat, din cei ce cu deșartă credință umblă săpînd temeliile chiliilor care de de mult au fost pe lingă monastire, cu nădejde că vor afla comori, dar, cu toate acele, eu după aceia și mai cu mare luare aminte am păzit poslușnie portăriei prin sluga mè cè credincioasă Longhin. Că și la Dechemvrie, iarăș anului trecut, zăbovindu-mă eu cu acest copil Felecan la scris noapte la un ceas după miezul nopții, iară de această fereastă am văzut că de după gardul grădinii aceștii de lîngă mănăstire au eșit mulți oameni, la care iarăș să vedè, fiind lună și încă

www.dacoromanica.ro

puțin omăt, bețâ sau topoară în mîini. Și împreună cu copilul acesta i-am numărat până la 17 sau 18. Ca un cîvert de ceas am privit la dînșii până s'au dus spre această graniță a Moldovei. Acum să cunoaște că și aciia tot de cu sară au așteptat prilejul deschiderii porții pentru cineva. Dar, fiindcă acè credincioasă slugă bine au păzit, și nici până la 7 ceasuri pe nimene nici d'innontru afară, nici de afară innontru fără știre mè n'au slobozit, nu s'au întîmplat nicio primejdie. Nu sînt până acum mai mult decît 30 de zile de cînd pe pomenita slugă mè l-am slobozit după cerere lui la părinții săi. Și iată înnainte fratelui vicarius am încredințat poslușania aceasta a portăriei acestui ieromonah *Iulian Teodorovici,* am poruncit și l-am și poftit ca să o păziască bine și cu credință după orînduiala sa, care o știe bine, măcar până vom căpăta vre un monah bun, sau până să va întoarce sluga mè Longhin de unde s'au dus. Dar iată cum au păzit, ce s'au întîmplat. *Mergeți, frați, și precum v'oiu chema așa să veniți.*

S'au chemat pe portariul *Teodorovici* înainte.

Întreb. Cum că tîlharii pe poartă au întrat, știut este și cît este; pentru că, precum să vede, poslușania aceasta n'ai păzit precum ți s'au poruncit, mai pe urmă vom vorovi. Acum numai cu tot adevărul și cu luare asupra cînului tău celui duhovnicesc drept arată cum și în ce fel știi că au întrat tălharii în monastire: încuiată au fost poarta și aflatu-te-ai atunci în poartă, precum ț'am zis, că, după ce vei încuiè, să stai acolo neclătit, și pentru slujitoriu care cu oarecare mare lucru ar avè să între sau să iasă până la 7 ceasuri sara să mielduești și apoi să deschizi?

Răspuns. Eu cu adevărul și cu sufletul mieu arăt cum că poarta la vreme sa precum mi ați poruncit mai nainte de întunecare zilei am închis-o; însă adevărat nu cu lacata, ci numai cu zăvoarele pe din nontru, din pricina că aveam a slobozi pe bucătar după cina fraților afară la cvartire sa. Și numai m'am repezit până la chilie mè ca să-mi tocmesc focul în sobă. Dar, cum eu am agiuns la chilie și m'am apucat de făcut focul, am auzit strigare băetului *Teodor Felecan:* „tălhariu, tălhariu".

Am alergat degrabă spre poartă, am văzut la poartă tălhari, am vrut să fug, dar unul îndată m'au prins și au zis în limba rusască: „taci, ție nu vom face nimică, numai dă noauă pe arhimandritul". Eu adevărat am arătat chilia Precuvioșiei Voastre,

www.dacoromanica.ro

Şi, mergînd ca să ne suim sus, am văzut pe lîngă scări că şi pe Ipatii îl purta tălharii. M'am suit în chilie P. V., am văzut lumină aprinsă şi uşile deşchisă şi alţi tălhari. Eu drept că de frică n'am putut lua sama: era ciialalţ mai dinainte în chilie sau atunci după mine au venit. Îndată s'au pogorît cu mine gios, am pornit spre trapeză, apoi ne-am întîlnit cu cei ce porta pe Ipatii, şi ei s'au suit spre aciia. Iară eu i-am lăsat şi m'am ascuns într'o işitoare, de unde n'am auzit nimică, nici am văzut nimică, nici ştiu mai mult nimică; numai spre ziuă am auzit clopotul la biserică, şi am eşit de acolo la biserică şi la chilie. Adevărat la chilie am cunoscut că au umblat, că uşile am aflat deşchisă, două sicrie stricate.

Întreb. 2-a. Ce feli s'au aflat vre-o pagubă în chilie?

— Pagubă am aflat aceste din acest izvod, care drept precum mi-aţi poroncit l-am făcut.

Izvodul s'au priimit şi s'au alăturat aice supt L. C.

Întreb. 3-a. Poţi iscăli la aceste ce ai spus?

— Bucuros, că tot drept am spus pot iscăli.

† Iulian Teodorovici, ieromonah.

S'au chemat pe bucătarul înnainte.

4-a. Alaltăeri sara cînd au întrat tălharii aice, la ce vreme ai eşit dumniata din mănăstire? Şi cine te au slobozit? Şi încuiată era poarta sau nu?

— Eu, după ce am gătit lucrul la cuhne, am mers la poartă, socotind că a fi portariul după obiceiu, să mă slobozească. Încă nu era tare întunerec: să vedea bine pin mănăstire. Cum am întrat în poartă supt turn, poarta adevărat era închisă. Dar din nontrul porţii, adecă de supt poartă în mănăstire. nu din afară, îndată m'au apucat trei tălhari. Şi, cum m'au apucat, au deschis ei puţin poarta, şi m'au scos d'innainte porţii din afară, au şuerat puţin şi au alergat unul pe portiţa grădinei cei de spre Apus, de pe lîngă zid, şi îndată au venit cu alţii mai mulţi. Şi toţi cu mine au întrat iarăş din lăuntrul porţii, au scos de la dînşii o frînghie şi m'au legat. Apoi m'au întrebat în limba rusască prostă din Galiţie: „ai bani?". Eu am răspuns: „am o parà". M'au suduit şi au întrebat: „cuţit ai?"; au căutat singuri pe lîngă mine, au aflat cuţitul şi l-au luat. Pănă unii umblau aşa pe lîngă mine, dar 2 dintr'înşii cu fuga au alergat pe scări la d. Arhimandrit şi s'au suit sus; cialalţi au întrebat: „Acasă iaste Arhiman-

www.dacoromanica.ro

dritul?". Eu am zis: „Nu știu, fiindcă eu sînt strein, nu de mult venit aice". „Dar namesnicul?". Eu iarăș am răspuns: „Nu știu". Apoi unii s'au întors la poartă, iar doi în urma celoralalți doi s'au suit cu mine pănă la chileuța slugelor d. Arhimandrit, au întrat în chilie. Acolo sluga P. Voastre Mardaric, pe acela au întrebat unde iaste Arhimandritul: acela îndată s'au suit cu dînșii sus. Iară cu mine au rămas unul în chiliuță: nu mult s'au zăbovit și numai am auzit glasul copilului d. Arhim., Teodor Felecan, ca cum ar fi ca un nădușit, și împreună cu glasul am auzit cum au sărit de la casăle Cuviosiei Voastre cele de sus peste scări. De-odată pe scările cele d'innaintea ușii chiliuții, după acest huit strașnic, au întrat mulți tălhari în chiliuță, ținîndu-l unii de mîini, unii de gură ca să nu strige, și tot îi zicè moldovenește: „taci, taci!". Copilul au tăcut și îndată s'au suit unii iarăș sus, iară unul au rămas lîngă copil, osăbit de cel ce mă ținè pe mine legat, și tot înfricoșa pe copil să tacă. Copilul tăcè, dar încetișor foarte au început pe lîngă pat spre fereastă a să trage, și nici tălharii, nici eu n'am prins de veste cum copilul așa iute peste luminare care ardè-și peste capetul patului au sărit în fereastă, au aruncat fereasta în laturi și din fereastă au sărit tocma gios. Tălharii singuri s'au mirat de aceasta, și eu am socotit că nu-i cu putință să fi rămas copilul viu din aceasta atît de sus săritură de pe fereastă. Am vrut numai să zic cătră tălhari: „Iată ce ați făcut, că copilul s'au prăpădit". Nu am apucat eu a sfîrși cu băetul acesta, și numai am auzit glasul copilului de după biserică, strigînd: „Tălharii, tălharii, au întrat în casă; plină casa de tălhari". Cum s'au auzit glasul acesta, îndată mare huiet pe scările cele de mai sus s'au auzit și ca fulgerul s'au pogorît tălharii cei ce să suisă în casăle d. Arhimandrit și, pe d'inainte călugării cu fuga trecînd, s'au pogorît și pe celelalte scări și s'au dus cu huit în urma glasului copilului. Atunce eu am zis cătră cei care rămăsese cu mine în chiliuță: „Iată acum copilul au strigat: vor sări toți, și nu va fi bine de dumniavoastră". El au zis: „Nu-i nimică aceia". Puțin au trecut după aceasta și au venit în chiliuță 2 și împreună cu cel ce mă păzè m'au dus la chilia ierom. Iulian Slosarschii. Acolo mai erau vr'o 5 călugări închiși, și luminare ardè pe masă. M'au închis și pe mine acolo și au zis unul din cei ce m'au purtat cătră altul care l-am aflat străjuind pe călugări, ca să mă dezlege, și m'au dezlegat, și aceia s'au dus. Dar, cînd s'au dus adevărat, au zis cătră

www.dacoromanica.ro

toți care eram întru aciè chilie adunați: „Ședeți voi aice și numai tăceți: voauă nu vom face nimica, nici vom lua de la voi nimica, numai de vom afla pe Arhimandrit". Și, încă după ce s'au dus aceia, au zis către noi și cel ce ne străjuiè; *„Noi n'am venit aice pentru voi; noi știm la ce am venit: aice boerii au adus bani ca să-i păzască: acei bani trebuesc noauă".*

5-a. Ce feli de oameni era? Și cu ce erau îmbrăcați? Mai ales avè ceva arme?

— Acei trei care întâi m'au prins pe mine în poartă era ceva mai deosăbit înbrăcați, însă tot cu straie de sucman, numai altfel cusute, ca înfășurați la picioare; arme pe lîngă dînșii multe, pistoale și puști; aceia avè și sabii, iară ceilalți mai proști tocma țărănește îmbrăcați. Însă toți avè pistoale, topoară, coasă, legate de beță, ca în chip de suliță, iară acel ce străjuia pe noi la chilie lui Ilosarschii avè numai topor și un pistol.

6-a. Ai putè dum. cunoaște pe dînșii, de i-ai vedè undeva?

— Pe acei doi care străjuiè pe mine și altul pe copil în chiliuța cè de sus, și pe acela ce ne-au străjuit în chilia lui Slosarschii socot că, până în zece ani de i-aș vedè, i-aș cunoaște.

7-a. Ce pagubă ț'au făcut acești tălhari?

— De lîngă mine numai cuțitul mi au luat. Dar în cămașa părintelui vicarius Ilarion Lazar am avut spre pază încredințate două ceasornice, niște brățare de argint și alte mănunțișuri, și acuma nu sînt acolo, că ușile au stricat și săcriețele au spart. Dar, până nu va veni părintele vicarius, nu știu ce pagubă să va afla.

Vicariul să află pentru cumpăratul piinii la monastire la Zaliș-cinici *(sic)* [1]. După ce va veni, să faci izvod de paguba ce să va afla, iară acum pentru cele ce ai spus iscălește aici.

ss. Nicol. Palievits, pensioniste Zollbeamte m. p.

Pe Ieromonah Ipatie Ioanovici să-l chiemați înnainte.

Eu din locul unde eram am văzut pe Cuviosia Ta între tălhari cu sfeșnicul cel din chilie mè în mînă, și așa trebue de toate să știi, ce au făcut, ce au vorbit și cum au umblat ei. Arat'o drept și cu tot adevărul, fără nicio adaogere, cum ai auzit și cum ai văzut și cum știi.

— Eu pentru cele ce voiu arăta pot să și giur, de va fi de trebuință.

---

[1] Zalescic.

www.dacoromanica.ro

Întru acè sară cînd s'au întîmplat întrarie tălharilor, eram la ierom. Iulian Slosarschii. Miersăsăm la Cuvioșia Sa de la trepeză, pentru cercetare. De acolo am auzit acè tare strigare a slugii Cuvioșiei Tale Felecan; am alergat spre auzire glasului: în mijlocul monastirii m'au agiuns un tălhari și m'au prins îndată. Au venit acolo tălhari doi, și au zis în limba rusască: „Taci! Unde iaste părintele Arhimandrit?". Am răspuns „Nu știu, iară chilie este aceia"; am arătat spre chilie. S'au suit tustrei cu mine pănă la chilie cè de la doile rînd a casălor, unde sînt slugile. Acolo în chileuță era un tălhari străjuind pe bucătar: acolo n'au întrat, ci îndată s'au suit mai sus, la chilie Prea Cuvioșiei Voastre. Acolo lumînare ardè în sfeșnic pe masă. Au luat lumînare, au căutat peste tot locul, în chilie, pînă și pin dulapuri în chilie și pin tindă, pănă și pin sobe și pin ogeag. Neaflîndu-te, au eșit la ușa cè mică, la turnul cel de spre Răsărit, care este lîngă chilie, în care turn n'au rămas niciun loc, nici taină unde să nu te fi căutat, pănă și pin taina cè mai din gios, și încă și prin borțile cele de supt chilii. După aceia iarăș pe scări s'au suit sus. Atunci n'am văzut pe bucătar în chiliuță, și trecînd pe la chiliuță, au întrat iarăș în casă. În casă unul tot sta strajă. Au mai căutat și de al doile, și încă în podul casălor sus s'au suit și tot nu te-au aflat. Au venit iarăș în casă și au mai căutat iarăș, al triia rînd Pe masă era o stecluță cu vin, una cu apă, cuțîte și șervete pe talger și o bucățè de pîine și un strugur de poamă, la care căutînd, ei au zis: „Noi știm că acasă este Arhimandritul; l-am și văzut noi astăz. Iacă și masa i-au fost gătit: aceasta a lui masă iaste". Și îndată au început a mînca, au băut vinul și au mîncat tot ce era. După aceia au zis unul, care se vedè mai poroncitori între dînșii: „Panoce (părinte), spune unde este Arhimandritul?". Și au pus un pistol la mine pe piept. „Spune!". Eu am zis: „Fraților, nu știu; măcar omoriți pe mine aice, că tot am să mor odată. Dar, dacă nu știu, n'am cum spune; voi aveți putere, căutați!". Atunce au întrat în casa cè mai din lăuntru, și, căutînd la toate, și la lăzi, n'au stricat atunce nimica, numai au luat ceasornicul cel de sîn. Unul au fost luat cruce cè cu lanțul de aur și o pusesă în sîn. Eu am zis: „Lăsați aceasta, frate, că aceasta este cu care slujaște părintele la beserică". Acel ce să vedè poruncitor, care căuta cîte ceva în cămara cè mai din lăuntru, s'au întors și au întrebat ce iaste? Eu i-am spus, pentru cruce. Acela adevărat îndată au

www.dacoromanica.ro

zis: „Pune aceia de unde ai luat; noi nu luăm acele cu care slujește el la biserică". Și au zis: „Să mergem, că știu eu unde este el". Ne-am pogorît gios: au umblat toate chiliele împregiur, apucînd rîndurile din capet, de spre Apus pănă la cele de spre Răsărit, din capet în capet, pănă la pivnița cè de supt casăle P. Noastre. Și întru acesta rînd a umblării lor nimica n'au stricat, numai tot au căutat și au întrebat: ce iaste aice, ce este acolo, și eu spuniem care nu era. Trecînd cu această cercare atunce, am văzut că în chilie ierom. Iulian Slosarschei era adunat soborul, cu strajă la ușă.

Acolo era Iulian Slosarschii ca cel de gazdă, Gherman Timoteevici, Samuil Timoteevici, Teofilact Scriba, pitariul Stefanovici, bucătariul cel nou, o slugă a Pr. Voastre, Macarie, slugile cuhnei și alții. Venind la pivniță, au strecat rătezile, s'au muncit, că era tari. După ce le-au rupt cu topoarăle, au întrat în nountru, au zis unul: „Aice va fi Arhimandritul"; au căutat peste tot locul. Neaflîndu-te au eșit iară, au lăsat deschis, și s'au suit iarăș sus cu mînie în chiliile Prè Cuviosiei Voastre. Atunce, îndată cum au întrat, au izbit cu toporul într'o ladă din cămară, au sărit căpacul, au căutat înnountru: era niște vase de porțulan *(sic)*, în hîrtie învălite. N'au luat nimica. Atunce s'au pus toți înpregiurul sipetului celui ferecat cu fier, s'au sfătuit cum să-l strice. Eu am zis: „Nu stricați, frățiori, acesta lucru bun, că poate să vor afla cheile". Au zis acel ce poruncè: „Bine, căutați degrabă cheile". Îndată au răsturnat toate din chilie, hărtiile și cărțile di prin dulapuri; au aflat multe chei, care nu să prindè la încuetorile sipetului.

Apoi au nimerit cheile cele drepte și au discuiat. Și îndată au început a arunca straele și veșmintele cele bisericești afară pi gios. Au aflat întăi o pungă mărișoară de pînză albă. Îndată au pus-o în sîn. Au mai aflat altă punguță, împletită mohorît, la care strălucia ceva pe margeni fir galben. Au pus-o și aceia în sîn. Au mai căutat și spre fund: au mai aflat o pungă, iarăș nu prè mare, așa cam lungă. Aceia și mai degrabă au pus în sînul lor. Au mai învăluit hîrtiile ce era la fund, dar n'am văzut să fi mai luat ceva. Cîteva lucruri ce vedèm acolo de argînt, numai le desvelîră de hîrtii și le arunca iară acolo sau gios. Unul era care prăda aceste. Dar ceilalți sta de o parte și de alta cu topoarele în mîini și cu coasele cele ca sulițele de beță groase legate, și, cam plecați spre sipet, lua bine sama la cele ce punè acela în sîn. Unul dintru acei ce privè, plecîndu-se spre sipet, ni-am luat samă că cu

www.dacoromanica.ro

picioarele calcă straile cele bune, și mai ales veșmintele cele bericești. Eu l-am luat încetișor de mînă, și i-am zis: „Nu vezi, omule, că calci veșmintele și lucruri ca acesta scumpe?“. El s'au dat puțintel în laturi, au căutat rău spre mine, au scuipit în palmă și au început a învirti toporul în mînă, și numai au zis: „Panoce (părinte)!“. Eu drept că pe acè căutătură și clătire a lui din cap și mai ales din învirtitura toporului m'am cam spăriat, și am tăcut. Dar cel ce culegè bani au căutat spre acela și s'au mai înblînzit. După ce au luat banii, eu am început a pune straiele înapoi în sipet. Iară cel ce poruncè au zis: „Dobro, dobro, panoce, poclade toti nazat do doroh; bine, bine, părinte, pune acele înapoi, că acele sînt scumpe, și cheile ascunde unde au fost“. După ce am aruncat straiele cum am putut și am încuiat sipetul, au eșit în al doilea casă, și iară unul dintr'înșii au fost [luat] cruce cè arhimandriască. Iară am spus celui d'întăi. Au zis, și au pus înapoi la locul ei, iară el a mers în casa cè mare, au mai stricat un dulap, și de acolo au luat cămeși, niște racle cu chiper și o răcliță cu puțin prav de cel prost.

După aceste s'au mai liniștit ceva. Au început mai cu blîndeță a vorbi, și iară m'au întrebat cu acest feli de cuvinte: „Părinte, spune dacă știi unde este P. Arhimandrit sau unde mai are el bani; noi știm căce trebuie să mai aibă bani, *și, mai ales, noi știm că aice niște boeri au adus niște săcrieșe cu galbeni*, ca să-i pazască Arhim. Acei bani să ni-i deie el; apoi voauă nu va fi nimica. Voi încă trebue să știți unde au pus banii aceia spre pază. Spune drept unde-s banii?“. Eu am zis. „Nu știu, oameni, v'am spus de multe ori acum că nici Arhimandritul nu știu unde este, nici știu să fi adus cineva din boieri aice bani ca să-i păzască Arhim. sau monăstire“. Ei au zis: „Dar nu vin aice totdeauna boiari?“. Am răspuns: „Boiari adevărat vin, la biserică și la P. Arhim. Dar să fi adus cineva sicrie spre pază aice, nu știu, n'am văzut. Pot să și giur că nu știu“. Atunce ei au tăcut, și îndată au luat 3 șipuri din șcaltulșca cè mică și 3 din cè mare și au zis: „Haida gios!“. S'au pogorît și au întrat în pivniță, la care încuietoare mai nainte stricasă. Au întrebat ce iaste aice. Am spus „vin“. „Vin nu trebuie. Horilcă unde iaste?“. Am mers la horilcă, le-am arătat, am slobozit: s'au întîmplat șliboviță. Au gustat ei, și au ștopit, și au zis: „Aceasta nu-i bună“. Atunce am slobozit din alt văscior. S'au nimerit rachiu de cel tare, nestricat. Au gustat, au zis: „Bine, umple! Aice vom mai veni“. Au luat șipurile

www.dacoromanica.ro

pline, au eșit afară, și înainte pivniței iarăș m'au întrebat ca și mai sus; iar am zis: Nu știu". Unul au început a bè din șip, iară cel ce porunce au zis: „Nu bè!". Și îndată au pornit la poartă. Cînd ne-am apropiat de poartă, am văzut că luminarie ardè, și era mulți tălhari, iară, dacă au văzut ei pe mine între ceialalți, îndată s'au ascuns cîțiva după poartă din afară și au rămas numai—, la care au descărcat acel ce porunce ceva din cele prădate și au dat horilcă. Au trimis și la cel ce străjuiè pre călugheri, și la unul ce era în cuhne horilcă. Dar din cei ascunși după poartă tot numai prin furiș scotè capetele de după poartă și să uita.

După aceia au venit și cel ce dusăsă horilca și au zis cel ce porunce: „Haida la beserică". Am mers: era încuiată. Au zis: „Unde-i chialariul? Mergeți de căutați chieile". Am mers la chilia paraecleziarhului, au aflat cheile, au deschis; au luat ei cucîmele din cap și le-au lăsat în tinda besericii, și, întrînd înnountru, s'au închinat pănă la pămînt. Au căutat după aceia într'o parte și într'alta, au văzut în tindă lada cè mare a fratelui Paisie, au întrebat: „a cui este aceasta?" Am spus: „A unui frate al nostru". Au rupt cu topoarăle încetișor încuitoarie, au căutat, n'au aflat bani; au luat numai niște pînză sau cămeș, și o pecete mică, nu știu de ce era. Au mers mai înnountru în beserică: acolo au văzut în ungher lîngă stîlpi lada cè cu luminări bisericești și de altă parte sipetul preotului Lemnii de Homor. Au căutat spre lada cè cu luminările, au întrebat: „a cui iaste aceasta și ce iaste într'însa?". Am răspuns: „Bisericească ieste și luminări bisericești sînt într'însa". „Bine, să rămiie aceasta bisericească, cum zici, dar această dincoace nu-i bisericească". Adevărat au zis, că lăzile cele bisericești numai de lemn alb, cum ieste aceasta ce era în biserică cu luminări, de care ei nu s'au atins, sînt obicînuit să fie iară, nu cu pielea pe de-asupra. Și îndată au zis cel ce poroncè: „Scoateți aceasta afară, nu o stricați aice în beserică, că aice nu să cade a face huiet". Au luat-o îndată doi și au scos-o afară în pridvor. Pănă scotè aceia sipetul, au mers cel ce poroncè pănă la sfîntul altar, s'au închinat, s'au uitat într'o parte și într'alta, au întrebat: ce iaste prin dulapuri, ce iaste aice, ce iaste coliè. Tot am spus cum era: veșmintele bisericești, cărți i procie. Nu s'au atins de nimică, și, ca cum avè oarecare frică, tremura; au eșit îndată. Am aflat pe ceialalți lîngă sipetul ce scosesă: l-au spart, au căutat înnountru; am văzut numai straie de mătasă și alte mărunțișuri; n'am văzut

www.dacoromanica.ro

să fi luat dintr'însa ceva, numai au zis: „Nici aice nu-s bani". Și iară m'au întrebat: „Unde-s banii? Trebuie să fie aice o taină mare unde sînt strînși banii. Arhimandritul trebue să știe. Ah, copilul care a strigat, acela-i vinovat". Eu am răspuns: „Nu știu". Au căutat iară peste tot locul pe copil, și iarăș s'au suit sus în chiliile Prè Cuviosiei Voastre, au mai căutat și întru un [si]pet...: era citeva piini, zimile. Unul au vrut să o ia, altul: „Lasă piinie, că piinie te va bate!". Și au lăsat-o. Au zis apoi: „Hai la namistnicul!" Au mers, au cîrnit cu toporul, au sărit broasca, au întrat în casă; n'au aflat nimică. Au izbit în ușa cămării; au sărit și de la aceia încuitoare, au întrat. Acolo era chiliinicul namistneculuí cel ghebos, spăriet. Am zis lui: „Nu te teme", și am spus: „cesta ieste bolnav". Iară ei au zis. „Dar n'are bani?". Și au început a-l pipăi pin sîn și pin buzunar; n'au aflat la dînsul nimică. Apoi au spart o scatulcă, care era ferecată cu fier. Dintru aceia n'am văzut să fi luat ceva. Au spart alt sicrieș. De-acolo am văzut că au luat un leu turcesc și cîțiva sorocovețș; au căutat și au văzut pe părete un ceasornic de sin: pe acela îndată l-au pus întru a lor sin. Au mai luat din chilie niște pănză nouă și un pișchir supțire. De acolo au mers iarăș la cei din poartă, au vorbit și au mai deșărtat în desagi cele ce mai luasă, și iarăș după poartă să auzè pe alți șoptind. Apoi au zis: „Unde-i chilia chielarului?". Au mers, au căutat; n'au găsit nimica, nici am văzut să fi luat de acolo ceva.

După aceia au mers iarăș la chilie lui Iulian Slosarschii, unde era frații cei închiși. Și atunce m'au închis și pe mine acolo cu dinșii. De acolè au pornit cu cercătura numai ei singuri, și mai departe ce au luat nu știu; numai după auzul pocnetelor cu stricările ușilor am simțit că pe rînd au luat chiliile fraților, adecă la Gherman Timofteevici, apoi la Spiridon Stefanovici, la Gherasie, la Samuil, la sluga Prè Cuviosiei Voastre, care nu era acasă, Vasilie, apoi la Paisie, și apoi au apucat celalalt rînd de chilii de spre Răsărit, iarăș asemene cu pocnete de stricări, pănă la chilie mè și a lui Macarie Rotărian. Acolo au sfîrșit toate chiliile. Am văzut luminările lor cînd au eșit de la Macarie și iarăș s'au băgat în pivniță. În pivniță au zăbovit ca un cîvert de cias, apoi am văzut că au stins și au mers la cei de la poartă. După aceia am auzit cum să șuera unii pe alții. Atunce am văzut că și cel de sus din casăle Cuviosiei Voastre s'au pogorît pe scări cu luminare. Apoi au venit cățva unde eram noi închiși, au împins

www.dacoromanica.ro

ușa și au bătut pe din afară rătezul cu un cui, ca să nu putem eși, și apoi s'au dus. După aceia nimică n'am mai auzit, nici lumină nu să vedè, fără numai 2 arzînd în poartă. Atunce noi am cunoscut că s'au dus tălharii : am strigat pe fereastă; au venit dulgherul Ilie Barbă-neagră, și ne-au slobozit. Și fiștecare am alergat pe la chilii, ca să vedem faptele lor. Eu am aflat broasca de la ușă stricată și un sicriș spart, și preste tot pagubă de bani gata și de lucruri care anume am însămnat întru acest izvod.

Izvodul acesta a Ierom. Ipatii Ioanovici au alăturat aice supt L. D.

P. S. *Ce feli de oameni era tîlharii?*

— Înbrăcăminte lor țărănească, însă acel ce poroncè, ceva mai deosebit, dar tot de sucman: numai, după voroava și purtare lui, să părè că nu-i om prost, și hainile ce purta nu era potrivite pe dinsul; se cunoștè că altuia era. Cîțva era înarmați cu puști și cu pistoale, mai ales acei de la poartă, iară cei ce umbla cu mine lasasă puștile la poartă, și umbla numai cu pistoale la brîu, cu coasă legate de beță ca în chip de suliță, și fiștecare cu topoarăle pe mîini. Cel ce poroncè, care și toate încuitorile strica, numai... Voroava lor a tuturor pe cîți am văzut, era curat rusește, precum vorbesc cei proști Ruși. Dar fiștecare știè și moldovenește, însă nu prè bine.

10. a. *Cum era chipurile lor?*

— Acel ce să vedè poroncitori, era nu prè mare, de mijloc la stat, dar gros, plin la trup, la față roșietic, foarte puțin stricat de vărsat, ochii albaștri, mustețile cam mici, galbene, iară barbă cam spînatecă, părul capului galben.

Al doilea, iarăș de mijloc la stat, și iară roșietec la față, părul mai galben roșietic, mustețile albii.

Al treile, iarăș nu prè mare om, la față smad, adecă cam galben roșu. Iar cel ce au străjuit pe călugări la Iulian Slosarschi era mic la stat, negru la față, sprincenele negre, tînăr, nasul la vîrv cam coroiat. Iar pe cei de la poartă și pe cel din cuhne și pe cei ce străjuiè pe la portițe nu i-am putut vedè bine la față.

ss. Ipatie Ioanovici ieromonah.

Pe Cuviosia Sa Spiridon Ștefanovici s'au chiemat.

11. Cum s'au întîmplat Cuviosiei Tale întru această nenorocire a monastirei, și ce feli de pagubă ț'au făcut tălharii?

www.dacoromanica.ro

– Eu, îndată cum am auzit pe băetul Teodor Felecan strigînd: „tălharii", am încuiat ușa chiliei și a cămării și m'am ascuns în turn. Cînd am eșit de acolo după ducere tălharilor, am aflat de la amîndouă ușile încuitorile stricate și pagubile din acest izvod, în care sînt și 30 lei bani turcești a monastirei, din banii hranei, care părintele namistnecul au lăsat la mine, cînd s'au dus după pîine.

Izvodul pagubilor a ierom. Spiridon Stefanovici s'au alăturat supt L. E.

ss. Spiridon Stefanovici ieromonah.

Toți frații cei rămași s'au chemat înainte și li s'au arătat:

12. Știu că pe unii din Cuviosiile Voastre v'au închis tălharii în chilie ierom. Iulian Slosarschii. Unii ați scăpat și v'ați ascuns, și încă unii, fiind în poslușanie rînduiți, nici v'ați întîmplat atunce la monastire, și pe tălhari n'ați putut vedè bine, fără numai cei ce ați fost în chilia lui Slosarschii pe acel ce v'a străjuit. Așa dară cei ce aveți din întîmplare aceia vre-o pagubă, dați izvoadele cele ce am zis să faceți.

– Adevărat este că noi pe ceialalți tălhari n'am putut vedè bine, nici am putut cunoaște. Dar acei ce am fost închiși de dînșii la Iulian pe acel ce ne-au străjuit, de l-am vedè oriunde, îndată bine și fără de îndoială l-am cunoaște. Pentru că el decusară, de cum au venit pînă spre miezul nopții, cu noi în chilie au petrecut, au și vorovit cu noi.

Și încă fratele Iulian Slosarschii (după cum știe Precuvioșia Voastră fire acestui frate) au început cu mare îndrăzneală a-l mustra pentru faptele lor, arătîndu-i ce feli de păcat ieste furtușagul, și încă l-a și blestămat pentru o lăcată ce au fost luat de la Precuvioșie Sa, de la o cămară din dos. El pentru mustrare nu s'au mâniat. Dar pentru blestemul au fost început a suci toporul în mîini și foarte rău au căutat la dînsul. Iară, după ce i-am spus noi că așa-i obiceiul acestui bătrîn ca unui copil, apoi au rîs și tălhariul, și încă au început a cinsti pe acest frate cu horilcă de ceia ce îi adusesă ceilalți tălhari: au dat și nouă horilcă, și unii numai de frică am băut cîte puțintică. Iară pitariului Ignatii atîta horilcă i-au dat pănă s'au înbătat. Apoi au zis acel tălhar: „Eu sînt cel mai mic între tovarăș. Dar să știț, părinți, că noi n'am venit aice pentru voi; noi știm la ce am venit. De la voi nu vom lua nimică, nici vom face voauă nimică; numai de vom afla pe Ar-

www.dacoromanica.ro

himandritul, Arhimandritul trebue să aibă bani. Dar, de-l vom găsi, nici lui nu vom face nimică: numai dacă ne va da banii unor boiari ce i-au adus aice ca să-i păzască în monastire. Noi demult am auzit că aice sicrie cu galbeni au pus boierii pre pază. Aceia bani trebuesc noauă. Nu veți da voi pe Arhimandritul, apoi și de la dînsul și de la voi vom lua tot ce vom găsi. Numai lucruri bisericești și cele cu care slujește el la beserică nu vom lua. Noi de mult căutăm aceasta, și acum prilej avem bun, dar noroc nu avem îndestul". Fratele Slosarschii iară au început a-l mustra și a-i zice că: „nimică nu să cuvine să iei". Atunce el au zis: „Părinte, șăzi în pace cum ceștelanți, și taci. Că apoi și de la tine vom lua ce vom găsi, măcar că știm noi bine că tu n'ai nicio pără".

Numitul frate iarăș au început din Scripturi a-l înfrunta și a să prici cu dînsul. El atunce s'au apropiat și au zis: „Părinte, nu șăzi cu aceste în pace, să taci? Adă dar chieile acestui săcrieș". Și au început a-l pipăi pin buzunare: au aflat chieile, au descuiat și au luat din săcrieș niște bocînci, care anume au însămnat în izvod. După ce au luat acele, apoi au încetat și fratele cu cazania.

Nu zăbavă după aceia au venit de al doilea rînd și ceialalți, au închis cu noi pe fratele Ipatii, și au început a strica ușile chiliilor.

Și iată izvoadele pagubilor ce am aflat după ducere lor, în chiliele noastre.

Izvoadele fraților acestora s'au alăturat la F, G, H, I.

(ss) Ieromonah Gherman Timinschi.
„ Ieromonah Iulian Slosarschii.
ss. Teofilact (indescifrabil).
ss. Ignatie Pitar.

S'au chiemat pe ieromonah Amfilohi.

13. Știu că Cuviosia Ta erai bolnav cînd au fost tălharii în monastire. Fost-au ei și la chilia Cuviosiei Tale?

— În vr'o 3 sau 4 rînduri au fost. Eu eram în pat. M'am rădicat puțin, și ei au vrut să mă tragă afară. Eu am zis: lăsați-mă, că sînt bolnav". Au întrebat: ce feli de boală? Am arătat picioarele înflate. Apoi au zis ei: „Șăzi, șăzi, dar, de odihnește!". Al doile rînd au venit alții, și au zis: „Haida și tu acolo unde sînt și ceialalți calugări!". Am spus iară că sînt bolnav și nu pot, și iară m'au lăsat. Tot așè și al 3 și al 4-lea rînd.

Cînd vorbè ei cu mine, mi-au părut că unul dintr'înșii să fi fost

www.dacoromanica.ro

un Iacob Borșcer, ce iaste la satul Margina lîngă Sucevița. Și încă altul un Ivan Rotar, ginerile lui Botnarel, iară de acolo. Dar cred că bine nu i-am cunoscut, că, precum știți, eu nici văd bine, numai și pe glas mi-au părut să fi fost aceia, însă în tot diadinsul nu pot mărturisi, mai ales că pentru Iacob Borșcer, de vr'o cîțiva ani de cînd îl știm, n'am auzit pentru dînsul vre-o veste de om rău. Iară, pentru Ivan Rotar, zis Botnarel, toți îl vorbesc că ieste un mare tălhari.

14. Luat-au ei ceva de la Cuviosia Ta?

— Nimic n'au luat, afară de aceste ce am arătat în acest izvod, că nici n'au avut mai mult ce lua. Știți că la mine afară de straiele cele călugărești și vr'o cîteva cărți alta nimică să află.

ss. Amfilohie Dimitrievici.

Samuil Timofteevici s'au chemat înainte.

15. Ai Cuviosia Ta vre-o pagubă de spre acei tălhari?

— De la mine n'au avut alta ce să iei, fără numai un topor mare bun, pe care am dat.

ss. Ieromonah Samuil.

Avramie Ioanovici.

16. Ce pagubă ai de spre acești, Avramie Ioanovici?

— Au fost ei și la mine în chilie, că, atunce cînd m'am dus după Preacuv. Voastră în turn cu chieia visteriei, au rămas ușele descuiate. Dar n'am aflat nicio pagubă în chilie.

ss. Avramie Ioanovici.

Pe *Onul, argat, și pe Ilie Barbă-neagră, dulgher, și Vasile Palamar, argat, s'au chiemat înainte.*

17. Știu că voi v'ați aflat în monastire cînd au fost tălharii și, de n'ați putut îndrăzni ca să apărați, pentru ce n'ați scăpat măcar unul afară pe undeva ca să vestiți la sat?

— Noi putem să giurăm că am căutat tot prilejul ca să scăpăm vre unul afară ca să strigăm, mai ales eu, Ilie Dulgheri. Dar, cînd am alergat spre poarta cea mare, acolo mulți m'au întîmpinat, și am fugit înapoi; am alergat la portița cè de spre apus: acolo iarăși 2 străjuiè; am mers la o bortă ce ieste lîngă umblătoare: iarăși era și acolo doi, la ușa turnului celui mare, iarăș era unul; pe la toate ușile pe lîngă zid era străji, osăbit de cel ce umbla prin monastire.

www.dacoromanica.ro

18. *Luat-au ceva de a vostru?*

Iată izvodul de pe cele ce au luat dela mine, de la Ioan Diaconovici, și dela Onul argat, iară dela mine, Vasile, n'au avut ce lua.

Izvoadele s'au alăturat supt L. L. M.

ss. Vasile Palamar, argat.
Ilie Barbă Neagră.
Onul argat.

Fiindcă Cuviosia Sa vicariusul Ilarion Larar să află la Zaliscic în slujba monastirei pentru cumpăratul piinii, și Macarie Rotărian iarăș nu-i acasă, a cărora chilii ca și altora s'au spart, pentru aceia s'au lăsat pînă vor veni.

Dragomirna, 17|28 Septemvrie 1795.

(ss) Ipatii Ioanovici Ieromonah.
(ss) Spiridon Stefanovici Ieromonah.
(ss) Isaia Baloșescul Arhimandrit și Stareț.

Actum în Dragomirna, 6 Octomvrie 1795.

După venire vicariului și a monahului Macarie Rotărean,

Pe Cuviosia Sa vecariusul s'au poftit înnainte.

19. Știm că tălharii care au năpădit asupra monastirii noastre, precum te vei fi înștiințat, au stricat încuitorile și au umblat și în chiliile Cuviosiei Tale, pe care eu după ducere lor am pecetluit-o. Deci, acum, după ce ai venit, ce pagubă ai aflat înnuntru?

— Dintru ale mele lucruri n'au luat mai mult decît aceste ce am arătat întru acest izvod, că n'am lăsat multe în chilie.

Dar a bucătarului Palievici era în cămara mè strecată pus un sicrieș, și un ceasornic de sîn pe părete. Acel ceasornic au luat, și din săcrieș niște brățare de argint. Iată aice ieste și izvodul lui.

Aceste două izvoade s'au alăturat supt slov. I, P, O.

(ss) Ilarion Lazăr vicarius.

Pe Macarie Rotărian s'au chiemat.

20. Ce pagubă ai aflat Cuviosia Ta în chilie?

— De la mine au luat tot, mai ales bani, ce am avut cîștigați cu meșterșugul mieu zugrevesc cu multe ostenele din copilărie, care anume am însămnat întru acest izvod. Mai mult decăt atăta n'am avut, nici mi-au rămas vre-un craițar.

(ss) Macarie Rotărian.

www.dacoromanica.ro

Izvodul s'au alăturat supt L, R.

Și, știind că toți frații s'au întrebat, și nu s'au aflat mai mulți păgubași decît cîți s'au însămnat întru acestă cercetare, pentru aceia s'au încheiat acest protocol.

Dragomirna, 6 Octomvrie 1795.

(sigil.)

ss. Ilarion Lazar vecarius.

ss. Spiridon Stefanovici Ieromonah.

ss. Isaia Baloșescul Archimandrit.

Publicat de **N. I.**

DĂRI DE SAMĂ

C. I. Popp-Șerboianu, *Les Tziganes*, Payot, Paris 1930 (397 pagini și 8 tablouri comparative ale gramaticei).

Într'o mulțime de capitole și sub-capitole autorul își propune să trateze istoricul și limba acestui popor. În ceia ce privește limba, face diferite comparații între studiile autorilor străini, dar istoricul propriu-zis nu cuprinde decît șaizeci și cinci de pagini, dintre care douăzeci sînt ocupate cu tot felul de ipotese referitoare la originea și data venirii Țiganilor în Europa, iar de la p. 45 până la p. 53 este discutată apariția și viața celor din Romănia (numai în cincizeci și două de pagini); restul de aproape treizeci de pagini de istorie, după cum spune autorul, cuprinde capitole care tratează: categoriile de Țigani, tradiții, concepția asupra patriei și religiei, Țiganii musicanți, obiceiurile și diferite șarlatanii pe care aceștia le practică pentru a-și ciștiga existența zilnică.

În afară de acestea un dicționar și un chestionar prin care autorul intenționează, poate, să ne învețe țigănește.

Este o lucrare cît se poate de slabă, fiindcă Țiganii în istoria socială a neamului românesc au avut un rol destul de însemnat; iar documentele referitoare la tot felul de transacții în legătură cu Țiganii sînt foarte numeroase.

Prin urmare materialul documentar de prima importanță era în cantitate îndestulătoare și nu aștepta decît specialistul care să-l studieze și să-i dea o formă narativă oarecare.

Lucrări de felul acesta, cuprinzătoare de legende, folclor și vocabular erau tipărite destule; dar ele nu erau de mare folos, și una în plus înseamnă exact același lucru.

www.dacoromanica.ro

Putem spune cu toată convingerea că-i este superioară chiar „Schița despre Țigani" a lui M. Kogălniceanu, tipărită acum o sută de ani.

Studii documentate basate pe material istoric a făcut d. N. Iorga în *Studii și documente,* vol. XVI, și în *Weltgeschichte* a lui Hans F. Helmont, vol. IV, Lipsca 1919. P.

* * *

D. Murărașu, *Eminescu și clasicismul greco-latin; M. Eminescu: Cultură și știință,* București (1933).

D. Murărașu scoate la iveală, din manuscrisele lui Eminescu, încercări multiple de a traduce după original *Iliada* și *Odiseia:* el caută a da o formă românească și unor ode ale lui Horațiu. Se folosesc și unele însemnări pentru a se arăta cum a ajuns poetul a-și însuși limbile clasice. Foarte interesantă e oda îndreptată către Horațiu în ritmul acestuia (pp. 20-1); sînt versuri care au intrat apoi în bucata 'n formă antică a suferinților lui. Dar tendința spre traduceri din operele antice nu e un resultat al colaborării la „Convorbiri" (v. p. 29).

A doua parte reproduce cugetări ale lui Eminescu despre raporturile dintre cultură și știință.

* * *

D. R. Mazilu, *Diaconul Coresi, contribuții* (fasc. 3 din publicațiile „Institutului de istorie literară și folklor"), Ploești 1933.

Broșura d-lui Mazilu, un model de lucru atent, spune ultimul cuvînt în discuția pe care a provocat-o invasia broșurii puțin cam sălbatecă a d-lui M. Predescu. El nu e în folosul tînărului cercetător.

Partea positivă covîrșește observațiile critice. Pentru prima oară se dă întreaga bibliografie metodică a lucrărilor „diaconului". Fiecare e reluată din nou în studiu, cu presintarea obiectivă a părerilor de pănă acum. Se pare în adevăr că *Evangheliarul* nu e husit.

Fără aceste pagini nu se va mai putea lucra asupra literaturii românești în secolul al XVI-lea.

* * *

www.dacoromanica.ro

Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefan-cel-Mare*, Iași 1933.

La admirabila colecție de documente ale lui Ștefan-cel-Mare, publicată de I. Bogdan, harnicul profesor ieșean Mihai Costăchescu adauge, cu obișnuita-i bogăție de comentariu, optzeci și șapte altele. La no. 1 explicarea „Hreascăi", nu ca o localitate, ci ca tufăriș (mlăștinos), p. 5. Însuși argumentul adus de d. Costăchescu contra originii muntene a Oltei, mama lui Ștefan (că fratele ei, Vlaicu, era un pribeag), pledează pentru părerea obișnuită. Că fiul său se chiamă, „moldovenește", Duma n'are a face. Datele adause de d-sa (p. 8) sînt judecate „nu cu totul sigure", și ne învoim. Observațiile asupra celor doi Bogdani, p. 11, sînt mai judicioase. Foarte amănunțit lucrate știrile asupra familiei lui Ștefan. Tot așa și cele despre data suirii în Scaun a lui Ștefan. Lăn Rujină de la no. 3 nu poate fi „Lînă", ci ceva în legătură cu Leon. O altă largă notă, despre neamul lui Tăutu, p. 25 și urm. Pentru Săcuianul, ginerele Logofătului Ioan Tăutu, care Săcuianul ajută pe un pretendent supt Ștefan-cel-Tînăr, p. 29. Un „brîu de argint poleit cu aur", p. 50, nota 3. Neamul lui Arbure, p. 56. Munteni la Ștefan, în 1491: Neagoe Orbescul, cu nepoții după fratele Vlad: Vlad și Neagoslava, no. 43. „Girlele ce să numescu Chișcina" (p. 233, no. 74) se potrivesc cu etimologia noastră a Chișinăului (= cădere de apă).

* * *

Ioan Negoescu, *Istoricul școalelor din Tîrgoviște*, Tîrgoviște 1933.

Mica lucrare e destul de bine informată. Se relevă dascălul de românește de la schitul Gorgota, în 1813 (pp. 12-3). Întăiul dascăl de Stat în oraș e Mihail Drăghiceanu, de origine Oltean, înaintașul meritosului istoric al monumentelor noastre istorice, d. Virgil Drăghiceanu (v. p. 15 și urm.), care el însuși a cercetat acest trecut școlar. El apare ca Mihalachi Drăghici în certificatul de examen din 9 Mart 1832. Unul din profesori, I. D. Petrescu, călugăr răspopit la 1850, era din Vălenii-de-Munte (p. 50 și urm.). Dintre cărțile lui, cunosc numai *Mitropoliile țerii*, plină firește de rătăciri, dar cu citații curioase. Și un Condurățeanu a fost întăiu la Vălenii-de-Munte: e autorul Dicționarului geografic al județului Dimbovița. Vlahuță a fost profesor la gimnasiu (v. p. 59 și urm.). Conflict cu comisiunea și destituire, la Novembre 1882. Articol în

www.dacoromanica.ro

Armonia din 4 Novembre. Se trimete și la *România liberă*. A fost și avocat, de la „fabrica din Tîrgoviște", cu prețul de 120 lei. La 1882–4 e din nou profesor, la școala de la Dealul. „Dormi în pace" a fost scris pentru iubita, moartă tînără, profesoara Matilda Grecescu.

* * *

I. Mînea și L. P. Buga, *Cum se moșteniau moșiile în Țara-Românească până la sfîrșitul secolului al XVI-lea? Contribuțiuni la istoria vechiului drept din Țara-Românească*, I (din „Cercetări Istorice", VIII–IX), Iași 1933.

E o lucrare de mare merit, care fixează definitiv unele situații din vechiul nostru drept. E și o analisă răbdătoare a multe documente, și inedite, și schițarea unor linii largi, în general juste. Înfrățirea se bucură de cea mai largă tratare, ca și înfiarea (și de fiice). Tot așa despre danii, revendicări, jurători. Multe știri de mare interes: se vede că pîrcălabul Gherghina era un Bălean și „unchiul Radului-Vodă" (cel Mare) (p. 15, nota 3). Răscoala supt Vlad Călugărul a lui Milea, care aduce alt Domn și e „aruncat" în cetatea Poenarilor *(ibid.)*. Data de la Hurmuzaki, XI, p. 856, *nu* e greșită (cf. p. 65, nota 3): am controlat-o. Un Tecuciu ca nume de om (pp. 81, 105). Biografia lui Drăghici fiul lui Stoica, marele boier din secolul al XV-lea, p. 87, nota 2. Ελλῆνες=rumîni, p. 103. Cumanii de la pagina 132, nota 5, nu sînt barbarii. Despot ca nume de moșnean în 1586, p. 137.

Lucrarea e o comoară de lămuriri.

* * *

George P. Nedelcu, *Puterea părintească în vechiul drept românesc* [București 1933].

E o lucrare de linii largi și bine scrisă, în care considerații generale precedă obiectul românesc al cercetărilor. Pentru istoria Romînilor informația este din Xenopol. Analisa documentelor, bine alese, e făcută cu pătrundere. Se întrebuințează cu folos și poesia populară, ba chiar povestea. Documentul inedit de la pagina 119 ar avea, așa de tărziu ca 1730, pentru regiunea Neamțului forma rotacisantă „omiri" (oameni). Originalitatea pravilelor tipărite din secolul al XVII-lea n'a fost încă destul cercetată.

N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

CRONICA

În „Gînd românesc", 3-4, o scrisoare a lui Avram Iancu (din 1859, despre visita lui Franz-Joseph la Cluj). D. D. Şt. Petruţiu arată buna primire la „Telegraful Romîn" a scrierilor lui Al. Russo.

*

Folositoare informaţii biografice locale în broşura d-lui I. M. Dimitrescu, *Îndrumătorii (figuri focşănene de ieri)* (Focşani 1933).

*

Discuţii asupra metodelor de învăţămînt al istoriei în „Bulletin trimestriel de la conférence internationale pour l'enseignement de l'histoire", 1933, 2. Cuprinde multe programe şi unele propuneri destul de îndrăzneţe.

*

D. Mihail Iorgulescu tipăreşte (Bucureşti 1933), ca parte a treia din „Studiile de istorie comercială", o scurtă cercetare despre „Epocile prospere în exportul românesc". Consideraţiile generale sînt sprijinite pe documente contemporane (la p. 21, nu „Mathias von Murano" pentru Veneţianul Matei din insula Murano).

*

D. Candid C. Muşlea publică şi aparte studiul său, semnalat aici, din „Ţara Bîrsei" despre protopopul Eustatie Grid.

*

Un articol ilustrat, de d. V. Moldovanu, despre „crestături în lemn", din părţile Clujului, în revista „Vlăstarul Cîmpiei", I, 9-12.

*

În „Memoriile Academiei Romîne", III, XIV, 1, un studiu de N. Iorga despre „Opinia publică germană şi Romănia lui Carol I-iu înainte şi după războiul de independenţă" (cu un portret necunoscut al lui Carol I-iu).

*

Dd. I. Dermer şi I. Marin dau o excelentă lucrare de geografie şi statistică, *Maramureşul Românesc* (Bucureşti 1933). Multe şi bune ilustraţii.

*

www.dacoromanica.ro

Preotul M. Ciuchir se ocupă în „Viața Basarabiei", II, 9, de originea Găgăuților. Am arătat că ei sînt urmașii vechilor colonii grecești de la Marea Neagră.

*

În „Memoriile Academiei Romîne", seria III, XIV, 2, generalul Radu Rosetti studiază „evoluția mijloacelor și a chipului de făptuire a războiului de la moartea lui Ștefan-cel-Mare pînă la acea a lui Matei Basarab". E aceiași despoiare complectă a izvoarelor pentru a trage concluzii nouă ca și pentru părțile precedente.

*

În broșura d-lui M. I. Costian, *Regele Carol II, și partidele politice* (București 1933), sînt multe lucruri adevărate, spuse curagios.

*

Cîteva documente despre Buzești în cartea maiorului Gh. S. Buzescu, *Reconstituiri istorice, privind familia Buzeștilor* (Sibiiu 1933).

*

În cartea arhiereului dr. Veniamin Pocitan Bîrlădeanu, *Vechea episcopie a Hotinului* (extras din „Biserica Ortodoxă Romînă"), București 1933, introducerea nu e totdeauna în curent (unele cărți sînt citate după studiul, din 1925, despre episcopia Hotinului de ierodiaconul Laurențiu Busuioc). Istoria cetății putea fi lăsată la o parte. Dar izvoarele privitoare la episcopie sînt bine întrebuințate. La urmă: bibliografie.

*

Potirele suedese date de d. Carl r. af Ugglas, în *Kyrkligt guld och silversmide* (Stockholm 1933) corespund cu totul celor din Moldova veacului al XVI-lea.

*

În *Forschungen und Fortschritte*, IX, 32, d. Kornemann tipărește comunicația sa de la Varșovia despre „granițile nevăzute ale Imperiului roman" (legăturile cu Statele clientelare).

*

Note despre revistele pentru învățători de d. Pavel Jumanca, în *Școala și Viața*, III, 7-8.

*

www.dacoromanica.ro

Sprijinită mai ales pe ştirile date de d. Emerit, dar şi pe ziare şi pe inedite, d-na Cornelia Costescu (Başturescu), schiţează fisionomia lui Victor Place, ajutătorul Unirii *(Victor Place,* Bucureşti 1933). Se dă şi portretul lui, până acum necunoscut.

*

Cîteva note despre relaţiile lui Cuza-Vodă cu Polonia le dă d. Gh. Duzinchievici, în *Cercetări istorice,* VIII, 2.

*

Marele istoric al Belgiei, d. Henri Pirenne, dă, în vol. VIII din colecţia d-lui Glotz, „Histoire générale", o privire asupra civilisaţiei economice a Europei „din veacul al XI-lea la jumătatea celui al XV-lea". Se începe cu teoria sa cunoscută asupra rolului transformator al Arabilor. Partea privitoare la Italia bizantină şi la Veneţia e foarte scurtă. Poate şi cruciatelor li se putea atribui mai mult loc. Asupra faubourgurilor autorul vorbise pe larg la Congresul de istorie din Londra. Se presintă în chip nou circulaţia în această întinsă epocă.

Tot acolo o bogată presintare a literaturii în aceiaşi perioadă, de d. G. Cohen. Şi d-sa admite că *Chanson de Roland* e înaintea cruciatei, cînd totul în ea pledează pentru începutul secolului al XII-lea (v. p. 211). Nu e vorba de Orient şi de Polonia chiar. Literatura franceză a secolului al XIV-lea e trecută răpede.

Foarte sus se ridică, prin idei generale largi şi noi şi prin marea frumuseţă a formei, atît de personale, istoria artei de d. Focillon. Influenţei orientale, şi prin barbari (ramura gotică), i se face de la început o parte cuvenită (v. p. 430).

*

În *Cercetări istorice,* VIII-IX (Iaşi 1933), ca părţi nesemnalate deosebit: de d. N. Corivan, „Politica secretă napoleoniană şi atitudinea Rusiei în preajma războiului franco-austriac din 1859" (perfect informată), de d. Gh. Duzinchevici, „Din vremea lui Cuza-Vodă" (raporturi cu Serbia, întregire la istoria cunoscutei alianţe din 1862; Ministeriul al doilea al lui M. Kogălniceanu). D. Th. Holban publică două scrisori româneşti ale lui Gavril-Vodă Movilă: extraordinar de interesantă corespondenţa cu Gaşpar-

www.dacoromanica.ro

Vodă din Moldova, cu privire la recrutarea de către acesta de „oameni striini" și știri politice (pe alocurea cetirea pare a fi defectuoasă). Pascal căpitanul e de sigur un Ragusan, ca și aceia de cari am vorbit în *An. Ac. Rom.*, XX. Scrisoarea ungurească a lui Francisc Lugasi, din 27 Septembre 1706, arată cum Constantin Cantacuzino Stolnicul căuta să se informeze pentru istoria sa din Bonfiniu, Istvánffy, Ioan și chiar Alexe Bethlen. Documente interne publicate de d. Alex. Băleanu (trădarea contra lui Petru Rareș a lui Crasnăș Vistierul, no. 7; năvala lui Timuș, no. 29; Ștefan Petriceicu ca boier, no. 53).

De d. Constantin Andreescu, *Așezări franciscane la Dunăre și Marea Neagră în sec. XIII-XIV*. N'aș crede că „Vicum" din 1287 e Vicina (se afirmă că e un loc al Tatarilor; v. p. 153, dar și p. 155). „Vierie" la p. 155 trebuie să fie „Iverie". „Maurum Castrum" de la 1342 (p. 156) e în Italia. Litavor (Litovoiu) s'a dovedit ca o invenție a lui Hasdeu (v. p. 161). D. Minea vorbește pe larg despre pretendentul Gonțea supt Petru Rareș (p. 215 și urm.).

*

În *Den Freunden Goethes im Auslande*, publicată de Academia Germană din München (1932), insemnări ale visitatorilor străini la marele poet. Și Ruși, Unguri, Sîrbi, Greci.

*

În colecția Halphen și Sagnac, d. Henri Hauser dă un mare volum, *La prépondérance espagnole (1559-1660)*, Paris (1933). Expunerea, foarte bogată, e deosebit de clară. Rolul Iesuiților putea fi urmărit mai departe, în Ardeal, la noi, la Moscova. Poate că rolul lui Socoli (n'aș accepta noua ortografie) în ofensiva de supt Soliman-cel-Măreț n'a fost așa de mare. Toată partea aceasta e de sigur prea scurtă.

*

În *Arhivele Basarabiei*, V, 4, d. T. G. Bulat publică acte din „Arhiva Senatorilor" cu privire la ciobanii mocani. Note despre familia lui Scarlat Sturdza, guvernatorul Basarabiei, de d. Gheorghe G. Bezveconnii. Cu privire la criticile acestui harnic cercetător, eu n'am spus, în *Basarabia noastră*, că Scarlat Sturdza era un „voltairian" în sens religios, ci numai că *„fusese o bucată de vreme*

www.dacoromanica.ro

un îndreptător în sens voltairian al învățămîntului moldovenesc"; deci nu e de loc tot una. De familia lui vorbesc, citînd totdeauna izvorul, în aceiași carte, la pp. 152–3. Pasagiul criticat la pagina 307 nu-l găsesc: dacă d. Bezveconnii binevoiește a-mi arăta de unde l-a luat vom căuta împreună izvorul. E mai bine decît a trage în vînt. Citeva acte din arhiva mănăstirii Văratec.

*

În revista *T. Codrescu,* II, 11, d. Gh. Ghibănescu publică un document de la Vlad Călugărul și altul de la Vlăduț, care numește pe Basarab Laiotă „Basarab Voevod cel Bătrîn", dar pe cel Tînăr cu porecla de batjocură „Țăpăluș" (p. 162). Un interesant izvod de cheltuieli din secolul al XVII-lea (și un „gălbănar", p. 167). În n-l 12 se dă cartea de blăstăm a Mitropolitului Teodosie pentru a se afla cine a fost „vînzătoriu sîngelui" lui Constantin Cantacuzino Postelnicul (21 Aprii 1669) (pp. 179–80).

*

Un bogat material folkloric și sociologic se găsește în biografia d-lui Ion S. Floru, *Un copil, un sat* (București 1931). Numele d-lui Floru vine de la satul cu acest nume, în județul Olt. E de uimit precisiunea amintirilor, rînduite pe numele tuturor celor cu cari viitorul profesor de istorie a fost în atingere prin anii de copilărie. E o lucrare foarte prețioasă, care pe nedrept a fost trecută supt tăcere.

*

În broșura *Din trecutul nostru, Boierii Hîncu, Sîrbii în Basarabia* (Chișinău 1933), d. Gheorghe G. Bezveconni dă mai ales știri despre petrecerea la Chișinău a lui Caragheorghe și a familiei lui în exil (fiul Alexie, porucic, se îngroapă acolo, la treizeci și trei de ani, în 1831; a luat pe Maria Trohin, Romîncă, și a avut cu dînsa un fiu omonim, tatăl prinților Bojidar și Arsenie Caragheorghevici). Fetei lui Caragheorghe, Maria, atunci o copilă, îi dedică Pușchin una din bucățile sale. În Chișinău a stat și Mitropolitul grec de Belgrad, Leonte, fiul lui Lambros, și Machedonschi, cu un frate. Liprandi, de care e vorba la pagina 14, e acela care la 1828 a intrat în Iași, unde fusese spion, ca să aresteze pe Ioan Sandu Sturdza-Vodă. Se reproduce și monumentul lui Alexe Caragheorghevici.

*

www.dacoromanica.ro

Prețios material de folklor în noul Buletin al Muzeului etnografic din Cluj, *Culegătorul.*

*

Bune observații de călătorie și o bogată ilustrație în Elie Bufnea, *Pe drumuri japonese* (f. an).

*

În *Revista fundațiilor regale,* I, 1, frumoase pagini ale colonelului N. M. Condiescu despre regele Ferdinand. Statistică despre școlile din Blaj de d. G. Bogdan-Duică, note despre lupta contemporană a Românilor ardeleni contra Statului ungar de d. Z. Pîclișanu, o biografie a lui Visarion Roman, organisatorul economic al Ardealului, de d. I. I. Budu. Prețioase amintirile colonelului Lăcusteanu, precedate de un studiu amănunțit al d-lui I. C. Filitti. Caricatura lui Maiorescu de d. Gala Galaction e deosebit de reușită.

În aceiași Revistă I, 2, amintiri de studii superioare ale d-lui C. Rădulescu-Motru (se menționează buna apreciere din partea lui T. Maiorescu; făcînd parte din comisiunea care a examinat pentru catedra de Universitate pe d. Motru, știu cît de pornit era același Maiorescu contra d-sale și pentru d. P. Negulescu; nu știu dacă e dreaptă aprecierea despre Hasdeu că „era un amestec curios de geniu și de nebunie", d-na Maiorescu era născută Rosetti, nu Bengescu; remarcabile unele observații, de maturitate reflexivă, ale studentului la Paris, în 1889, p. 281). Urmează Amintirile lui Grigore Lăcusteanu, publicate de d. I. C. Filitti (la p. 301, ἓν ἐγκώμιον, nu ἐν ἐγκομίῳ). Foarte plastică scena rostirii cuvîntării în fața Domnului de copilul de patru ani și ducerea lui călare acasă Se afirmă că Vodă Alecu Suțu a fost otrăvit, și cu voia fiilor săi, eteriști (?). Aprecierea desprețuitoare a lui Tudor, „omul foarte neînsemnat" (p. 302). Lăcusteanu, tînăr, îndeplinește supt Ruși, în 1829, o misiune împreună cu Cîrlova (p. 305). Folositoare știri nouă despre războiu, Viitorul colonel intră în oaste întăiu la Ruși, pe cari-i laudă entusiast. D. Barbu Brezianu culege din scrisul lui Anton Pann ce trebuie pentru a se vedea „hristoitia" lui. D. Valeriu Marcu încearcă a defini pe Bismarck. D. George Stroe se ocupă de crisa franceză de la începutul secolului al XVIII-lea și de metoda lui Law.

*

www.dacoromanica.ro

O scurtă autobiografie a protopopului Simeon Balint o dă d. C. Lupeanu, în noua revistă *Blajul*, I, 2. De d. Coriolan Suciu un articol despre clericii uniți întrebuințați ca misionari în Muntenia între 1818 și 1829. Se dă o scrisoare, din 26 Maiu 1797, în care Șincai se cere reprimit în călugărie.

*

În *L'année politique française et étrangère* (Novembre, continuat în Decembre), un foarte luminos studiu al d-lui P. Berline despre „economia sovietică judecată după fapte". Se arată că lipsește în Rusia atmosfera americană pentru o tehnică imitată după a Americei, că disproporția unei creațiuni artificiale cu mediul e enormă și că, mînați de patima de a crea industrial, sovieticii uită să-și facă socotelile. Ce costa înainte de războiu 6,74 ruble costă azi 22,71 la prețurile „fondului normalisat" și 80,60 la prețul „fondului comercial"; în schimb, produsele agricole n'au preț corespunzător. Rebutul unei fabricații pripite e enorm. Condițiile lucrului continuu pentru mașini lipsesc. D. Bernard Lavergne face o critică distructivă a sufragiului individual, „creștin și cartesian", nu primește pe cel corporativ, ci cere „sufragiul social", „proporțional cu instrucția, anti-proporțional cu numărul și averea", alături de celălalt. Numai cît nu se vede clar cum s'ar restabili „echilibrul fericit" peste deosebirile de ocupație.

*

Traducerea, în foarte bune versuri, a lui Lucrețiu de d. D. Murărașu e precedată de o bună prefață, sobră și clară *(Lucrețiu, Poemul naturii* [1934]).

*

În revista *Ion Maiorescu*, III, 7-8, d. Mih. Paulian presîntă istoricul liceului craiovean. E o lucrare solidă, de largă informație și cu întrebuințare de inedite. O biografie a profesorului Fontanin de d. C. D. Fortunescu.

*

În editura Noske din Lepzig d. Friedrich E. Weinreich dă un întins studiu documentat, *Die Verfassung von Rumänien von 1923* (în „Abhandlungen des Instituts für Politik, ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht an der Universität Leipzig" (1933)).

www.dacoromanica.ro

Autorul crede în tratatele cu Turcii. Informația, căutată cu grijă, nu e pretutindeni nici deplină, nici sigură. E o greșală a se crede (v. p. 45) că vre-odată situația *de drept* a țerilor noastre s'ar fi schimbat. Analisa juridică e întinsă și bună. Comparația cu alte stări de lucruri și enunțări de doctrină e bogată și foarte folositoare.

*

O biografie și apreciare a activității d-rului I. Cantacuzino o dă d. dr. S. Irimescu, în cuvinte frumoase (*Profesorul I. Cantacuzino, un biologist general și un mare umanist*; din „Viața Românească", 1934).

*

În *75 ani de la întroducerea primului timbru românesc, 1858* (București 1934), pe lîngă splendide ilustrații, o istorie a cailor de olac și a primelor poște românești.

*

In *Siebenbürgische Vierteljahrsschrift,* Octombre-Decembre 1933, un studiu al d-lui R. Huss despre jocuri romane în Ardeal, unul de d. Ludwig Klaster despre portul săsesc sibiian în secolul al XVIII-lea. Restul privește limba și obiceiurile Sașilor.

*

Note despre Gonată, ales membru al Academiei Romîne la început, în broșura d-lui Gheorghe G. Bezveconîi, *Din trecutul nostru,* 2 (Chișinău 1933).

*

Ilustrația cărții d-lui T. G. Bulat, *Istoria modernă și contimporană,* manual (Craiova 1933) e de sigur excepțională, admirabilă prin noutate, bogăție și gust. Textul e în genere corect, de și fără coloare —, afară de partea care privește tocmai pe Romîni și în genere Orientul. Relevez: Kahlenburg pentru Kahlenberg, „Koeprili III-lea" (?), „Pajarevat" pentru Pojarevaț, „Cremlin, un oraș, în orașul Moscova, creiat de Ivan al III-lea în secolul al XIII-lea". Carol al XII-lea stătu la Varnița, nu la Tighina. Lipsind o cunoaștere serioasă a imensei materii, nimic nu e caracterisat și stilul e lipsit de calități literare (te întrebi une ori dacă nu se urmează prea de aproape un text frances). A se vedea mai ales paginile

www.dacoromanica.ro

consacrate Revoluției franceze (pentru legătura lui Bonaparte nu se poate zice: „*Napoleon* luă măsuri ca cele două Consilii să țină ședințe la St. Cloud"). Scrierea numelor proprii nu e îngrijită: nu se poate „Dantig" și „Pozen". Și la ilustrații: „Combacérès", „superbul regiment de *avant*-gardă", „Darin" pentru „Dalni". Ca dovadă a grabei în scris: „De și mort, politica lui Cavour fu urmărită" (p. 315).

*

De d. Ion D. Isac, *Zile de sbucium și glorie, I, Pe valea Jiului*, 1916 (București [1933]). E aici adevăr, duioșie și talent.

*

În „Arhiva" din Iași, 1933, 3-4, de Gh. Ungureanu se ocupă de planul lui Alexandru-Vodă Moruzi de a înzestra Moldova cu un cod. Autorul a găsit însăși ordonanța domnească pentru alcătuirea acestei compilații (13 Iunie 1804). Lucrarea a fost făcută — se știe — de Toma Carra.

*

În *Viața Basarabiei*, II, 12, documente de la începutul veacului trecut.

*

D. Eliodor Constantinescu publică al patrulea volum din traducerea lui Plaut *(T. Macc. Plauti Comœdiae, vol, IV,* 1934).

*

O nouă versiune a baladei lui Pașa Morcoș-Malcociu, în *Izvorașul,* XIII, 1.

*

În *Fornvänen* din Stockholm, XXVIII (1933), d. Carl Engel dă un întins studiu despre „mormintele megalitice din Prusia Orientală", cu observații asupra culturii neolitice de pescari și vînători, pe malurile acelea ale Balticei. În articolul d-lui K. B. Wiklund, interesant numele plugului la Finesi: *aura* și *aatra*, care ar veni de la Suedesul *årder*, care-și are corespunzătorul și în alte limbi nordice. E evident *aratrul* roman. Pînea, *teipä*, e pus în legătură cu cuvinte germanice, dar v. slav. *hleb*. Numele regelui *(kuningas)*, prințului *(ruhtinas;* suedes: *drott)* și aurului *(kulta)* sînt de origine

www.dacoromanica.ro

germanică. Fără dreptate se respinge teoria d-lui Tallgren că împrumuturile germanice sînt de la Goți, nu de la Suedesi. Argumentele filologice opuse concepției arheologului sînt foarte slabe. Părerea combătută se potrivește cu aruncarea spre Baltică a Goților prin năvălirea Hunilor. Într'o notiță *(ibid.,* pp. 184-6) d. Tallgren respinge observațiile d-lui Wiklund ca provocate de considerații naționaliste. Arheologic nu se constată influențe suedese în Finlanda înainte de epoca istorică.

*

În *Viața Basarabiei,* III, 1, d. Al. David dă forma românească a *Șalului Negru* al lui Pușchin. Cînd am vorbit de „influență", am înțeles și a formei.

*

Obiceiuri populare la copiii din Drăguș, în Țara Oltului, le presintă d. Traian Herseni, în *Arhiva pentru știința și reforma socială,* XI, 1-4. D. Adrian Gh. Negrea adauge observații asupra Drăgușenilor trecuți în America.

*

În *Atti del reale Istituto veneto,* XCII[2], d. Giovanni Bellino tratează pe larg, cu citație de multe izvoare, *Vendetta la Slavii-de-Sud.* Și autorul recunoaște că năvălirile slave n'au putut distruge lumea romană pe care au găsit-o (p. 728).

*

În *Siebenbürgische Vierteljahrsschrift,* Ianuar-Mart 1834, d. Konrad Schünemann se ocupă de colonisarea germană în evul mediu. Autorul crede că „Latinii" din Gran și Alba Regală erau „burghesi din Ținuturile de limbă franceză în Vestul Imperiului roman". D. Richard Huss discută chestia unui episcopat grec de Bălgrad (Alba-Iulia) care ar fi precedat pe cel latin. Se aduce înainte nu numai pasagiul din cronicarul bizantin Skylitzes despre episcopul Ierotei, dar și notița scoasă înainte, după Jagic, de Thallóczy, în *Századok,* XXX (1876), pp. 199-201, despre împrumutul de la Greci al celor doi „cneji" („knaz") ai Maghiarilor. Dar „Ipidachii" de acolo nu pot fi, cum propune d. Huss, cu teoriile d-lui Diculescu în minte, „Gepido-Dacii" (!).

*

www.dacoromanica.ro

În *L'Europa Centrale,* 1934, n-le 3 şi 4, un studiu al d-lui N. Munteanu despre Goethe la Romîni.

*

A apărut traducerea în românește, de d. Telemac Dan, a lucrării, foarte interesante, a vicontelui engles d'Abernon, despre *A optsprezecea bătălie decisivă în istoria lumii, lîngă Varşovia, in anul 1920,* Varşovia-București 1934.

*

Cartea d-lui C. Sfințescu, *Urbanistica generală* (București 1933), cuprinde şi multe ilustrații, parte din ele presintînd privelişti din țară.

*

În *Arhitectura 1931-1933,* o vedere a Bucureștilor din 1848, luată de Preziosi din Turnul Colţei (p. 15). Alta a turnului mănăstirii Aninoasa şi a bisericii din Pădureţu (Argeş). D. Simotta dă un număr de desemnuri represintînd monumente din Atena şi Salonic.

*

În *Izvoraşul,* XII, 11-2, o variantă a baladei *Miul.*

*

În *Albina,* XXXVII, 1, o frumoasă reproducere a tîmplei de la Arnota.

*

În *Anuarul* Institutului de studii clasice pe 1928-32, partea a doua (Cluj 1933), d. Teodor A. Naum se ocupă de omagiul lui Virgil către Italia. De foarte mare folos cercetarea amănunțită a d-lui N. Laslo despre traducerile poetului în românește: e rodul unei munci stăruitoare.

*

În *T. Codrescu,* II, 11, documente de la Vlad Călugărul (unul fals).

*

În *La Rassegna italo-romena,* XIII, 12, d. Mario Ruffini presintă amănunțit călătoria la Roma a lui I. Slavici. Bogată bibliografie.

*

www.dacoromanica.ro

Cartea de cîntece pentru școli a d-lui P. Breazul (Craiova 1933) are, prin cîntece și prin ilustrații, și o valoare științifică pentru studiul folklorului.

*

Într'o formă, care e une ori tot așa de atrăgătoare ca a celui mai bun roman — și autoarea a scris atîtea! —, Noëlle Roger (d-na Pittard), dă, supt titlul *Jean-Jacques, le promeneur solitaire* (Paris 1934) cea mai bună presintare a vieții lui Jean-Jacques Rousseau. Notele arată cunoașterea adîncă a subiectului din partea fiicei lui Théophile Dufour, care a făcut atîta pentru lămurirea vieții și operelor lui Rousseau.

*

Foarte frumoase primele pagini din Memoriile reginei Maria, redate românește în *Revista scriitoarelor și scriitorilor romîni*, VII, 11-2. Nu se poate înfățișa mai vioiu tabloul vechii Curți a Rusiei, cu tot ce cuprindea într'însa.

*

În cartea d-nei Marta Bibescu, *Lettres d'une fille de Napoléon (Fontainebleau et Windsor), 1853-1859*, Paris 1933, e vorba de fiica nelegîtimă a lui Napoleon, d-ra Pellaprat, care s'a măritat a doua oară cu un Caraman-Chimay. Scrisorile privesc planul de căsătorie între prințul Napoleon, luat în vedere și ca Domn al Romăniei, și între o princesă englesă: prințul de Caraman-Chimay fusese trimes oficial ca negociator. I se pare Emiliei de Caraman-Chimay că Împărăteasa Eugenia n'a căpătat ținuta rangului său (p. 102). Cea mai interesantă scrisoare e aceia a soțului ei (p. 112 și urm.). Scrisorile de la Curtea Angliei din a doua parte sînt vioaie și pline de pitoresc. Se adaugă un „jurnal intim" al autoarei scrisorilor.

*

În *Corsica antica e moderna*, II, 4, biografia cardinalului Lucian Bonaparte, fiul lui Carol, prinț de Canino. Asămănarea cu Napoleon e uimitoare. A refusat să se așeze la Curtea lui Napoleon al III-lea. A murit numai în 1895. Ascet, nu se amesteca în politică.

*

www.dacoromanica.ro

În *Analele Dobrogei*, XIII-IV, o discuție între dd. Silvio Ferri și Radu Vulpe cu privire la posibilitățile de refacere a Trofeului lui Traian de la Adam-Clisi. Un memoriu al lui N. Țircă, vice-consul austriac la Hîrșova. De d. Valerian Petrescu, „Urme turcești în Cadrilater" (inscripție de la Silistra a Sultanului Abdul-Megid).

*

În *Kwartalnik Historyczny*, XLVII, I, 1, d. Frederic Papée reiea istoria responsabilităților luptei lui Ștefan-cel-Mare cu Polonii în 1497. Se citează cuvintele Teutonilor: „ea arma que pro magna parte in auxilium voievode sumpseramus, in eundem convertere coacti sumus" (p. 23). Răspunsul d-lui Górka, *ibid.*, I, 2, pp. 316-7.

*

În cartea d-lui Ion Rusu Abrudeanu, *Aurul românesc, istoria lui din vechime până azi* (București 1933), o bogată ilustrație întovărășește textul, care se oprește mai mult, cum era de așteptat, asupra epocii romane. Numai cît de sigur că Fenicienii n'au călcat prin Dacia, ci exploatarea de aur s'a început, după practice asiatice, de Sciții înșii, dintre cari și Agatîrșii: se știe iubirea regilor lor pentru vasele de metal prețios (cf. p. 48). Basileul Sarmis e mai mult decît suspect, cu moneda lui cu tot (pp. 51-3). Dariu n'a venit pentru aur la noi, ci ca să încunjure sălașurile Sciților (cf. p. 53). Mă îndoiesc și de fabricația artistică a aurului la Geto-Daci, cu toată asigurarea lui Pîrvan (v. pp. 65-7). Și războaiele lui Traian sînt dincolo de pofta gloriei și setea de aur. Autorul face o cronică istorică și arheologică, ilustrată, a Daciei romane. E de admis că și după plecarea legiunilor se va fi păstrat putința exploatării colțului cu minele de aur. Turda și Cluj nu sînt nume slave (v. p. 197). Autorul păstrează vechile date pentru întemeiarea Principatelor (p. 203).

Pentru gradul de cultură al strămoșilor poporului românesc e caracteristică păstrarea numelui pentru metalele de monede și de lux: aramă (cf. it. rame, fr. airain), aur și argint, ba chiar cositoriu (cassiterium; Insulele Casiteride).

*

www.dacoromanica.ro

După o notiță din *L'Universo,* XV, 1, pp. 44-5, s'au găsit în Palestina unde zac oasele unei noi categorii preistorice *Palaeanthropus Palestinus,* la Umm Catafa, nu departe de Betleem, desemne pe o peșteră: „elefanți, un ipopotam, un urs, un rinocer, un cap de taur și alte spețe nedeterminate bine". Și în Transiordania, lîngă Hegiaz, s'au descoperit sculpturi de animale pe o stîncă (cornute, un *ibex).* Fotografii, în *Illustrated London News.*

*

In Kwartalnik historyczny", XLVII, 1, 2, pp. 316-7, d. Olgierd Górka apăre față de d. Fr. Papée punctul său de vedere în ce privește expediția moldovenească a regelui Ioan Albert în 1497.

*

Centrul european al dotației Carnegie, publică, în *Bulletin,* 3-4, 1933, două studii, de dd. Jean Escarra și Jean Ray, asupra problemei manciuriene.

*

În „Giornale di politica e di letteratura", IX, IV, d. Pietro d'Ambrosio discută care ar fi împărțirile de introdus în istoria Italiei, cu „o visiune organică" (dar după Croce și Caggese istoria Italiei ar începe din 1860; după Solmi trebuie suită până la August).

*

În *Nouvelle Revue de Hongrie,* Octombre 1933, d. Nicolae Asztalos arată că în sintesa etnică maghiară rasa turco-ugriană e la bază, dar peste ea s'a întins o pătură de cultură turcă.

*

În „Anuarul Liceului din Suceava" d. Rudolf Gassauer presintă cîteva „tipuri de monete moldovenești inedite".

*

În *Revista Istorică Romînă,* III, 2-3, d. D. Russo semnalează o traducere românească veche a cronicii lui Chiparisa; aduce argumente noi pentru preexistența formei grecești (crucea nu e „între Galata și Cetățuia" și nu e chiar „de dimensiuni colosale"; poate că la judecarea operei lui C. Erbiceanu erau de ținut în samă împrejurările în care scria; de sigur că Al. Suțu n'a avut pretenția de a fi un istoric; la p. 145, nota 1, a se ceti Szőreny, pentru „Sozreny", „Arcer Palanca" pentru „Arhizar Palanca"; *podgheaz,* nu e o „armată de incursiune").

*

www.dacoromanica.ro

D. N. Cartojan reiea în *Revista istorică romînă*, III, 2-3, studiul raporturilor dintre *Ceasornicul Domnilor* al lui Nicolae Costin și faimoasa operă a lui Guevara.

*

În *L'Universo* din Florența, XV, 1, d. Aldo Neppi Modona presintă monumente etrusce, între care extrem de interesante fresce din Tarquinia (vînătoarea și pescuitul; de-asupra o scenă religioasă).

*

D. Slătineanu presintă, foarte complect, în *Revista istorică romînă*, II, 2-3, starea actuală a cunoștinților despre portretele lui Mihai Viteazul. Nu cunoșteam portretul falsului Basta care ar fi Mihai cînd am presintat cealaltă operă a aceluiași gravor, care mi-a părut, cu sau fără „barba spaniolă", care mi se opune, a reda un Mihai Viteazul convenabil. Schimbarea de care se vorbește acuma e posibilă; rămine a se mai compara. Noul portret dat de autorul articolului e o simplă caricatură după Sadeler, și nu poate avea nicio valoare. „Kandeanul" e: din Candia și nu știam că Malaspina era un pictor.

*

Tot acolo d. Dinu V. Rosetti despre mormintele de la Snagov. Observații ale d-lui Dan Simonescu despre vechiul tipar muntean (lămuririle despre cartea din 1547 vin de la o notiță ce mi s'a comunicat de răp. profesor rus Petrov, și le-am publicat), de d. Gh. Duzinchevici despre legăturile muntene cu emigrația polonă.

*

În *Boabe de Grîu*, IV, 7, un studiu al d-lui Șt. C. Pop, despre Colegiul Sf. Sava din București. Ilustrațiile înfățișează pe vechii profesori după portrete care se păstrează încă în vestita școală (mai mult de pictorul Henția). O notă despre Nicolae Filimon ca elev al Colegiului supt numele de Nicolae Papadonat și Donat, fiu de lipscan, p. 397, nota 1. Din matricula, din fericire păstrată, de la 1832 se vede că și Bălcescu, de doisprezece-treisprezece ani atunci, stătea pe aceleași bănci, avînd exact aceiași vrîstă ca și romancierul. Între elevii din acel an și Ion Ghica, de șaisprezece ani (p. 397). Și un Costachi Prezan (*ibid.*). Iancu Zalomit,

www.dacoromanica.ro

filosoful, n'avea decît doisprezece ani (pp. 397-8). Şi Bolintineanu învaţă, mai tărziu, acolo (p. 402). Nume de elevi iluştri, p. 416. Se reproduc două cărţi care au fost odată ale Colegiului şi care se află azi la Academia Romînă, purtînd iscălitura lui Constantin Cantacuzino Stolnicul (*Loci communes* al lui Melanchthon şi Predicele episcopului Cornelio Musso) (pp. 404-5), una a lui Carol adecă Scarlat (apoi şi a lui Nicolae) Mavrocordat, ginerele lui Constantin-Vodă Brîncoveanu (*Politique* a lui Bossuet, din 1710) (p. 406). Alta, *Cogitationes*, a lui Pierre Poiret (1715), are iscălitura lui Ioan Scarl. (un Scarlati), rudă cu Mavrocordaţii (p. 407). Multe informaţii inedite.

D. Virgil Vătăşianu descrie castelul Huniadeştilor.

*

În *Revista societăţii istorico-arheologico-bisericeşti din Chişinău*, acum condusă de d. Constantin N. Tomescu, XXIII, păr. Bobulescu dă, din comoara adunată mulţi ani, ştiri despre neamul Mitropolitului Veniamin şi viaţa lui. E o biografie foarte întinsă, care va servi de basă cercetărilor viitoare. Se opreşte însă la suirea în Scaunul mitropolitan.

D. Eugen Procopian se ocupă de Paisie, reformatorul nemţean. Şi această lucrare e bine informată şi bine scrisă.

*

Tot acolo diaconul Paul Mihailovschi dă un număr de documente găsite în Bulgaria, începînd cu al lui Ştefan-cel-Mare din 1468 (dar nu e „satul Gdebil", ci гдѣ бнл, „unde a fost" — cutare jude). N-l 1, 2 e de la Ioan-Vodă cel Cumplit (el e „Ioan Voevod, fiul lui Ştefan Voevod", dar atunci data nu poate fi 1552; iscăleşte, ca de obiceiu, şi cu fiul Pătru). Foarte interesantă rînduiala slujbaşilor de Mitropolitul muntean Grigorie în 1777 (no. XIII). Se semnalează Evangheliariul de la Rilo, scris de ieromonahul Macarie pentru Putna la 1529. Actul grecesc privitor la fundaţia lui Ştefan-cel-Mare la mănăstirea Grigoriu din Athos e foarte rău tipărit. Acela de la Mircea Ciobanul şi Chiajna, dat şi în fototipie, e mai bine reprodus de d. Beza, în *Boabe de grîu*.

*

Acte din Archiva Senatorilor şi în *Viaţa Basarabiei*, II, 11.

*

www.dacoromanica.ro

În *Revista Istorică Romînă*, III, d. Ioan C. Filitti ajunge la resultatul că Dumitrachi, autorul cronicei despre războiul ruso-turc, nu e identificabil ca nume de familie.

*

În *Comptes-rendus de l'Académie des inscriptions*, Iulie-Octombre 1933, d Alexandru Moret arată însemnătatea „stelei" de la Napata pentru campaniile asiatice ale lui Tutmès III.

Tot acolo note despre descoperirea rămășițelor lui Ronsard (pp. 383-4).

*

În *Rivista storica italiana*, IV, IV, III, d. Alberto Pincherle tipărește comunicația sa de la Congresul din Varșovia cu privire la raporturile dintre creștinism și Imperiul roman.

*

De o mare erudiție și foarte bogat în conclusie studiul d-lui Vlad Bănățeanu, în „Codrul Cosminului" (și extras) despre „cîteva numiri grecești pentru noțiunea de *șef*". I se pare că ele vin de aiurea în mare parte (se semnalează și un nume etrusc în nomenclatura geografică greacă). Nimic n'ar mai fi grec: în artă, în meșteșuguri, în religie. „Cultura greacă e construită pe o bază străină." Originea ar fi „egeo-arianică" (dar ce sînt Egeenii?). Etrusc e τύραννος; βασιλεὺς n'ar fi *praetor*, „cel ce merge înainte".

*

În broșura sa „Secretarul de Stat Gheorghe Ioanovici și Statutul Organic al Bisericii ortodoxe romîne din Ardeal" (Cluj), [1933], d. D. Brahariu răspunde învinuirilor ce i s'au adus cu privire la biografia lui Ioanovici. D. Brahariu are pe deplin dreptate.

*

Lucrarea anonimă *Viața și operele compositorului Iacob Mureșianu 1857-1927* (Cluj 1933), de fapt de d. dr. Joe Gherman, e bogată și în știri și în portrete.

*

Un larg cadru de istorie e înfățișat în frumosul articol (nedrept pentru Romîni, firește) *Les Arpadiens et l'Europe*, pe care d. Asztalos îl dă în *Nouvelle Revue de Hongrie*, Ianuar 1934.

*

www.dacoromanica.ro

În *Revista istorică romînă*, III, 2-3, d. A. Iordănescu întrebuinţează forma latină a cronicii lui Miron Costin, care n'ar fi de el, fiindcă nu se citează direct Toppeltin, pentru a recunoaşte care e preferabilă dintre versiunile româneşti.

La cronică, e sigur că inscripţia de pe mormîntul de la Cimpu-Lung al lui Nicolae Alexandru Vodă e contemporană: o arată forma literelor şi tehnica săpărilor în adînc (v. pp. 270-1; notă de d. Damian N. Bogdan).

*

În „Revista Teologică" pe 1932, păr. Ştefan Meteş are o notă despre cîţiva zugravi din trecutul nostru.

*

În *Rendiconti* ale Academiei dei Lincei, ştiinţile morale, istorice şi filologice, seria 6, vol. IX, fasc. 1-4 (1933), d. Manfredi Porena arată că „titlul" de *Comedia* dat operei lui Dante e generic, nu special. El nu admite autenticitatea „epistolei" către Can grande della Scala. Titlul de „comedie" ar fi privit întâiu numai „Infernul". Dar e de părare să se păstreze consfinţita numire de astăzi.

*

Anuarul „Institutului de studii clasice" pe lîngă Universitatea din Cluj cuprinde, pe lîngă un studiu al d-lui T. A. Naum, despre originea „elogiului Italiei" în Georgicele lui Virgil, o foarte amănunţită presintare a tuturor traducerilor lui Virgil în româneşte de d. N. Laslo (e o lucrare de o admirabilă sîrguinţă şi cu aprecieri foarte juste). Despre un manuscript al lui Nichifor Gregoras, d. Şt. Bezdechi. D. Daicoviciu despre un „nou *miliarium* din Dacia". Tot d-sa se ocupă de curioasa inscripţie în latina vulgară, de la Ulmetum, publicată de Pîrvan *(e* pentru *i*, forma *superissetis*, forma *setis* pentru *estis)*.

*

În *Anuariul Liceului Naţional din Iaşi pe anul şcolar 1931-1932*, Iaşi 1933, d. Şiadbei tratează despre „originile dialectelor romîne", presintînd „starea actuală a cercetărilor" (e pentru conlucrarea lingviştilor cu istoricii, cari, aceştia, n'au refusat-o niciodată; bogată bibliografie; părerea autorului despre teritoriul „propriu" pe care l-ar fi avut Macedonenii, despre bogăţia limbii lor, despre

www.dacoromanica.ro

„asimilarea" terminilor slavi și proprietatea celor greci o vor judeca alții; de la Thunmann n'am luat nimic). D. M. Costăchescu se ocupă de primii ani ai Domniei lui Ștefan-cel-Mare. Se identifică localitățile unde s'au dat luptele și se discută data de lună; Oltea și Maria nu pot fi deosebite; cf. pp. 72-3. Oltea n'are nimic a face cu Oltenia; Vlaicu e de sigur Muntean; s'ar putea în adevăr — pp. 80-1 — ca Bogdan cel îngropat la Rădăuți să fie unchiu al lui Ștefan; se întregește, prin cercetarea cea mai amănunțită, șirul rudelor după mamă ale lui Ștefan, p. 83 și urm.

*

În *Teodor Codrescu*, I, 10, un document, cu boieri, de la Radu-cel-Frumos (1464). Scutirea, de Vasile Lupu, a clerului Bisericii Domnești din Iași (formă de cancelarie nouă). Tot acolo, în no. 8, un act *din Caracăl* (1-iu Mart 1661) al lui Grigore-Vodă Ghica (pentru Predeștii Stolnicului Cantacuzino; v. și n-l următor). În nl. 6 un document de la un *sulițar* (1628).

*

În *Revue des études latines*, 1931, un studiu adîncit al d-lui D. M. Pippidi, despre „numen Augusti" (ar fi, la început, un sens poetic).

*

În *Cercetări istorice*, 1933, d. N. Corivan arată cum Walewski desaproba conspirația contra Austriei, făcută și de la noi în timpul războiului din 1859.

*

În *Bulletin des sciences historiques* pe 1933, d. Pagès are judecăți de ansamblu asupra politicei lui Napoleon al III-lea.

*

În *La Pologne au VII-e congrès international des sciences historiques, Varsovie 1933*, I (Varșovia 1933), d. Sygmunt Wojciechowski arată ce poate fi considerat ca parte originală în instituțiile vechii Polonii. I se pare că din tribul primitiv vine datoria de a se oferi întâiu rudelor pământul de vînzare (p. 2). Ar fi fost și o zadrugă inițială, și se semnalează și vendetta de familie. Din cel mai depărtat trecut și cultul „moșilor" (cf. „tîrgul" lor la noi). Principiul dinastic se impune apoi. Se semnalează influența francă

www.dacoromanica.ro

pp. 5-6). Castelaniile polone vin de la *pagi (Gauen)* ale Francilor. Imunitatea e numai de la începutul secolului al XIII-lea. Împărțirea între prinți e o oprire a desvoltării clasei funcționarilor. O *trustis* a prințului apare de la început (p. 8 și nota 19). De pe la 1300 apare o nobilime (p. 10). În zădar se încearcă a se introduce *Dei gratia* în titlul unor Palatini (p. 11). Orașele n'au, ca nobilimea, dreptul de a impune contribuții extraordinare (pp. 13-4). La Lituanieni sînt boieri de sine stătători și cei supuși „cneazului" sau altor nobili (pp. 14-5).

D. Kazimierz Tysmieniecki presintă pe țeranii liberi din Polonia la sfîrșitul evului mediu. Dreptul german, introdus în secolul al XIII-lea, are o mare influență asupra schimbării situației țeranilor, în satele cărora noul obiceiu pătrunde, transformator.

Observații asupra decăderii Ordinului Teutonic de d. Karol Górski, pp. 141-51. Despre Cronica așa-numitului Gallus, d. Karol Maleczyński, pp. 177-9 (cunoaște falsa Iliadă, Alexandria și Războiul Troii). Pentru pregătirea lui se trimete la Orléans și la Flandra.

O frumoasă caracterisare, de d. Bronislaw Dembinski, a regelui Stanislav Poniatowski (p. 409 și urm.) (vorbia „șapte sau opt limbi"; era „foarte bun istoric și geograf", harnic și înțelegător al afacerilor). Asupra unei părți din marele plan al Comisiei de Educație Națională de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea în Polonia (științile naturale), d. January Kolodziejczyk (pp. 73-84). Foarte important studiul d-lui Marceli Handelsman despre „prințul Czartoryski și Romănia, 1834-1850" (pp. 199-243). La început apăreau ca „provincii turcești și părți ale Imperiului otoman" (p. 199); dar pe pagina următoare: „suzeranitatea otomană nu era decît nominală, dar ea impunea Romăniei o sarcină materială și o dependență morală". Judecata asupra lui Alexandru Ghica și a fratelui său e nedreaptă (p. 202). Bună caracterisarea lui Mihai Sturdza, dar el n'a dorit serios nici unirea principatelor, nici dinastia lui *(ibid.)*. De la 1838 raporturi cu Adam Czartoryski. Prin d. Panaitescu se cunoaște în parte misiunea lui Janusz Woronicz (p. 205 și urm.). Note din Archivele Czartoryski despre sprijinul engles acordat lui Cimpineanu. *Sturdza se gîndia a face pe ducele de Nemours sau pe cel de Leuchtenberg Domn al Romăniei unite* (p. 208). Woronicz la Sturdza, p. 210. Un nou emisar, medic, după neizbînda lui Cimpineanu, p. 212. Un al treilea (1842),

www.dacoromanica.ro

p. 213. Încă din 1841 emisarul Morton (nu al lui Czartoryski), p. 215. Wiśniowski în 1844, p. 216. Alții, pp. 216-7. La 1846 Czartoryski propune Porții Unirea Principatelor, p. 217. *Memoriul lui din 1847 cuprinde toate țerile românești* (pp. 218-9). În 1848 Bălcescu și un Golescu văd pe prințul polon la Berlin (p. 221). Acesta dispune de agenții francesi în Orient. Misiunea lui Budkiewicz în Moldova, p. 223. Colonelul Zablocki lîngă Magheru, pp. 224-5. Era vorba de a se întrebuința și un Pulawski, devenit Ahmed-beiu, de a se face o fabrică de arme (p. 225). Și „un congres slavo-romîn" (p. 226). Legăturile lui Czartoryski cu emigrații romîni, p. 228 și urm. Un agent al lui la București, Budzynski, p. 230. Trebuia să meargă și în Ardeal cu scrisori către Eftimie Murgu, p. 231. Speranțele ardelene ale prințului și rolul reservat Romînilor, p. 236. Apariția lui Bem, pp. 238-9. Ultime raporturi ale lui Czartoryski cu revoluționarii noștri, pp. 242-3. Nu se poate vorbi de crearea la Romîni prin Czartoryski a ideii naționale („ils gardaient aussi dans leurs âmes le grand élan d'idées qu'il leur a fait implanter"; p. 243).

*

În *Résumés des communications présentées au congrès de Varsovie, 1933*, d. Pierre Petot (II, pp. 30-2) observă că „*servii* propriu-ziși formau încă o minoritate în secolul al IX-lea", că servagiul e deosebit după regiuni („în Champagne până în veacul al XIV-lea obiceiul considera ca șerbi în principiu pe toți laicii nenobili din provincie", pe cînd supt Carolingieni șerbia *era individuală)*. Din ce în ce însă îndatoririle șerbilor sînt mai mici; unele îndatoriri nu sînt, de altfel, de la început, și nu toate au fost din capul locului „servile". „În Normandia șerbia a dispărut de la sfîrșitul secolului al XI-lea sau la începutul celui al XII-lea."

Asupra schimbărilor în clasa dominantă maghiară d. Alexandru Demiamovszky *(ibid.,* pp. 32-5).

Foarte concludentă e analisa, de d. Wilhelm Keilhan, a materialismului istoric, arătîndu-se necontenit la origine ideia (pp. 166-8). „Istoria modernă trebuie să povestească legenda *(die Sage)* întregii ființi umane... Misiunea istoricilor e tocmai aceia de a lumina jocul reciproc *(das Zusammenspiel)* al deosebiților factori fundamentali și, pe cît se poate, a-l lămuri. Acest scop nu se poate ajunge însă decît printr'o metodă de descriere sintetică... Fără vre-o prețuire aprioristică trebuie să ne apropiem smeriți

www.dacoromanica.ro

de împrejurări pentru a scoate de acolo pietrele de temelie ale industriei". Tot așa (pp. 168-70) d. Fred Morrow Fling: „Istorie înseamnă sintesă; nu trebuie să însemne niciodată altceva... Tot restul, cercetarea izvoarelor, criticarea lor, stabilirea faptelor sînt lucruri subsidiare pentru acest scop. Numai creatorul unei sintese e istoric. Învățații cari adună și editează texte, critică izvoare și stabilesc fapte, dar nu complectează opera istoricului construind o sintesă, nu sînt istorici". Sociologia nu e știința istoriei. „Nu există o știință materială a istoriei." Interesante observațiile d-lui Tourneur-Aumont" despre ideia de frontieră (pp. 255-7). Despre hărțile și manuscriptele, păstrate la Bologna, ale lui Marsili d. Mario Longhena (pp. 258-63) (e prins de Turci la 1682, asistă la asediul Vienei, e dus apoi la Buda, vîndut unor negustori bosniaci, pănă e liberat la 1684, pentru ca la 1686 să iea parte la asediul Budei, la ocuparea Slavoniei și a Ardealului). De d. Eugène Desprez lămuriri cu privire la descoperirile maritime ale Portughesilor (pp. 283-7). V. și acelea ale d-lui Pierre de Cénival (pp. 298-302). D. Roberto Levillier arată că Spania n'a „distrus" America sa (pp. 302-8). Despre participarea indigenilor la administrarea coloniilor francese, dd. Gustave Lanctot și J. Tramond, pp. 308-12.

*

În Θρακικά, III, pp. 373-4, la binefăcători, Alexandru-Vodă Callimachi pentru că, la 16 Iunie 1815, a dat 500 de lei pe an de la Trei Ierarhii din Iași la biserica Sf. Paraschiva din Epibate.

Apoi Angel Vallì, Căminar († la Constantinopol în 1856). La Iași a fost membru al Eteriei (p. 375).

Atanase Xenocrat, născut în Samacov la 1789, mort la Paserea, îngropat la Drăgănești în 1871 (p. 393).

Constantin Xenocrat, născut în Samacov la 180[illegible], mort la Drăgănești. Frații au început cu negoț de blănărie la București. Ambii, eteriști, purtând uniforma de la 1821 la serbători. Spitalul de la București al fraților în casa lor a ținut de la 1881 la 1921. Soțul nepoatei lor, Gheorghe Chiriazi, născut în Misolonghi, a fost medic principal al asilului „Elena Doamna". Xenocrații aveau Drăgășanii și Rusca (pp. 395-6).

*

www.dacoromanica.ro

In *L'Historiographie polonaise du XIX-me et du XX-me siècle* de dd. Bronislaw Dembiński, Oskar Halecki și Marceli Handelsman (Varșovia 1933), se începe cu Niemcewicz cel harnic și cu genialul Lelewel, așa de multilateral. Se trece la romanticul Szajnocha. „Școala din Cracovia" dă pe un Szujski, primul spirit critic, și pe adversarul său, Bobrzyński, urmați de Kalinka, Zakrzewski și Smolka. Bielowski și Liska vin din Liov; de la ei pornesc Balzer, Finkel, Abraham, Fialik, Papée, Prochaska, Czolowski. Altei direcții pare a-i aparține Loziński, istoric al culturii. În epoca mai nenorocită Varșovia tot dă pe un Korzow și pe un Jablonowski. Inițiativei lui Dzialyński, din Polonia prusiană, i se datorește publicarea „Actelor Toniciane"; de acolo e și editorul de texte Zakrzewski (în marginea etnică, Germanii Roeppel și Caro, la Poznan, Zeissberg la Liov). Un capitol e consacrat marii opere de publicare a izvoarelor care se datorește Academiei din Cracovia. Cele două reviste de istorie apar la 1887 *(Kwartalnik historyczny)* și la 1905 *(Przeglad historyczny)*. Acum e vremea unui Lewicki și Prochaska pentru editare de documente și studii.

Epoca nouă numără pe un Askenazy, stăpîn pe epoca napoleoniană, pe un Kutrzeba, cu studii asupra instituțiilor, pe un Brückner pentru istoria literară, pe un Zakrzewski și Konlakowski, ocupați de evul mediu, pe un Sobieski și Pulawski. D. Górka se ocupă de relațiile cu noi. Dd. Handelsman și Halecki au în vedere raporturile cu Apusul, unde studiile lor publicate în limba franceză li-au creat o mare și meritată notorietate.

Am citat numele care-mi sînt și mie familiare.

*

În *Arhivele Olteniei*, XII, Maiu-August 1933, d. M. Stăureanu dă un studiu despre „contribuția Olteniei la răspîndirea culturii clasice în țerile romîne". Bine documentată și cu încheieri interesante cercetarea d-lui Ion Donat despre „pescăriile vechi ale Olteniei" (se relevă în cunoscutul document unguresc de danie pentru Cavalerii Ospitalieri deosebirea între *piscationes* și *piscinae*). Bogate știri de pretutindeni sînt adunate de d. A. M. Pîrvulescu în articolul „Contribuții la revoluția de la 1848 din Oltenia". Rolul preotului Radu Șapcă și altor fețe bisericești în această mișcare (i-a scăpat din vedere autorului împărtășirea și pedeapsa unui preot din Cerneți; însemnarea am tipărit-o nu de mult în această revistă). Foarte amănunțită biografia Banului

www.dacoromanica.ro

Grigore Brâncoveanu de d. Ilie Chiriță (și inedite, ca însemnarea pe un Cornelius Nepos dat, la 1786, lui de bunic; p. 202). Texte bogomilice continuă a le tipări păr. T. Bălășel. D. D. Tudor presintă „antichități creștine de la Romula" (pești, cruciliţe, vase, opaiţe și „noi monumente mithriace de la Romula"), precum și știri despre organisația militară a localității. Pomelnicul schitului Titireciu, fundație nouă a lui Mihai Cantacuzino Spătarul, scris de Dionisie Eclesiarhul în 1799, e înfățișat de păr. T. Bălășel. Mi se pare că descrierea țerii de anonimul turc din 1742, pe care o aduce d-na Marcela Karadja, a fost dată în românește de d. Lazăr Șăineanu, în „Revista Nouă".

*

În broșura d-lui Voicu Teodorescu, *Monografia comunei Opăriți, județul Prahova, 1582-1933*, Vălenii-de-Munte, 1933, se găsesc, pe lîngă multe observații interesante, și o critică dreaptă a unor triste stări de lucruri din vremea ocupației germane, și a „crimei" despăduririi, a dispariției pomilor roditori și a florilor care se fură, și documente inedite privitoare la această moșie a mănăstirii Cernica (începe cu Radu Șerban). Vitioara se zicea și Jdioara; n'are a face cu „vita", ci cu pîrâul cu acest nume, al căror nume rămîne neexplicat. Supt Brîncoveanu lucra salina: am publicat în *Studii și doc.*, V, o mențiune cu privire la dînsa. Bobeică n'are a face cu satul Boba; ci e o poreclă (cf. Ciubeică). Moreni înseamnă oameni de la moară.

*

În „Viața Basarabiei", II, 6, D. E. Gane caută „motive moldovenești" la Pușchin (a stat în Basarabia între 1820 și 1823, deprinzînd românește de la intendentul guvernatorului Inzov, învață cîntece și danțuri, face un dicționar russo-romîn; legăturile lui sînt cu un Petrachi Mavrogheni un Toader Vartolomei, un Toderică Balș, Gheorghe Sturdza, Catacați, ginerele lui Constantin Ipsilanti, tînărul Carageà, Iordachi Roznovanu și pribeagul Domn al Moldovei Mihai Sutu, plus multe doamne din familiile Balș, Vartolomeiu, Rali, Roseti, Schinà, Săndulachi, Polihroni, Plagino, Millo); autorul încearcă a fixà relațiile cu Costachi Negruzzi. „Șalul Negru" cules de Iațimirschi n'are nimic comun cu poesia noastră populară. Foarte atent studiul d-lui Gh. I. Năstase des-

www.dacoromanica.ro

pre hotarul cu Tatarii, întovărășind un document inedit, de mare importanță, de la Decembre 1775. D. Const. Teodorescu continuă publicarea listei boierilor între 1807 și 1817.

*

În *Propagande royaliste aux armées sous le Directoire*, Paris 1933, d. Jacques Godechot scoate la iveală comploturile serioase care amenințară Republica francesă supt Directoriu și pe linia Rinului și în ce privește armatele, anarhisate, din Italia. Motivele sînt lipsa de hrană și reaua întreținere.

*

În *Arhivele Basarabiei*, V, 2, d. T. G. Bulat dă din Archivele Senatorilor acte privitoare la Țiganii Statului din Moldova la începutul secolului al XIX-lea. Scrisori către B. P. Hasdeu ale unui C. Chiriac, fost ofițer de husari din regimentul scriitorului, le dă d. I. G. Pelivan. E vorba și de „Lipitorile Satului" represintate românește la Chișinău în 1886 și care se crede că au stîrnit o mare emoție din causa dramei sociale pe care o cuprinde piesa. Chiriac amintește evenimente din tinerețea lor comună, cu „războiul nostru din dealul lui Inzov pentru frumoasa mahalagioaică Catinca Bulatova", condamnată peste zece ani pentru omor la munca silnică. Hasdeu îi trimete un volum din „Etymologicum Magnum". Chiriac vine în țară la 1891 și asistă la îngroparea lui Mihail Kogălniceanu. D. Bulat comunică note privitoare la vechile moșii moldovenești din raiaua Hotinului. De d. Const. N. Tomescu acte despre exarhul Gavriil și note despre călugărul Ioan Cantacuzino; fugar de la mănăstire, mersese pentru studii la Liov, unde cunoaște pe Lazăr Asachiavici („Otcighibliea" e Oșihlibul, „Stecerenii", Stegăreni). În alte note (p. 67), „Voevodul Constandin Mihail Ștefan" e Constantin Cehan Racoviță. Ierodiaconul Ignatie, care vine de la București la Iași pentru studii la școala pe care la București o credea „școală slavonească", în 1812, la paginile 68-9. Turci cu plute pe Bistrița, p. 69. Prădarea, de doi Evrei, dintre care unul argintar, a bisericii din Mărățeii Pietrei, pp. 69-70. Documente, dintre care unul de la Orheiu, cu orășenii de acolo, în p. 89. La dări de samă, după o lucrare a lui V. Șcerbachivschi, publicată la Praga, se dă inscripția unui aier de la Pereiaslav, dat de Alexandru Lăpușneanu, soția lui, Ruxanda, cu fiii Bogdan și Petru, la 25 Mart 1561, unei biserici

www.dacoromanica.ro

sau mănăstiri, de unde a fost luat de Ruși, pp. 92–3. O fotografie ar fi cu atît mai de dorit, cu cît *aierul e unul din cele mai vechi cunoscute*. Alta, despre studiul lui Ivan Goșev relativ la antimise (Sofia 1923), pomenește pe cele muntene, din 1650 (al Mitropolitului Ștefan) și de pe la 1670 (al Mitropolitului Varlaam); pe cele moldovenești de pe la 1720 (al lui Antonie de Rădăuți), de la 1762 și 1768 (de la Ioanichie de Roman), de la Chesarie de Rîmnic și de la Filaret, de la Constandin de Buzău.

*

În cartea d-lui Ilie Bufnea, *Pe drumuri japonese, Siberia, Manciuria, Japonia, Havai* (București 1933), se cuprind note, bine puse pe hîrtie, ale unui scriitor care, pe vremea luptelor bolșevice, a fost adus cu alți prisonieri romîni, pînă la țermurile Mării Baltice. Sînt și foarte bune pagini de istorie, ca acelea despre trecutul Siberiei sau evoluția Chinei, a Iaponiei. Pentru geografie și etnografie (distincția între Mongolii și Tatarii de azi, pp. 61–2), întăia oară se descriu de un Romîn ținuturile siberiene. Sînt și rînduri despre Nicolae Milescu, a cărui origine „greacă" vine de la interpretarea de dînsul a originii moldovlahe ca „moldavolacone". Mișcătoare retragerea trupelor albe ale generalului Kappel.

*

În *La Prise d'armes de 1782, à Genève* (Geneva 1932), d. Édouard Chapuisat se urmărește cu atenție motivele și scopurile acestei mișcări populare genevese din 1782 care n'a rămas fără urmă asupra debuturilor marii Revoluții francese, care a izbucnit numai șapte ani mai tărziu. Manuscripte inedite și documente de archive i-au servit pentru această lămurire, atît de folositoare. Se dovedește că în cele trei categorii: „negativi" sau „constituționali" (oligarhi), „represintanți" (burghesi) și „nativi" (familiile noi) erau oameni din deosebite clase sociale. Franța e solicitată de toate partidele, și chiar regele Prusiei se amestecă. Răsculații trag și rănesc pe cîțiva din adversarii lor. Ei schimbă ambele Consilii. Se știe că revoluția biruitoare a fost zdrobită de intervenția, cerută, a regelui Franciei, a ducelui de Savoia și a Bernei. Mișcarea e suprimată violent. Se notează rolul în Franța al emigraților. La urmă scrisori inedite.

N. Iorga.

---

www.dacoromanica.ro

NOTIŢE

Culegerea de poesii vage, după tiparul lui Bolintineanu, a lui R. Ionescu, *Cînturi intime* (Bucureşti, „Librăria lui A. Daniilopolu, Strada Koltzei, 1854"), cuprinde bucăţi datate, una din Polovraci, alta din Bistriţa, de la 1852 înainte. Pentru literatură, cu toată musicalitatea versului, nu e de cules nimic; pentru istorie, bucata „Artistul", închinată pictorului Gheorghe Tătărescu, cu prilejul tabloului „România" al acestuia. O alta e dedicată unui Wilhelm Müller, o a treia, „Exilul", prietenului „C. Rótta".

*

G. Dem. Teodorescu, în *Viaţa şi activitatea lui Anton Pann, partea I,* Bucureşti 1893, semnalează un pasagiu din Memoriile feldmareşalului Rumienţov, care spune cele ce urmează: „Abia se iviră cîţiva doritori de glorie, cum fu Clucerul Radu Cantacuzino, care, formînd cu propria-i cheltuială un regiment de voluntari, aleşi din Muntenia, Moldova şi Transilvania, supt numele de „usarscoi voloscoi polc", participă la încunjurarea Silistrei, împreună cu fiul său Ioan Cantacuzino, întrat ca „praporcic" în regimentul III de grenadiri, la vrîsta de cinsprezece ani şi înălţat la gradul de locotenent de însuşi feldmareşalul Romanţov pentru deosebita-i vitejie la asediul cetăţii" (pp. 5-6). E vorba de războiul din 1769-74.

*

Ioan Cantacuzino e acela ale cărui Memorii au fost întrebuinţate *(Magazinul Istoric,* I, p. 187 şi urm.) pentru a-i arăta rolul la prestarea jurămîntului faţă de Austriecii ocupaţiei din 1788. Acelaşi lucru se spune şi acolo, citîndu-se şi *Genealogia Cantacuzinilor*, pe care am reeditat-o.

*

Între şefii arabi pe cari-i pomeneşte Viaţa Sf. Eftimie (sec. V) (redacţia de Sf. Simion Metafrastul, Migne, *Patrologia Graeca* CXIV, 177) este un Θαλάβας: de aici Talabă al nostru.

*

La anticvarii Pach am găsit rarisima carte *Măsuri obşteşti pentru regulele plutirei vaselor pe rîul Dunării şi pentru paza bunelor orînduieli în porturile Prinţipaturilor.* Textul broşurii de 34 de

www.dacoromanica.ro

pagini, în formatul caietelor de desemn, e pe trei coloane; românește, grecește și italienește. E tipărită la Fr. Valbaum în București.

E interesant că regulamentul e pentru ambele țeri românești.

*

Nu s'a observat, cred, în ce privește originile latine al creștinismului nostru, *importanța* formei *Scriptură* (cf. franc. *Écriture*), nu *scrisoare*.

*

Nu s'au relevat versurile, ca de obiceiu proaste, prin care Pelimon pomenește pe Climent, episcopul de Argeș, îngropat în reședința lui (*Citera din Carpați, poesii noui*, București 1870, pp. 72-7). Se arată în notă că el a murit în vrîstă de șaptezeci și doi de ani la 1862. Se adauge că a fost diacon la Pantelimon și, devenit văduv, a ajuns „prin mijloacele sale", egumen la Găiseni, de unde a plecat la Argeș. Trimes la Iași cu deputația munteană la alegerea lui Cuza-Vodă, el spune de două, trei ori: „Măria Ta, să-ți fie milă de țară". Plînge cetind Viața Sf. Filoftei. A fost în legături de prietenie cu Pelimon.

*

Evangheliariul din Chiev, descris de I. Bogdan, în *Conv. Lit.*, XXV, p. 510, a fost cumpărat de Buriană Sulger (la 1616), nu de „Burian Iulges".

*

În suita vestitului Cardinal Ruten (Isidor de Chiev), care merge la Buda în prima jumătate a secolului al XV-lea (poate 1443), e și un Μπασαραπτ (Giovanni Mercati, *Scritti d'Isidoro, il cardinale ruteno, e codici a lui appartenuti*, Roma 1926, în *Studi e testi*, 46, pp. 159, 161). Mons. Mercati cetește „Bessarabita", „Basarabean". Aș crede că e Μπασαραπ= = Μπασαράπας, Basarab. Ἄλογον τὸ τουρκικὸν, „cal turcesc" (nu „cal al Turcului"; p. 161).

*

Și Iacob Negruzzi, în *Conv. Literare*, XIV, p. 246, pomenește într'o schiță de cîntecul „Cum și-a găsit ciobanul oaia".

*

www.dacoromanica.ro

Cetesc cu uimire într'o recentă lucrare a păr. Ştefan Meteş aceste rînduri (p. IV): „Generalul Şerbescu, în August 1919, mi-a împiedecat aducerea la noi, din Budapesta ocupată, a marii Archive a Ardealului istoric duse acolo prin 1882, care ni se cuvenia de drept şi pe care nu vom mai avea-o niciodată".

Alături, declaraţia, în *Arhivele Olteniei*, ultimul număr, a d-lui C. D. Fortunescu că directorul Archivelor din Craiova a refusat să ieà de la tren Archivele tribunalului de Vilcea, pe care şi le-au împărţit hamalii, vînzîndu-le la prăvălii.

*

În Miezyslaw Orlowicz, *Guide illustré de la Pologne*, Varşovia 1927, biserici de lemn ca ale noastre pe p. 7 (Debno). De o formă deosebită (Moszczenica, Chotyniec, Andrzejówka, Busowiska, Drohobycz), pp. 113, 197, 215, 225, 227. Biserica moldovenească e dată la pagina 204.

*

În *Atti della reale Accademia nazionale dei Lincei*, 1933 (XI), seria 6, n-l IX, fasc. 1-3, p. 103, de la Mentana lîngă Via Nomentana această inscripţie păgînă, în care se simte o mireazmă de creştinism: χαίροις, Μεστὲ γλυκύτατε, εἰς Θεοὺς ἐχώρησας; e vorba de un copil de trei ani şi opt luni.

*

La tipăriturile greceşti ale lui Eliad a se adăugi Χρησμοὶ ἤτοι προφητεία τοῦ μακαρίου ἱερομονάχου Ἀγαθαγγέλου, τῆς μοναδικῆς πολιτείας τοῦ μεγάλου Βασιλείου ὀφθεῖσα ἐν Μεσσίνῃ τῆς Σικελίας. Ἐν ἔτει 1279. Ἐν Βουκουρεστίῳ. Ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ τυπογραφείου Ἡλιάδου καὶ Χριστίδων, 1838, 54 pp. în-12.

*

Familia semnala la 1886 (XXII, p. 290) un *Liturghier* şi o *Psaltire* slavone din vremea lui Ieremia Movilă, dar „pe margeni şi traduceri în limba romînă". Ele au fost trimese lui Ladislau Réthy, pentru studiu, de Gavril Szinte, profesor în Deva.

N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

ABONAMENTUL: 120 de lei pe un an.

Manuscriptele se trimet d-lui N. Iorga
Bucureşti, Şoseaua Bonaparte, 6.

www.dacoromanica.ro